This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

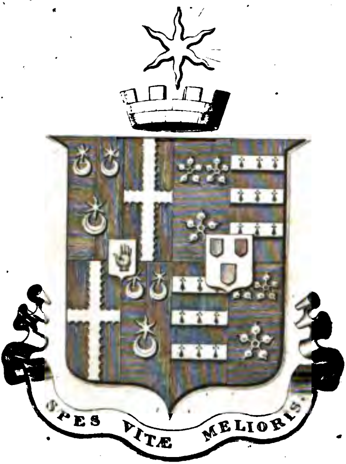
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

KC
15766
HN 5W76 4
Digitized by Google

Rt Honble

Sir John C. Hobhouse, Bt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII
CICERONIS
OPERUM OMNIUM
VOL. VIII.
ORATIONUM
VOL. V.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET. AND. FOULIS
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M DCC XLIX.

Digitized by Google

KC 15766

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JUL 20 1951

Trans'd to HCL

Digitized by Google

VOL. VIII.

XXVI. Pro A. Licinio Archia, poeta. pag. 1
XXVII. Post reditum; ad Quirites. 23
XXVIII. Post reditum; in Senatu. 42
XXIX. Pro domo sua; ad pontifices. 72
XXX. De Haruspicum responsis; in senatu. 173
XXXI. Pro Cn. Plancio. 224
XXXII. Pro P. Sextio. 298

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA.

ORATIO XXVI.

SI quid eſt in me ingenii, Judices, quod ſentio quam ſit exiguum: aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter eſſe verſatum: aut, ſi hujuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudiis ac diſciplina profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruiſſe: earum rerum om-

Digitized by Google

nium, vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope ſuo jure debet. nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium praeteriti temporis, et pueritiae memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc video mihi principem et ad ſuſcipiendam, et ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. quod ſi haec vox, hujus hortatu, praeceptiſque conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: a quo id accepimus, quo caeteris opitulari, et alios ſervare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, et opem et ſalutem ferre debemus. ac, ne qui a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas ſit ingenii, neque haec dicendi ratio, aut diſciplina: ne nos quidem huic cuncti ſtudio penitus unquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, et quaſi cognatione quadam inter ſe continentur. Sed ne cui veſ- 2
trûm mirum eſſe videatur, me in quaeſtione legitima, et in judicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Ro-

mani, lectiſſimum virum, et apud ſeve-
riſſimos judices, tanto conventu homi-
num, ac frequentia, hoc uti genere di-
cendi, quod non modo a conſuetudine
judiciorum, verum etiam a forenſi ſer-
mone abhorreat: quaeſo a vobis, ut in
hac cauſa mihi detis hanc veniam,accom-
modatam huic reo, vobis, quemadmo-
dum ſpero, non moleſtam; ut me, pro
ſummo poëta atque eruditiſſimo homine
dicentem, hoc concurſu hominum lite-
ratiſſimorum, hac veſtra humanitate, hoc
denique praetore exercente judicium,
patiamini de ſtudiis humanitatis, ac lite-
rarum paulo loqui liberius: et in ejuſ-
modi perſona, quae propter otium ac
ſtudium minime in judiciis periculiſque
tractata eſt, uti prope novo quodam et
inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi a
vobis tribui, concedique ſentiam: perfi-
ciam profecto, ut hunc A. Licinium non
modo non ſegregrandum, cum ſit civis,
a numero civium; verum etiam, ſi non
3 eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam
ut primum ex pueris exceſſit Archias, at-
que ab iis artibus, quibus aetas puerilis
ad humanitatem informari ſolet, ſe ad

ſcribendi ſtudium contulit: primum Antiochiae (nam ibi natus eſt, loco nobili, celebri quondam urbe et copioſa, atque eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimiſque ſtudiis affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenii gloriâ contigit. poſt in caeteris Aſiae partibus, cunctaeque Graeciae, ſic ejus adventus celebrabatur, ut famam ingenii expectatio hominis, expectationem ipſius adventus admiratioque ſuperaret. erat Italia tunc plena Graecarum artium ac diſciplinarum: ſtudiaque haec et in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc iiſdem in oppidis: et hìc Romae, propter tranquillitatem reipublicae non negligebantur. itaque hunc et Tarentini, et Rhegini, et Neapolitani, civitate, caeteriſque praemiis donarunt: et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. hac tanta celebritate famae cum eſſet jam abſentibus notus, Romam venit, Mario conſule, et Catulo. nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium atque aures adhibere

Digitized by Google

poſſet. ſtatim Luculli, cum praetexta-
tus etiam tum Archias eſſet, eum domum
ſuam receperunt. ſed etiam hoc non ſo-
lum ingenii ac literarum, verum etiam
naturae atque virtutis fuit, ut domus,
quae hujus adoleſcentiae prima fuerit,
eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. erat
temporibus illis jucundus Q. Metello illi
Numidico, et ejus Pio filio: audiebatur a
M. Aemilio: vivebat cum Q. Catulo, et
patre, et filio: a L. Craſſo colebatur: Lu-
cullus vero, et Druſum, et Octavios, et
Catonem, et totam Hortenſiorum do-
mum devinctam conſuetudine cum tene-
ret, afficiebatur ſummo honore, quod e-
um non ſolum colebant, qui aliquid per-
cipere atque audire ſtudebant, verum e-
4 tiam, ſi qui forte ſimulabant. Interim
ſatis longo intervallo, cum eſſet cum L.
Lucullo in Siciliam profectus, et cum ex
ea provincia cum eodem Lucullo dece-
deret, venit Heracleam: quae cum eſſet
civitas aequiſſimo jure ac foedere, adſcri-
bi ſe in eam civitatem voluit: idque, cum
ipſe per ſe dignus putaretur, tum aucto-
ritate et gratia Luculli ab Heracienſi-
bus impetravit. data eſt civitas Silvani

Digitized by Google

lege, et Carbonis, ‘ ſi qui foederatis ci‘ vitatibus adſcripti fuiſſent: ſi tum, cum ‘ lex ferebatur, in Italia domicilium ha‘ buiſſent:’ et, ‘ ſi ſexaginta diebus apud ‘ praetorem eſſent profeſſi.’ cum hic domicilium Romae multos jam annos haberet, profeſſus eſt apud praetorem, Q. Metellum, familiariſſimum ſuum. ſi nihil aliud, niſi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius: cauſa dicta eſt. quid enim horum infirmari, Grati, poteſt? Heracleaene eſſe tum adſcriptum negabis? adeſt vir ſumma auctoritate, et religione, et fide M. Lucullus, qui ſe non opinari, ſed ſcire: non audiviſſe, ſed vidiſſe: non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. adſunt Heraclienſes legati, nobiliſſimi homines: hujus judicii cauſa, cum mandatis, et cum publico teſtimonio venerunt; qui hunc adſcriptum Heraclienſem dicunt. hic tu tabulas deſideras Heraclienſium publicas, quas Italico bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. eſt ridiculum, ad ea, quae habemus, nihil dicere: quaerere, quae habere non poſſumus: et de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: et, cum habeas ampliſſi-

Digitized by Google

mi viri religionem, integerrimi munici-
pii jusjurandum fidemque, ea, quae de-
pravari nullo modo poſſunt, repudiare ?
tabulas, quas idem dicis ſolere corrum-
pi, deſiderare. at domicilium Romae non
habuit : is, qui, tot annis ante civitatem
datam, ſedem omnium rerum ac fortuna-
rum ſuarum Romae collocavit. at non
eſt profeſſus. immo vero iis tabulis pro-
feſſus, quae ſolae ex illa profeſſione, col-
legioque praetorum, obtinent publica-
5 rum tabularum auctoritatem. Nam
cum Appii tabulae negligentius aſſerva-
tae dicerentur : Gabinii, quamdiu inco-
lumis fuit, levitas ; poſt damnationem,
calamitas, omnem tabularum fidem re-
ſignaſſet : Metellus, homo ſanctiſſimus,
modeſtiſſimuſque omnium, tanta diligen-
tia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem,
et ad judices venerit, et unius nominis li-
tura ſe commotum eſſe dixerit. his igitur
tabulis nullam lituram in nomen A. Li-
cinii videtis. quae cum ita ſint, quid eſt,
quod de ejus civitate dubitetis. praeſer-
tim cum aliis quoque in civitatibus fue-
rit adſcriptus ? etenim cum mediocribus
multis, et aut nulla, aut humili aliqua ar-

Digitized by Google

te praeditis, gratuito civitatem in Graecia homines impertiebantur, Rheginos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic, ſumma ingenii praedito gloriâ, noluiſſe. quid? cum caeteri non modo poſt civitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint: hic, qui ne utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe voluit, rejicietur? cenſus noſtros requiris ſcilicet. eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus, hunc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo, apud exercitum fuiſſe: ſuperioribus, cum eodem quaeſtore fuiſſe in Aſia: primis, Julio et Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam. ſed, quoniam cenſus non jus civitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe jam tum geſſiſſe pro cive: iis temporibus, quae tu criminaris, ne ipſius quidem judicio eum in civium Romanorum jure eſſe verſatum, et teſtamentum ſaepe fecit noſtris legibus, et adiit hereditates civium Romanorum, et in bene-

Digitized by Google

ficiis ad aerarium delatus eſt a L. Lucul-
6 lo praetore et conſule. Quaere argu-
menta, ſi qua potes: nunquam enim hic
neque ſuo, neque amicorum judicio re-
vincetur. quaeres a nobis, Grati, cur
tantopere hoc homine delectemur. quia
ſuppeditat nobis, ubi et animus ex hoc fo-
renſi ſtrepitu reficiatur, et aures convicio
defeſſae conquieſcant. an tu exiſtimas,
aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie
dicamus in tanta varietate rerum, niſi a-
nimos noſtros doctrina excolamus: aut
ferre animos tantam poſſe contentio-
nem, niſi eos doctrina eadem relaxemus?
ego vero fateor, me his ſtudiis eſſe dedi-
tum. caeteros pudeat, ſi qui ita ſe literis
abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque
ad communem afferre fructum, neque in
aſpectum lucemque proferre. me autem
quid pudeat, qui tot annos ita vivo, Ju-
dices, ut ab nullius unquam me tempore
aut commodum, aut otium meum abſ-
traxerit, aut voluptas avocarit, aut de-
nique ſomnus retardarit? quare quis tan-
dem me reprehendat, aut quis mihi jure
ſuccenſeat, ſi, quantum caeteris ad ſuas
res obeundas, quantum ad feſtos dies lu-

dorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, et ad ipſam requiem animi et corporis conceditur temporis: quantum alii tribuunt tempeſtivis conviviis: quantum denique aleae, quantum pilae; tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumpſero? atque hoc adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudiis haec quoque cenſetur oratio et facultas: quae quantacunque eſt in me, nunquam amicorum periculis defuit. quae ſi cui levior videtur: illa quidem certe, quae ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam, niſi multorum praeceptis, multiſque literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem, atque honeſtatem: in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii parvi eſſe ducenda: nunquam me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objeciſſem. ſed pleni omnes ſunt libri, plenae ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas: quae jacerent in tenebris omnia, niſi literarum lu-

Digitized by Google

men accederet. quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortiſſimorum virorum expreſſas ſcriptores et Graeci et Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda republica proponens, animum, et mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam.
7 Quaeret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes literis proditae ſunt, iſtane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare. ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. ego multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, et ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope divino, per ſeipſos et moderatos, et graves extitiſſe fateor. etiam illud adjungo, ſaepius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedam, conformatioque doctrinae: tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderunt, divinum

Digitized by Google

hominem, Africanum: ex hoc C. Laeli-
um, L. Furium, moderatiſſimos homi-
nes et continentiſſimos: ex hoc fortiſ-
ſimum virum, et illis temporibus doctiſ-
ſimum, M. Catonem illum ſenem: qui
profecto ſi nihil ad percipiendam, colen-
damque virtutem literis adjuvarentur,
nunquam ſe ad earum ſtudium contuliſ-
ſent. quod ſi non hic tantus fructus oſ-
tenderetur, et ſi ex his ſtudiis delectatio
ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc
animi remiſſionem, humaniſſimam ac
liberaliſſimam judicaretis. nam caete-
rae neque temporum ſunt, neque aeta-
tum omnium, neque locorum. haec ſtu-
dia adoleſcentiam alunt, ſenectutem ob-
lectant, ſecundas res ornant, adverſis
perfugium ac ſolatium praebent, delec-
tant domi, non impediunt foris, pernoc-
tant nobiſcum, peregrinantur, ruſtican-
tur. quod ſi ipſi haec neque attingere,
neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus, ta-
men ea mirari deberemus, etiam cum in
aliis videremus. Quis noſtrûm tam a- 8
nimo agreſti ac duro fuit, ut Roſcii mor-
te nuper non commoveretur? qui cum
eſſet ſenex mortuus, tamen, propter ex-

Digitized by Google

cellentem artem ac venuſtatem, videbatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? quoties ego hunc Archiam vidi, Judices, (utar enim veſtra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum verſuum de his ipſis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? quoties revocatum eandem rem dicere, commutatis verbis, atque ſententiis? quae vero accurate, cogitateque ſcripſiſſet: ea ſic vidi probari, ut ad veterum ſcriptorum laudem pervenirent. hunc non ego diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui ſic a ſummis hominibus, eruditiſſimiſque accepimus, caeterarum rerum ſtudia, et doctrina, et praeceptis, et arte conſtare: poëtam natura ipſa valere, et mentis viribus excitari, et quaſi divino quodam ſpiritu inflari. quare ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas, quod quaſi

Digitized by Google

deorum aliquo dono atque munere com-
mendati nobis eſſe videantur. ſit igi-
tur, Judices, ſanctum apud vos, huma-
niſſimos homines, hoc poëtae nomen,
quod nulla unquam barbaria violavit.
ſaxa et ſolitudines voci reſpondent; beſ-
tiae ſaepe immanes cantu flectuntur, at-
que conſiſtunt: nos inſtituti rebus opti-
mis non poëtarum voce moveamur? Ho-
merum Colophonii civem eſſe dicunt ſu-
um: Chii ſuum vindicant, Salaminii re-
petunt, Smyrnaei vero ſuum eſſe confir-
mant. itaque etiam delubrum ejus in op-
pido dedicaverunt. permulti alii praeter-
ea pugnant inter ſe, atque contendunt.
Ergo illi alienum, quia poëta fuit, poſt 9
mortem etiam expetunt: nos hunc vivum,
qui et voluntate, et legibus noſter eſt, re-
pudiabimus? praeſertim cum omne olim
ſtudium, atque omne ingenium contule-
rit Archias ad populi Romani gloriam,
laudemque celebrandam? nam et Cim-
bricas res adoleſcens attigit, et ipſi illi C.
Mario, qui durior ad haec ſtudia videba-
tur, jucundus fuit. neque enim quiſ-
quam eſt tam averſus a Muſis, qui non
mandari verſibus aeternum ſuorum labo-

Digitized by Google

rum facile praeconium patiatur. Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cujus vocem libentiſſime audiret: ‘ ejus, a quo ſua vir‘ tus optime praedicaretur.’ itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit: cujus ingenio putabat ea, quae geſſerat, poſſe celebrari. Mithridaticum vero bellum magnum atque difficile, et in multa varietate terra marique verſatum, totum ab hoc expreſſum eſt: qui libri non modo L. Lucullum, fortiſſimum et clariſſimum virum, verum etiam populi Romani nomen illuſtrant. populus enim Romanus aperuit, Lucullo imperante, Pontum, et regiis quondam opibus, et ipſa natura regionis vallatum: populi Romani exercitus, eodem duce, non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi Romani laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzicenorum, ejuſdem conſilio, ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam eſſe, atque ſervatam: noſtra ſemper feretur, et praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſ-

Digitized by Google

ſis, et incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis: noſtra ſunt tropaea, noſtra monumenta, noſtri triumphi. quare, quorum ingeniis haec feruntur, ab his populi Romani fama celebratur. carus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius. itaque etiam in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus e marmore. at iis laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi Romani nomen ornatur. in coelum hujus proavus Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus adjungitur. omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non ſine communi omnium noſtrûm laude decorantur.

Ergo illum, qui haec fecerat, Ru- 10
dium hominem majores noſtri in civitatem receperunt: nos hunc Heraclienſem, multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra civitate ejiciemus? nam ſi quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis verſibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus: Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. quare ſi res hae, quas geſſimus, orbis terrae regi-

onibus definiuntur: cupere debemus, quo minus manuum noſtrarum tela pervenerint, eòdem gloriam famamque penetrare: quod cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, haec ampla ſunt; tum iis certe, qui de vita, gloriae causâ, dimicant, hoc maximum et periculorum incitamentum eſt, et laborum. quam multos ſcriptores rerum ſuarum Magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? atque is tamen, cum in Sigaeo ad Achillis tumulum aſtitiſſet, 'ô fortunate,' inquit, 'adoleſcens, qui tuae virtutis Homerum 'praeconem inveneris.' et verè. nam, niſi Ilias illa extitiſſet; idem tumulus, qui corpus ejus contexerat, nomen etiam obruiſſet. quid? noſter hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mitylenaeum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum civitate donavit? et noſtri illi fortes viri, ſed ruſtici, ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti, quaſi participes ejuſdem laudis, magno illud clamore approbaverunt? itaque, credo, ſi civis Romanus Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, per-
Digitized by Google

ficere non potuit. Sylla, cum Hiſpanos et Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiaſſet: quem nos in concione vidimus, cum ei libellum malus poëta de populo ſubjeciſſet, quòd epigramma in eum feciſſet tantummodo alternis verſibus longiuſculis, ſtatim ex iis rebus, quas tunc vendebat, jubere ei praemium tribui ſub ea conditione, ' ne quid poſtea ' ſcriberet.' qui ſedulitatem mali poëtae duxerit aliquo tamen praemio dignam, hujus ingenium et virtutem in ſcribendo, et copiam non expetiſſet? quid? a Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui civitate multos donavit, neque per ſe, neque per Lucullos impetraviſſet? qui praeſertim uſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poëtis, pingue quiddam ſonantibus atque peregrinum, tamen aures ſuas dederet. Ne- 11
que enim eſt hoc diſſimulandum, quod obſcurari non poteſt; ſed prae nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio; et optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ip-

ſo, in quo praedicationem, nobilitatemque deſpiciunt, praedicari de ſe, ac nominari volunt. Decimus quidem Brutus, ſummus ille vir et imperator, Accii, amiciſſimi ſui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit ſuorum. jam vero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Muſis conſecrare. quare, in qua urbe imperatores prope armati poëtarum nomen et Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati judices a Muſarum honore, et a poëtarum ſalute abhorrere. atque, ut id libentius faciatis, jam me vobis, Judices, indicabo, et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortaſſe, veruntamen honeſto, vobis confitebor. nam, quas res nos in conſulatu noſtro vobiſcum ſimul pro ſalute hujus urbis atque imperii, et pro vita civium, proque univerſa republica geſſimus, attigit hic verſibus, atque inchoavit: quibus auditis, quod mihi magna res et jucunda viſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque deſiderat,

Digitized by Google

praeter hanc laudis et gloriae: qua quidem detracta, Judices, quid eſt, quod in hoc tam exiguo vitae curriculo, et tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus praeſentiret in poſterum, et ſi, quibus regionibus vitae ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis vigiliiſque angeretur, neque toties de vita ipſa dimicaret. nunc inſidet quaedam in optimo quoque virtus, quae noctes et dies animum gloriae ſtimulis concitat, atque admonet, non cum vitae tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adaequandam. An vero tam 12
parvi animi videamur eſſe omnes, qui in republica, atque in his vitae periculis laboribuſque verſamur, ut, cum, uſque ad extremum ſpatium, nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an cum ſtatuas et imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint; conſiliorum relinquere, ac virtutum noſ-

Digitized by Google

trarum effigiem nonne multo malle debemus, ſummis ingeniis expreſſam et politam? ego vero omnia, quae gerebam, jam tum in gerendo ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terrae memoriam ſempiternam. haec vero ſive a meo ſenſu poſt mortem abſutura eſt, ſive, ut ſapientiſſimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebit: nunc quidem certe cogitatione quadam, ſpeque delector. quare conſervate, Judices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venuſtate: ingenio autem tanto, quantum id convenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingeniis expetitum eſſe videatis; cauſa vero ejuſmodi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. quae cum ita ſint: petimus a vobis, Judices, ſi qua non modo humana, verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet eſſe: ut eum, qui vos, qui veſtros imperatores, qui populi Romani res geſtas ſemper ornavit: qui etiam his recentibus noſtris, veſtriſque domeſticis periculis aeternum

Digitized by Google

ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur: quique eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti: ſic in veſtram accipiatis fidem, ut humanitate veſtra levatus potius, quam acerbitate violatus eſſe videatur. quae de cauſa pro mea conſuetudine breviter, ſimpliciterque dixi, Judices, ea confido probata eſſe omnibus: quae non fori, neque judiciali conſuetudine, et de hominis ingenio, et communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea, Judices, a vobis ſpero eſſe in bonam partem accepta; ab eo, qui judicium exercet, certe ſcio.

Digitized by Google

POST REDITUM.

AD QUIRITES.

ORATIO XXVII.

QUod precatus a Jove Optimo Maximo, caeteriſque diis immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cum me, fortunaſque meas pro veſtra incolumitate, otio, concordiaque devovi, ut, ſi meas rationes unquam veſtrae ſaluti anteposuiſſem, ſempiternam poenam ſuſtinerem, mea voluntate ſuſceptam: ſin et ea, quae ante geſſeram, conſervandae civitatis cauſa geſſiſſem, et illam miſeram profectionem veſtrae ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines, et audaces in rempublicam, et in omnes bonos conceptum jamdiu continerent, id in me unum potius, quam in optimum quemque, et in univerſam rempublicam

deflecteret: hoc ſi animo in vos, liberoſque veſtros fuiſſem, ut aliquando vos, patres conſcriptos, Italiamque univerſam, memoria mei, miſericordia, deſideriumque teneret: ejus devotionis me eſſe convictum judicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiae, confeſſione inimicorum, beneficio divino immortalique veſtro, maxime laetor, Quirites. et ſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, aequabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vitae ſine ullo offenſione curſu: tamen, ſi mihi tranquilla et placata omnia fuiſſent; incredibili quadam, et pene divina, qua nunc, veſtro beneficio, fruor, laetitiae voluptate caruiſſem. quid dulcius hominum generi a natura datum eſt, quam ſui cuique liberi? mihi vero et propter indulgentiam meam, et propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores. tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. nihil cuiquam fuit unquam jucundius, quam mihi meus frater. non tam id ſentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam; et poſteaquam vos me illi, et mihi

Digitized by Google

eum reddidiſtis. res familiaris ſua quemque delectat: reliquae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant: amicitiae, conſuetudines, vicinitates, clientelae, ludi denique et dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. jam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quanquam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renovata, illuſtriora videntur, quam ſi obſcurata non eſſent. ipſa autem patria, dii immortales! dici vix poteſt, quid caritatis, quid voluptatis habet! quae ſpecies Italiae! quae celebritas oppidorum! quae forma regionum! qui agri! quae fruges! quae pulchritudo urbis! quae humanitas civium! quae reipublicae dignitas! quae veſtra majeſtas! quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis. ſed tanquam bona valetudo jucundior eſt eis, qui e gravi morbo recreati ſunt, quam qui nunquam aegro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quam aſſidue percepta, delectant.
2 Quorſum igitur haec diſputo? quorſum?

Digitized by Google

ut intelligere poſſitis, neminem unquam tanta eloquentia fuiſſe, neque tam divino atque incredibili genere dicendi, qui veſtrorum magnitudinem multitudinemque beneficiorum, quae in me, fratremque meum, et liberos noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. a parentibus, id quod neceſſe erat, parvus ſum procreatus: a vobis natus ſum conſularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt: vos ſpectatum, et incredibili pietate cognitum reddidiſtis. rempublicam illis accepi temporibus eam, quae penè amiſſa eſt: a vobis eam recuperavi, quam aliquando omnes unius operâ ſervatam judicarunt. dii immortales mihi liberos dederunt: vos reddidiſtis. multa praeterea a diis immortalibus optata conſecuti ſumus. niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus divinis muneribus caruiſſemus. veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc a vobis univerſos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore uni-

Digitized by Google

verſum cuncto populo Romano debeamus. nam, cum in ipſo beneficio veſtra tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſſim: tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, ut non ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini.
3 mini. Non enim pro meo reditu, ut pro P. Popillii, nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filii, et multi praeterea cognati atque affines deprecati ſunt: non, ut pro C. Metello, clariſſimo viro, jam ſpectata aetate filius L. Diadematus, conſularis, ſumma auctoritate vir: non Metellus cenſorius, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat, non ſororum filii, Luculli, Servilii, Scipiones: permulti enim Metelli, aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu vobis, ac patribus veſtris ſupplicaverunt. quod ſi ipſius dignitas, maximaeque res geſtae non ſatis valerent: tamen filii pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, majorum natu lacrymae populum Romanum movere potuerunt. nam C. Marii, qui poſt illos veteres clariſſimos conſulares, veſtrâ pa-

Digitized by Google

trumque memoriâ, tertius ante me conſularis, ſubiit indigniſſimam fortunam praeſtantiſſima ſua gloria, diſſimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione rediit, ſed in diſſenſu civium, exercitu ſe, armiſque revocavit. me autem nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultûs metu, C. Piſonis, generi mei, divina quaedam et inaudita auctoritas, atque virtus, fratriſque mei miſerrimi atque optimi quotidianae lacrymae, ſordeſque lugubres a vobis deprecatae ſunt. frater erat unus, qui ſuo ſqualore veſtros oculos inflecteret: qui ſuo fletu deſiderium mei, memoriamque renovaret: qui ſtatuerat, Quirites, ſi vos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunam: et tanto in me amore extitit, ut negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe a me eſſe ſejunctum. pro me praeſente ſenatus, hominumque praeterea viginti millia, veſtem mutaverunt: pro eodem me abſente unius ſqualorem ſordeſque vidiſtis. unus hic, qui domi, qui in foro poſſet eſſe, mihi pietate filius inventus eſt, beneficio parens, amore idem, qui ſemper fu-

Digitized by Google

it, frater. nam conjugis miſerae ſqualor et luctus, atque optimae filiae moeror aſſiduus, filiique parvi deſiderium mei, lacrymaeque pueriles, aut itineribus neceſſariis, aut magnam partem tectis ac
4 tenebris continebantur. Quare hoc majus eſt veſtrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, ſed nobiſmetipſis nos reddidiſtis. ſed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: ſic illud, quod mea virtus praeſtare debuit, adjutores, auctores, hortatoreſque ad me reſtituendum ita multi fuerunt, ut longe ſuperiores omnes hac dignitate copiaque ſuperarem. nunquam de P. Popillio, clariſſimo atque fortiſſimo viro: nunquam de Q. Metello, nobiliſſimo et conſtantiſſimo cive: nunquam de C. Mario, cuſtode civitatis atque imperii veſtri, in ſenatu mentio facta eſt. tribunitiis ſuperiores illi rogationibus, nulla auctoritate ſenatûs ſunt reſtituti. Marius vero non modo non a ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus: nec rerum geſtarum memoria in reditu C. Marii, ſed exerci-

Digitized by Google

tus, atque arma valuerunt. at de me ut
valeret, ſemper ſenatus flagitavit: ut ali-
quando perficeretur, cum primum licu-
it, frequentia, atque auctoritate perfecit.
nullus in eorum reditu motus municipi-
orum, et coloniarum factus eſt. at me in
patriam ter ſuis decretis Italia cuncta re-
vocavit. illi, inimicis interfectis, magna
civium caede facta, reducti ſunt. ego iis, a
quibus ejectus ſum, provincias obtinenti-
bus, inimico autem optimo viro et mitiſ-
ſimo, altero conſule referente reductus
ſum: cum is inimicus qui ad meam perni-
ciem vocem ſuam communibus hoſtibus
praebuiſſet, ſpiritu duntaxat viveret, re
quidem infra omnes mortuos amandatus
eſſet. Nunquam de P. Popillio L. Opi- 5
mius, fortiſſimus conſul, nunquam de Q.
Metello non modo C. Marius, qui erat
inimicus, ſed ne is quidem, qui ſecutus
eſt, M. Antonius, homo eloquentiſſimus,
cum A. Albino collega ſenatum aut po-
pulum eſt cohortatus. at pro me ſupe-
riores conſules ſemper, ut referrent, ef-
flagitati ſunt: ſed veriti ſunt, ne gratiae
cauſa facere viderentur, quod alter mihi
affinis erat; alterius cauſam capitis rece-

Digitized by Google

peram: qui provinciarum foedere irretiti, totum illum annum querelas ſenatûs, luctum bonorum, Italiae gemitum pertulerunt. kalendis vero Januariis poſteaquam orba reſpublica conſulis fidem, tanquam legitimi tutoris, imploravit, P. Lentulus conſul, parens, deus, ſalus noſtrae vitae, fortunae, memoriae, nominis, ſimulac de ſolemni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me agendum judicavit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus plebis, quem ego maximis beneficiis quaeſtorem conſul ornaveram, cum et cunctus ordo, et multi eum ſummi viri orarent, et Cn. Oppius ſocer, optimus vir, ad pedes ejus flens jaceret; noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quae deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur; ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla; et cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perſpecta ſenatûs, cauſa ad vos menſe Januario deferebatur. hic tantum interfuit inter me, et inimicos meos. ego, cum homines in tribu-

Digitized by Google

nali Aurelio palam conſcribi, centuriarique vidiſſem: cum intelligerem, veteres ad ſpem caedis, Catilinae copias eſſe revocatas: cum viderem, ex ea parte homines, cujus partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meae: cum duo conſules, empti pactione provinciarum, auctores ſe inimicis reipublicae tradidiſſent: cum egeſtatem, avaritiam, libidines ſuas viderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dediſſent: cum ſenatus equiteſque Romani flere pro me, ac, mutata veſte, vobis ſupplicare edictis atque imperiis vetarentur: cum omnium provinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliationes gratiarum, ſanguine meo ſancirentur; cum omnes boni non recuſarent, quin vel pro me, vel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui, quod et vincere, et vinci luctuoſum reipublicae fore putavi. at inimici mei menſe Januario cum de me ageretur, corporibus civium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercluden-

Digitized by Google

6 dum putaverunt. Itaque cum ego abfui, eam rempublicam habuiſtis, ut aeque me; atque illam, reſtituendam putaretis. ego autem, in qua civitate nihil valeret ſenatus, omnis eſſet impunitas, nulla judicia, vis et ferrum in foro verſarentur: cum privati ſe parietum praeſidio, non legum tuerentur: tribuni plebis vobis inſpectantibus vulnerarentur, ad magiſtratuum domos cum ferro et facibus iretur, conſulis faſces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur: rempublicam eſſe nullam putavi. itaque neque republica exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi: nec, ſi illa reſtitueretur, dubitavi, quin me ſecum ipſa reduceret. an ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui illis ipſis reipublicae periculoſiſſimis temporibus aedilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumque ſocius fuiſſet: dubitarem, quin is me confectum conſularibus vulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? hoc duce, collega autem ejus, clementiſſimo atque optimo viro, primò non adverſan-

Digitized by Google

te, poſt etiam adjuvante, reliqui magiſtratus penè omnes fuerunt defenſores ſalutis meae. ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, praeſidio, copiis, T. Annius, et P. Sextius, praeſtanti in me benevolentia, et divino ſtudio extiterunt. eodemque P. Lentulo auctore, et pariter referente collega, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit verbis ampliſſimis ornavit: ſalutem vobis, municipiis, coloniiſque omnibus commendavit. ita me nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, conſules, praetores, tribuni plebis, ſenatus, Italia cuncta, ſemper a vobis deprecata eſt: denique omnes, qui veſtris maximis beneficiis honoribuſque ſunt ornati, producti ad vos ab eodem, non ſolum ad me conſervandum vos cohortati ſunt, ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatores fuerunt. Quorum princeps 7 ad cohortandos vos, et ad rogandos fuit Cn. Pompeius, vir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, virtute, ſapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni privato amico eadem omnia dedit, quae univer-

Digitized by Google

ſae reipublicae, ſalutem, otium, dignitatem. cujus oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum vos docuit, meis conſiliis rempublicam eſſe ſervatam, cauſamque meam cum communi ſalute conjunxit; hortatuſque eſt, ut auctoritatem ſenatûs, ſtatum civitatis, fortunas civis bene meriti defenderetis: tum in perorando poſuit, vos rogari a ſenatu, rogari ab equitibus Romanis, rogari ab Italia cuncta: denique ipſe ad extremum pro mea vos ſalute non rogavit ſolum, verum etiam obſecravit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere vix fas eſt. hujus conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem vos ſecuti, in eo me loco, in quo veſtris beneficiis fueram, iiſdem centuriis, quibus collocaratis, repoſuiſtis. eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos viros, ornatiſſimos atque ampliſſimos homines, principes civitatis, omnes conſulares, omnes praetorios, eadem dicere, ut omnium teſtimonio per me unum rempublicam conſervatam eſſe conſtaret. itaque cum P. Servilius, graviſſimus vir, et ornatiſſimus

Digitized by Google

civis, dixiſſet, operâ meâ rempublicam incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem ſententiam caeteri. ſed audiſtis eo tempore clariſſimi viri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium L. Gellii, qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo pene ſenſit; dixit in concione veſtra, ' ſi ego conſul, cum fui, non fuiſ-
' ſem, rempublicam funditus interitu-
' ram fuiſſe.' En ego tot teſtimoniis, 8
Quirites, hac auctoritate ſenatûs, tanta conſenſione Italiae, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus caeteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus faventibus, diis denique immortalibus, frugum ubertate, copia, vilitate; reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reipublicae reſtitutus, tantum vobis, quantum facere poſſum, Quirites, pollicebor: primum, quâ ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eâdem me erga populum Romanum ſemper fore; numenque veſtrum aeque mihi grave et ſanctum, ac deorum immortalium, in omni vita futurum: de-

Digitized by Google

inde, quoniam me in civitatem reſpublica ipſa reduxit, nullo me loco reipublicae defuturum. quod ſi quis exiſtimat, me aut voluntate eſſe mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat. mihi, quod potuit vis, et injuria, et ſceleratorum hominum furor detrahere; eripuit, abſtulit, diſſipavit: quod viro forti adimi non poteſt, id manet, et permanebit. vidi ego fortiſſimum virum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate, non ſolum cum his, qui haec delere voluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato, atque renovato. quem egomet dicere audivi, tum ſe fuiſſe miſerum, cum careret patria, quam obſidione liberaviſſet: cum ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi audiret: cum adoleſcentem filium videret ejuſdem ſocium calamitatis; cum in paludibus demerſus, concurſu ac miſericordia Minturnenſium corpus ac vitam ſuam conſervaſſet: cùm parvâ naviculâ trajectus in

Digitized by Google

Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops ſupplexque veniſſet: recuperata vero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea, quae amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, virtutem animi non haberet, quam nunquam perdidiſſet. ſed hoc inter me atque illum intereſt: quòd ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego, qua conſuevi, utar: quoniam illi arti in bello ac ſeditione locus eſt; huic in pace atque otio. quanquam ille animo irato nihil niſi de inimicis ulciſcendis agebat: ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi reſpublica permittet, cogitabo. De- 9
nique, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hominum violarunt: unum eorum, qui odio reipublicae, quod eam ipſis invitis conſervaram, mihi inimiciſſimi fuerunt: alterum, qui per ſimulationem amicitiae, nefarie prodiderunt: tertium, qui, cum propter inertiam ſuam eadem aſſequi non poſſent, inviderunt laudi et dignitati meae: quartum, qui cum cuſtodes reipublicae eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum civitatis, dignitatem ejus imperii, quod erat penes ipſos,

vendiderunt: ſic ulciſcar facinorum ſingula, quemadmodum a quibuſque ſum provocatus: malos cives, rempublicam bene gerendo: perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cavendo: invidos, virtuti et gloriae ſerviendo: mercatores provinciarum, revocando domum, atque ab iis provinciarum rationem repetendo. quanquam mihi majori curae eſt, quemadmodum quidem vobis, qui de me eſtis optime meriti, gratiam referam, quam, quemadmodum inimicorum injurias, crudelitatemque perſequar. etenim ulciſcendae injuriae facilior ratio eſt, quam beneficii remunerandi, propterea quod ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotii, quam bonis exaequari: tum etiam ne tam neceſſarium quidem eſt male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. odium vel precibus mitigari poteſt, vel temporibus reipublicae communique utilitati deponi, vel difficultate ulciſcendi teneri, vel vetuſtate ſedari. bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, nec id reipublicae repetere utcunque neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis, neque aequum eſt tempore et

die memoriam beneficii definire. poſtremo qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur : at graviſſime vituperatur, qui in tantis beneficiis, quanta vos in me contuliſtis, remunerandis, eſt tardior : neque ſolum ingratus, quod ipſum grave eſt, verum etiam impius appelletur, neceſſe eſt. atque in officio perſolvendo diſſimilis eſt ratio pecuniae debitae : propterea quod pecuniam qui retinet, non diſſolvit ; qui reddidit, non habet : gratiam et qui retulit, habet ; et qui habet, diſſolvit. Quapropter memoriam veſtri beneficii colam benevolentia ſempiterna, non ſolum dum animâ ſpirabo meâ, ſed etiam cum mortuo monumenta veſtri in me beneficii permanebunt. in referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſemperque praeſtabo, mihi neque in conſiliis de republica capiendis, diligentiam; neque in periculis a republica propulſandis, animum; neque in ſententia ſimpliciter referenda, fidem ; neque in hominum voluntatibus pro republica laedendis, libertatem ; nec in perferendo labore, induſtriam ; nec in veſtris commodis augen-

Digitized by Google

dis, gratam animi benevolentiam defuturam. atque haec cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut, cum vobis, qui apud me deorum immortalium vim et numen tenetis, tum poſteris veſtris, cunctiſque gentibus digniſſimus ea civitate videar, quae ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragiis judicavit.

Digitized by Google

POST REDITUM.

IN SENATU.

ORATIO XXVIII.

SI, Patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me, fratremque meum, liberoſque noſtros meritis parum vobis cumulate gratias egero; quaeſo, obteſtorque, ne meae naturae potius, quam magnitudini veſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quae enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii, quae tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos: qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas,

Digitized by Google

qui ampliſſimam rempublicam, qui patriam, qua nihil poteſt eſſe jucundius, qui denique noſmetipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes cariſſimos habere debemus, quod ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, civitas tradita eſt: ſi deos immortales, quorum beneficio et haec tenuimus, et caeteris rebus aucti ſumus: ſi populum Romanum, cujus honoribus in ampliſſimo conſilio, et in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus: ſi hunc ipſum ordinem, a quo ſaepe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam et infinitum eſt, quod vobis debeamus, qui veſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, veſtra de me multa judicia, nobis omnia uno tempore reddidiſtis: ut, cum multa vobis, magna populo Romano, innumerabilia parentibus, omnia diis immortalibus debeamus, quod haec antea ſingula per illos habuerimus; nunc univerſa per vos recuperaverimus.

2 Itaque, Patres conſcripti, quod ne optandum quidem eſt homini, immortali-

tatem quandam per vos adepti videmur. quod enim tempus erat unquam, quo veſtrorum in nos beneficiorum memoria ac fama moriatur, qui illo ipſo tempore, cùm vi, ferro, metu, minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum univerſi me revocaviſtis, referente L. Ninnio, fortiſſimo atque optimo viro? quem habuit ille peſtifer annus et maxime fidelem, et minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meae. poſteaquam vobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum plebis, qui, cum per ſe rempublicam lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere delevit: nunquam de me ſiluiſtis, nunquam meam ſalutem non ab his conſulibus, qui vendiderant, flagitaviſtis. itaque veſtro ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quam patriae, malueram eſſe fatalem, hos tribunos haberet, qui et promulgarent de ſalute mea, et ad vos ſaepenumerò referrent. nam conſules modeſti, legumque metuentes, impediebantur lege, non eâ, quae de me, ſed eâ, quae de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgavit, ut,

Digitized by Google

ſi revixiſſent ii, qui haec penè delerunt, tum ego redirem : quo facto utrumque confeſſus eſt, et ſe illorum vitam deſiderare, et magno in periculo rempublicam futuram, ſi aut hoſtes atque interfectores reipublicae revixiſſent, aut ego non revertiſſem. itaque illo ipſo anno, cum ego ceſſiſſem ; princeps autem civitatis, non legum praeſidio, ſed parietum, vitam ſuam tueretur ; reſpublica ſine conſulibus eſſet, neque ſolum parentibus perpetuis, verum etiam tutoribus annuis eſſet orbata : ſententias dicere prohiberemini: caput meae proſcriptionis recitaretur; nunquam dubitaſtis meam ſalutem
3 cum communi ſalute conjungere. Poſtea vero quam ſingulari et praeſtantiſſima virtute P. Lentuli conſulis, ex ſuperioris anni caligine et tenebris lucem in republica kalendis Januariis deſpicere coepiſtis: cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atque optimi viri, ſumma dignitas, cum praetorum, tribunorum plebis penè omnium virtus et fides reipublicae ſubveniſſet: cùm virtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium ſeculorum, omnis memoriae fa-

cile princeps, tutò ſe in ſenatum venire arbitraretur: tantus veſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut corpus abeſſet meum, dignitas jam in patriam revertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me et meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me civium vulneribus reſpublica cruentaretur: illi meum reditum non populi Romani ſuffragiis, ſed flumine ſanguinis intercludendum putaverunt. itaque poſtea nihil vos civibus, nihil ſociis, nihil regibus reſpondiſtis: nihil judices ſententiis, nihil populus ſuffragiis, nihil hic ordo auctoritate declaravit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam et fractam civitatem videbatis. quo quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui caedi et flammae vobis auctoribus reſtiterat: cum ferro et facibus homines tota urbe volitantes, magiſtratuum tecta impugnata, deorum templa inflammata, ſummi viri et clariſſimi conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi viri, tribuni plebis, ſanctiſſimum corpus non tactum ac violatum manu, ſed vulneratum ferro, confectumque vidiſtis. qua ſtrage nonnulli

Digitized by Google

permoti magiſtratus partim metu mortis, partim deſperatione reipublicae paulum a mea cauſa receſſerunt. reliqui fuerunt, quos neque terror, neque vis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minae, nec tela, nec faces a veſtra auctoritate, a populi Romani dignitate, a mea
4 ſalute depellerent. Princeps P. Lentulus, parens ac deus noſtrae vitae, fortunae, memoriae, nominis, hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatûs ſui fore putavit, ſi me mihi, ſi meis, ſi vobis, ſi reipublicae reddidiſſet. qui, ut eſt deſignatus, nunquam dubitavit ſententiam de ſalute mea, ſe, et republica dignam, dicere. cum a tribuno plebis vetaretur, cum praeclarum caput recitaretur, ‘ ne quis ad vos referret, ‘ ne quis decerneret, ne diſputaret, ne ‘ loqueretur, ne pedibus iret, ne ſcri‘ bendo adeſſet:’ totam illam clauſulam, ut ante dixi, proſcriptionem, non legem putavit, qua civis optime de republica meritus, nominatim, ſine judicio, unà cum ſenatu, reipublicae eſſet ereptus. ut vero iniit magiſtratum, non dicam, quid egerit prius, ſed quid omnino egit aliud,

Digitized by Google

niſi ut, me conſervato, veſtram in poſterum dignitatem auctoritatemque ſanciret? dii immortales, quantum mihi beneficium dediſſe videmini, quod hoc anno P. Lentulus conſul eſt? quanto majus dediſſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet? nec enim eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari vulnere concediſſem. audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo civi et viro, Q. Catulo, non ſaepe unum conſulem improbum, duos vero nunquam, poſt Romam conditam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſam ſemper fore firmiſſimam dicere ſolebat, dum vel unus in republica conſul eſſet. quod vere dixerat, ſi illud de duobus conſulibus, quod ante in republica non fuerat, perenne ac proprium manere potuiſſet. quod ſi Q. Metellus illo tempore conſul fuiſſet unicus: dubitatis, quo animo fuerit in me conſervando futurus, cum in reſtituendo auctorem fuiſſe, adſcriptoremque videatis? ſed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtae, humiles, pravae, oppletae tenebris ac ſordibus, nomen ipſum conſulatûs, ſplendorem illius honoris, mag-

Digitized by Google

nitudinem tanti imperii nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt: non conſules, ſed mercatores provinciarum, ac venditores veſtrae dignitatis. quorum alter a me Catilinam, amatorem ſuum, multis audientibus; alter Cethegum, conſobrinum, repoſcebat: qui me duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam, non conſules, ſed latrones, non modo deſeruerunt, in cauſa praeſertim publica et conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam veſtro, caeterorumque ordinum, ſpoliatum eſſe voluerunt: quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit.

5 Quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cujus primum tempus aetatis palam fuiſſet ad omnium libidines divulgatum? qui ne à ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui, cum ſuam rem non minus ſtrenue, quam poſtea publicam confeciſſet, egeſtatem et luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentavit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neque vim praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptio-

Digitized by Google

nem effugere potuiſſet? quo in magiſtratu, niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto egeſtate et improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet; ac minore quidem cum reipublicae detrimento, quam quod intra moenia nefarius hoſtis praedoque verſatus eſt: quo inſpectante ac ſedente, legem tribunus plebis tulit, ne auſpiciis obtemperaretur: ne obnuntiare conſilio, aut comitiis; ne legi intercedere liceret: ut lex Aelia et Fuſia ne valerent: quae noſtri majores certiſſima ſubſidia reipublicae contra tribunitios furores eſſe voluerunt. idemque poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata veniſſet, cumque adoleſcentes nobiliſſimi, cunctique equites Romani ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abjeciſſent: quo vultu cincinnatus ganeo non ſolum civium lacrymas, verum etiam patriae preces repudiavit? neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem aſcendit; eaque dixit, quae, ſi ejus vir Catilina revixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe nonarum Decembris, quae me conſule fuiſſent, clivique Capitolini poenas ab equitibus Ro-

Digitized by Google

manis eſſe repetiturum: neque ſolum id dixit, ſed quos ei commodum fuit, compellavit: L. vero Lamiam, equitem Romanum, praeſtanti dignitate hominem, et ſaluti meae pro familiaritate, reipublicae pro fortunis ſuis, amiciſſimum, conſul imperioſus exire urbe juſſit. et cum vos veſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctique mutaſſetis, atque idem omnes boni jam ante feciſſent: ille unguentis oblitus, cum toga praetexta, quam omnes praetores aedileſque tum abjecerant, irriſit ſqualorem veſtrum, et luctum gratiſſimae civitatis: fecitque quod nemo unquam tyrannus, ut quo minus occulte veſtrum malum gemeretis, nihil diceret: ne aperta incommoda patriae lugeretis, ediceret.
6 Cum vero in Circo Flaminio, non a tribuno plebis conſul in concionem, ſed a latrone archipirata, productus eſſet: primum proceſſit, qua auctoritate vir? vini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, gravibus oculis, fluentibus buccis, preſſa voce et temulenta: quod in cives indemnatos eſſet animadverſum, id ſibi dixit, gravis auctor, vehementiſſime diſplicere. ubi

Digitized by Google

nobis haec auctoritas tamdiu tanta latuit? cur in luſtris et helluationibus hujus calamiſtrati ſaltàtoris tam eximia virtus tamdiu ceſſavit? nam ille alter Caeſoninus Calventius ab adoleſcentia verſatus eſt in foro, cum eum praeter ſimulatam verſutamque triſtitiam, nulla res commendaret: non juris ſtudium, non dicendi, non rei militaris, non cognoſcendorum hominum, non liberalitas. quem praeteriens cum incultum, horridum, moeſtumque vidiſſes; etiam ſi agreſtem et inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum et perditum non putares. cum hoc homine, an cum ſtipite Aethiope ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe. ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum negotium, Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres. idem domi quam libidinoſus? quam impurus? quam intemperans, non janua receptis, ſed pſeudotyro intromiſſis voluptatibus? cum vero etiam literis ſtudere incipit, et helluo immanis cum Graeculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinae, quaecunque eſt, deditus, ſed captus uno verbo volupta-

Digitized by Google

tis. habet autem magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio ac de virtute diſſerunt: qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur: ſed eos, qui diſputent, horam nullam vacuam voluptate eſſe debere: in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudium, delectationemque verſari. his utitur quaſi praefectis libidinum ſuarum: hi voluptates omnes veſtigant, atque odorantur: hi ſunt conditores inſtructoreſque convivii: iidem expendunt, atque aeſtimant voluptates, ſententiamque dicunt, et judicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe videatur. horum ille artibus eruditus, ita contempſit hanc pudentiſſimam civitatem, ut omnes ſuas libidines, omnia flagitia latere poſſe arbitraretur, ſi modo vultum importunum in forum detuliſſet.

7 Is me (quanquam me quidem non; cognoram enim, propter Piſonum affinitatem, quam longe hunc ab hoc genere cognatio materna Tranſalpini ſanguinis abſtuliſſet) ſed vos populumque Romanum, non conſilio, neque eloquentia, quod in multis ſaepe accidit, ſed rugis,

Digitized by Google

ſuperciliQque decepit. L. Piſo, tune auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo: iſta fronte, non vita: tanto ſupercilio, non enim poſſum dicere, tantis rebus geſtis, cum A. Gabinio conſociare conſilia peſtis meae? non te illius unguentorum odor, non vini anhelitus, non frons calamiſtri notata veſtigiis, in eam cogitationem adducebat, ut, cum illius re ſimilis fuiſſes, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire auſus es, ut conſularem dignitatem, ut reipublicae ſtatum, ut ſenatus auctoritatem, ut civis optime meriti fortunas provinciarum foedere addiceres? te conſule, tuis edictis et imperiis, ſenatui populoque Romano non eſt licitum, non modo ſententiis atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem ac veſtitu reipublicae ſubvenire. Capuaene te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiae fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore: an Romae, in qua civitate omnes ante vos conſules ſenatui paruerunt? tu es auſus in Circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo

verbo ſenatum, atque omnes bonos tum, cum a patria peſtem depuliſſem, crudeles demonſtrabas fuiſſe. tu miſericors me affinem tuum, quem comitiis praerogativae primum cuſtodem praefeceras, quem kalendis Januarii tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reipublicae tradidiſti. tu meum generum, propinquum tuum: tu affinem tuam, filiam meam, ſuperbiſſimis et crudeliſſimis verbis a genibus tuis repuliſti. idemque tu clementia ac miſericordia ſingulari, cum ego una cum republica non tribunitio, ſed conſulari ictu concidiſſem: tanto ſcelere, tantaque intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtem, et tuam praedam; ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio, et gemitus urbis. nondum palam factum erat occidiſſe rempublicam, cum tibi arbitria funeris ſolvebantur. uno eodemque tempore domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad vicinum conſulem de Palatio: de Tuſculano ad item vicinum alterum conſulem deferebantur: cum, iiſdem operis ſuffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, va-

Digitized by Google

cuo non modo a bonis, ſed etiam a libe-
ris, atque inani foro, ignaro populo Ro-
mano quid ageretur, ſenatu vero oppreſ-
ſo et afflicto, duobus impiis nefariiſque
conſulibus, aerarium, provinciae, legi-
ones, imperia donabantur. Horum 8
conſulum ruinas vos conſules veſtra vir-
tute fulſiſtis; ſumma tribunorum plebis,
praetorumque fide, et diligentia ſubleva-
ti. quid ego de praeſtantiſſimo viro, T.
Annio, dicam? aut quis de tali cive ſatis
digne unquam loquetur? qui cum vide-
ret, ſceleratum civem, aut domeſticum
potius hoſtem, ſi legibus uti liceret, ju-
dicio eſſe frangendum: ſin ipſa judicia
vis impediret ac tolleret, audaciam vir-
tute, furorem fortitudine, temeritatem
conſilio, manum manu, vim vi eſſe ſu-
perandam: primo de vi poſtulavit. poſt-
eaquam ab eodem judicia ſublata eſſe vi-
dit; ne ille omnia vi poſſet efficere, cu-
ravit: qui docuit, neque tecta, neque
templa, neque forum, neque curiam, ſi-
ne ſumma virtute, ac maximis opibus et
copiis ab inteſtino latrocinio poſſe de-
fendi: qui primus, poſt meum diſceſſum,
metum bonis, ſpem audacibus, timorem

huic ordini, ſervitutem depulit civitati. quam rationem pari virtute, animo, fide, P. Sextius ſecutus, pro mea ſalute, pro veſtra auctoritate, pro ſtatu civitatis, nullas ſibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitae diſcrimen vitandum unquam putavit: qui cauſam ſenatûs, exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligentia multitudini commendavit, ut nihil tam populare, quam veſtrum nomen; nihil tam omnibus carum aliquando, quam veſtra auctoritas videretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus plebis potuit, defendit; tum reliquis officiis, juxta, ac ſi meus frater eſſet, ſuſtentavit: cujus ego clientibus, libertis, familia, copiis, literis ita ſum ſuſtentatus, ut meae calamitatis non adjutor ſolum, verum etiam ſocius videretur. jam caeterorum officia, ſtudiaque vidiſtis: quam cupidus mei C. Ceſtilius, quam ſtudioſus veſtri, quam non varius fuerit in cauſa. quid M. Ciſpius? cui ego ipſi, parenti, fratrique ejus, ſentio quantum debeam: qui, cum a me voluntas eorum in privato judicio eſſet offenſa, publici mei beneficii memoria privatam offenſionem ob-

Digitized by Google

literaverunt. jam T. Fadius, qui mihi quaeſtor fuit, M. Curtius, cujus ego patri quaeſtor fui, ſtudio, amore, animo, huic neceſſitudini non defuerunt. multa de me C. Meſſius, et amicitiae, et reipublicae causâ, dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgavit. Q. Fabricius, ſi, quae de me agere conatus eſt, ea contra vim et ferrum perficere potuiſſet: menſe Januario noſtrum ſtatum recuperaſſemus. quem ad ſalutem meam voluntas impulit, vis retardavit, auctoritas veſtra revocavit. Jam vero praetores 9
quo animo in me fuerint, vos exiſtimare potuiſtis, cum L. Caecilius privatim me ſuis omnibus copiis ſtuduerit ſuſtentare: publice promulgarit de mea ſalute cum collegis pene omnibus: direptoribus autem meorum bonorum in jus adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius, ſtatim deſignatus, ſententiâ ſuâ, quam eſſet cara ſibi mea ſalus, declaravit. omnia officia C. Septimii, Q. Valerii, P. Craſſi, Sex. Quintilii, C. Cornuti, ſumma et in me, et in rempublicam conſtiterunt. quae cum libenter commemoro, tum non invitus nonnullorum in me

Digitized by Google

nefarie commiſſa praetereo. non eſt mei temporis injurias meminiſſe: quas ego etiam ſi ulciſci poſſem, tamen oblíviſci mallem. alio transferenda mea tota vita eſt, ut bene de me meritis referam gratiam: amicitias igne perſpectas tuear: cum apertis hoſtibus bellum geram: timidis amicis ignoſcam: proditoribus meis non indicem dolorem profectionis meae: defenſores reditûs dignitate conſoler. quod ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni vita reliquum, niſi ut erga duces ipſos, et principes atque auctores ſalutis meae, ſatis gratus judicarer: tamen exiguum reliquae vitae tempus non modo ad referendam, verum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac liberis ejus, quando omnes mei gratiam referent? quae memoria, quae vis ingenii, quae magnitudo obſervantiae, tot tantiſque beneficiis reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto et jacenti conſularem fidem, dexteramque porrexit: qui me a morte ad vitam, a deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem revocavit. qui tanto amore in me,

Digitized by Google

ſtudio in rempublicam fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo levaret, ſed etiam honeſtaret. quid enim magnificentius, quid praeclarius mihi accidere potuit, quam quod, illo petente, vos decreviſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui rempublicam ſalvam vellent, ad me unum, hominem fractum et prope diſſipatum, reſtituendum et defendendum venirent? ut, qua voce ter omnino poſt Romam conditam conſul uſus eſſet pro univerſa republica apud eos ſolum, qui ejus vocem exaudire poſſent? eadem voce ſenatus omnibus agris atque oppidis, cives, totamque Italiam ad unius ſalutem defendendam excitaret. Quid 10
ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, quam hoc ſenatum judicaſſe, qui civis me non defendiſſet, eum rempublicam ſalvam noluiſſe? itaque tantum veſtra auctoritas, tantum eximia conſulis dignitas valuit, ut dedecus et flagitium ſe committere putaret, ſi quis non veniret. idemque conſul, cum illa incredibilis multitudo Romam, et pene Italia ipſa veniſſet, vos frequentiſſimos in Capitolium convocavit. quo tempore quantam

Digitized by Google

vim naturae bonitas haberet, aut vera nobilitas, intelligere potuiſtis. nam Q. Metellus, et inimicus, et frater inimici, perſpecta veſtra voluntate, omnia privata odia depoſuit: quem P. Servilius, vir cum clariſſimus, tum vero optimus, mihique amiciſſimus, et auctoritatis et orationis ſuae divina quadam gravitate, ad ſui generis, communiſque ſanguinis facta virtuteſque revocavit, ut haberet in conſilio et fratrem ab inferis, ſocium rerum mearum, et omnes Metellos, praeſtantiſſimos cives, pene ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum, cujus quondam de patria diſceſſus, honeſtus ipſi, bonis omnibus tamen luctuoſus viſus eſt. itaque extitit non modo ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus; verum etiam adſcriptor dignitatis meae. quo quidem die cum CCCCXVII ex ſenatu eſſetis, magiſtratus autem hi omnes adeſſent; diſſenſit unus, is, qui ſua lege conjuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo rempublicam meis conſiliis conſervatam graviſſimis verbis et plurimis judicaſſetis, idem conſul cura-

vit, ut eadem a principibus civitatis in concione poſtero die dicerentur: cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſam meam, perfecitque, aſtante atque audiente Italia tota, ut nemo cujuſquam conducti aut perditi vocem acerbam atque inimicam bonis poſſet audire. Ad haec 11
non modo adjumenta ſalutis, ſed etiam ornamenta dignitatis meae, reliqua vos iidem addidiſtis. decreviſtis, ne quis ulla ratione rem impediret: qui id impediſſet, vos graviter moleſteque laturos: illum contra rempublicam, ſalutemque bonorum, concordiamque civium facturum: et ut ad vos de eo ſtatim referretur: meque etiamſi diutius calumniarentur, redire juſſiſtis. quid? ut agerentur gratiae, qui e municipiis veniſſent? quid? ut ad illam diem, res cum rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio convenirent? quid denique illo die, quem P. Lentulus, mihi, fratrique meo, liberiſque noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, verum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitiis centuriatis, quae maxime majores comitia juſta dici, haberique voluerunt, arceſſi-

vit in patriam: ut eaedem centuriae, quae me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent. quo die quis civis fuit, qui fas eſſe putaret, quacumque aut aetate, aut valetudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplendorem Italiae totius, ordinumque omnium? quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodeſque vidiſtis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti atque divino, non reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli clariſſimi cives, ſed equis inſignibus, et curru aurato reportati. poſſum ego ſatis in Cn. Pompeium unquam gratus videri, qui non ſolum apud vos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud univerſum populum Romanum ſalutem reipublicae et conſervatam per me, et conjunctam eſſe cum mea dixerit? qui cauſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit? bonos excitarit? qui populum Romanum pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, verum etiam obſecrarit? qui ipſe, cum, propter me-

Digitized by Google

tum dimicationis et ſanguinis, domo ſe teneret, etiam a ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea et promulgarent, et referrent? qui in colonia nuper conſtituta, cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus intercesſor, vim et crudelitatem privilegii, auctoritate honeſtiſſimorum hominum, et publicis literis conſignavit, princepſque Italiae totius praeſidium ad meam ſalutem implorandum putavit? qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſſimus fuiſſet, etiam, ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaboravit? Quibus autem officiis T. Annii 12
beneficia remunerabor? cujus omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus, nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, invicta defenſio ſalutis meae? quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me benevolentiam et fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis vulneribus oſtendit? vobis vero, Patres conſcripti, ſingulis et egi, et agam gratias. univerſis, egi ab initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. et quanquam ſunt in me praecipua merita multorum, quae ſilere nullo mo-

do poſſunt, tamen hujus temporis ac timoris mei non eſt conari commemorare beneficia in me ſingulorum. nam difficile eſt, non aliquem; nefas, quemquam praeterire. ego vos univerſos, Patres conſcripti, deorum numero colere debeo. ſed, ut in ipſis diis immortalibus non ſemper eoſdem, atque aliàs alios ſolemus et venerari, et precari, ſic in hominibus de me divinitus meritis omnis aetas erit mihi ad eorum erga me merita praedicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim a me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, et de privatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniaſque adiſſet, populum Romanum ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam vos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. vos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem, mutatione veſtis, et prope luctu veſtro, quoad licuit, defendiſtis. noſtrâ memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare veſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus veſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo praeſidio, ſed etiam veſtra deprecatione nu-

Digitized by Google

darunt. quibus ego rebus objectis, cum
mihi privato confligendum viderem cum
eodem exercitu,quem conſul non armis,
ſed veſtra auctoritate ſuperaram : multa
mecum ipſe reputavi. Dixerat in con- 13
cione conſul, ſe clivi Capitolini poenas
ab equitibus Romanis repetiturum. no-
minatim alii compellabantur, alii cita-
bantur, alii relegabantur: aditus templo-
rum erant non ſolum praeſidiis et manu,
verum etiam demolitione ſublati. alter
conſul,ut me, et rempublicam non modo
deſererent, ſed etiam hoſtibus reipubli-
cae proderent, pactionibus eos ſuorum
praemiorum obligarat. erat alius ad por-
tas cum imperio in multos annos, mag-
noque exercitu: quem ego inimicum mi-
hi fuiſſe non dico; tacuiſſe, cum dicere-
tur eſſe inimicus, ſcio. duae partes eſſe
in republica cum putarentur : altera me
depoſcere, propter inimicitias; altera ti-
mide defendere,propter ſuſpicionem cae-
dis putabatur. qui autem me depoſcere
videbantur, in hoc auxerunt dimicatio-
nis metum, quod nunquam infitiando
ſuſpicionem hominum, curamque minu-
erunt. quare cum viderem ſenatum du-
Digitized by Google

cibus orbatum, me a magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum: ſervos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omnes Catilinae pene iiſdem ducibus, ad ſpem caedis et incendiorum eſſe revocatas: equites Romanos, proſcriptionis; municipia, vaſtitatis; omnes, caedis metu eſſe permotos: potui, potui, Patres conſcripti, multis auctoribus fortiſſimis viris, me vi, armiſque defendere: nec mihi ipſe ille animus idem meus, vobis non incognitus, defuit. ſed videbam, ſi viciſſem praeſentem adverſarium, nimium multos mihi alios eſſe vincendos: ſi victus eſſem, multis bonis et pro me, et mecum, etiam poſt me eſſe pereundum: tribunitiique ſanguinis ultores eſſe praeſentes: meae mortis poenas
14 judicio, et poſteritati reſervari. Nolui, cum conſul communem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam privatus armis defendere: bonoſque viros lugere malui meas fortunas, quam ſuis deſperare. ac, ſi ſolus eſſem interfectus, mihi turpe: ſi cum multis, reipublicae funeſtum fore videbatur. quod ſi mihi aeternam eſſe ae-

Digitized by Google

rumnam propoſitam arbitrarer: morte me ipſe potius, quam ſempiterno dolore multaſſem. ſed cum viderem, me non diutius, quam ipſam rempublicam, ex hac urbe abſuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum amplius putavi: et illa, ſimulatque revocata eſt, me ſecum pariter reportavit. mecum leges, mecum quaeſtiones, mecum jura magiſtratuum, mecum ſenatûs auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum et hominum ſanctitates omnes et religiones abfuerunt. quae ſi ſemper abeſſent: magis veſtras fortúnas lugerem, quam deſiderarem meas. ſin aliquando revocarentur: intelligebam, mihi cum illis unà eſſe redeundum. cujus mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius, qui, omnibus provincialibus ornamentis commodiſque depoſitis, totam ſuam quaeſturam in me ſuſtentando et conſervando collocavit. qui ſi mihi quaeſtor imperatori fuiſſet, in filii loco fuiſſet. nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaeſtor non imperii, ſed doloris mei. quapropter, Patres conſcrip-

Digitized by Google

ti, quoniam in rempublicam ſum pariter cum republica reſtitutus: non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea priſtina, ſed etiam adaugebo. Etenim, ſi eam tum defendebam, cum mihi aliquid illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debilitare poſſit, cujus ipſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam divinorum in rempublicam beneficiorum teſtem eſſe videatis? nam et importata eſt, quia defenderem civitatem: et mea voluntate ſuſcepta eſt, ne a me defenſa reſpublica per eundem me extremum in diſcrimen vocaretur. pro me non, ut pro P. Popillio, nobiliſſimo homine, adoleſcentes filii, non propinquorum multitudo populum Romanum eſt deprecata: non, ut pro Q. Metello, ſummo et clariſſimo viro, ſpectata jam adoleſcentia filius: non L. et C. Metelli, conſulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat, non Luculli, Servilii, Scipiones, Metellorum filii, flentes ac ſordidati, populo Romano ſupplicaverunt: ſed unus fra-

Digitized by Google

ter, qui in me pietate, filius; conſiliis, parens; amore, (ut erat) frater inventus eſt; ſqualore et lacrymis, et quotidianis precibus, deſiderium mei nominis renovari, et rerum geſtarum memoriam uſurpari coëgit. qui cum ſtatuiſſet, niſi per vos me recuperaſſet, eandem ſubire fortunam, atque idem ſibi domicilium et vitae et mortis depoſceret: tamen nunquam nec magnitudinem negotii, nec ſolitudinem ſuam, nec vim inimicorum ac tela pertimuit. alter fuit propugnator mearum fortunarum, et defenſor aſſiduus, ſumma virtute et pietate, C. Piſo, gener: qui minas inimicorum meorum: qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui, conſulis: qui Pontum et Bithyniam quaeſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unquam ſenatus de P. Popilio decrevit, nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunitiis ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus reſtituti; cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter vim caedemque fugiſſet. nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis, tempeſtate civili expulſus eſt, non

Digitized by Google

modo a ſenatu non eſt reſtitutus: ſed reditu ſuo ſenatum cunctum penè delevit, nulla de illis magiſtratuum conſenſio, nulla ad rempublicam defendendam populi Romani convocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, et coloniarum extiterunt. quare cum me veſtra auctoritas arceſſierit, populus Romanus revocarit, reſpublica implorarit, Italia cuncta pene ſuis humeris reportarit: non committam, Patres conſcripti, ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quae in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quae ipſe praeſtare poſſim, praeſertim cum illa amiſſa recuperarim, virtutem et fidem nunquam amiſerim.

Digitized by Google

PRO DOMO SUA.

AD PONTIFICES.

ORATIO XXIX.

CUM multa divinitus, Pontifices, a majoribus noſtris inventa, atque inſtituta ſunt, tum nihil praeclarius, quam quod vos eoſdem et religionibus deorum immortalium, et ſummae reipublicae praeeſſe voluerunt: ut ampliſſimi et clariſſimi cives rempublicam bene gerendo, pontifices religiones ſapienter interpretando, rempublicam conſervarent. quod ſi ullo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi Romani judicio, ac poteſtate verſata eſt: haec profecto tanta eſt, ut omnis reipublicae dignitas, omnium ci-

Digitized by Google

vium ſalus, vita, libertas, arae, foci, dii penates, bona, fortunae, domicilia, veſtrae ſapientiae, fidei, poteſtatique commiſſa, creditaque eſſe videantur. vobis hodierno die conſtituendum eſt utrum poſthac amentes ac perditos magiſtratus improborum ac ſceleratorum civium praeſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam ſi illa labes ac flamma reipublicae ſuum illum peſtiferum et funeſtum tribunatum, quem aequitate humana tueri non poteſt, divina religione defenderit: aliae ceremoniae nobis erunt, alii antiſtites deorum immortalium, alii interpretes religionum requirendi. ſin autem veſtra auctoritate, ſapientiaque, Pontifices, ea, quae furore improborum in republica ab aliis oppreſſa, ab aliis deſerta, ab aliis prodita, geſta ſunt, reſcinduntur; erit cauſa, cur conſilium majorum, in ampliſſimis viris ad ſacerdotia deligendis, jure ac merito laudare poſſimus. ſed, quoniam ille demens, ſi ea, quae ego per hos dies in ſenatu de republica ſenſi, vituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures veſtras eſſe habiturum putavit, omittam or-

Digitized by Google

dinem dicendi meum: reſpondebo homininis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed convicio, cujus exercitationem cùm intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate munivit. Ac 2
primum illud a te, homine veſano ac furioſo, requiro, quae te tanta poena tuorum ſcelerum, flagitiorumque vexet, ut hos tales viros, qui non ſolum conſiliis ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reipublicae ſuſtinent, quod egò in ſententia dicenda ſalutem civium cum honore Cn. Pompeii conjunxerim, mihi eſſe iratos, et aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere. fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed jam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. itane vero? quod in imperita multitudine eſt vitioſiſſimum, varietas, et inconſtantia, et crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum, commutatio, hòc tu ad hos transferas, quos ab inconſtantia gravitas, a libidinoſa ſententia certum et definitum jus religionum, vetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monumentorumque deterret? tune es ille, inquit,

Digitized by Google

quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſpublica deſideravit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus? quam primum adveniens prodidiſti? nondum de mea ſententia dico. impudentiae pri-
3 mum reſpondebo tuae. Hunc igitur, funeſta reipublicae peſtis, hunc tu civem ferro, et armis, et exercitûs terrore, et conſulum ſcelere, et audaciſſimorum hominum minis, ſervorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiae, domo et patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem a ſenatu, quem a bonis omnibus, quem a cuncta Italia deſideratum, arceſſitum, revocatum, conſervandae reipublicae cauſa, confiteris? at enim in ſenatum venire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuiſti. ego vero neque veni, et domo me tenui, quamdiu turbulentum tempus fuit: cum ſervos tuos ad rapinam, ad bonorum caedem paratos, cum illa tua conſceleratorum ac perditorum manu, armatos etiam in Capitolium tecum veniſſe conſtabat. quod cum mihi nuntiaretur, ſcio me domi manſiſſe,

Digitized by Google

et tibi, et gladiatoribus tuis inſtaurandae caedis poteſtatem non feciſſe. poſtea quam mihi nuntiatum eſt, populum Romanum in Capitolium, propter metum atque inopiam rei frumentariae, conveniſſe; miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis gladiis, partim ereptis, diffugiſſe: veni non ſolum ſine ullis copiis, ac manu, verum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus conſul, optime de me, ac de republica meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, et diſſenſioni noſtrae, et precibus tuis ſalutem ac dignitatem meam praetuliſſet, me arceſſerunt in ſenatum: cum tanta multitudo civium tam recenti officio ſuo me ad referendam gratiam nominatim vocarent: non venirem, cum praeſertim te jam illinc cum tua fugitivorum manu diſceſſiſſe conſtaret? hîc tu me etiam cuſtodem, defenſoremque Capitolii, templorumque omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quod, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eò venirem? utrumne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum veniſſe turpe ſit? an res

Digitized by Google

illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, et eos, qui agebant, con-
4 demnare deberem? Primum dico ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum venire: nec cum his ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non venire; non intelligentes, hanc ſuam nimiam perſeverantiam vehementer iis, quorum animum offendere voluerunt, gratam et jucundam fuiſſe. at enim nonnulli propter timorem, quod ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. non reprehendo; nec quaero, fueritne aliquid pertimeſcendum. puto, ſuo quemque arbitratu timere oportere. cur ego non timuerim, quaeris? quia te illinc abiiſſe conſtabat. cur, cum viri boni nonnulli putarint, tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in civitate eſſe non poſſe, illuc irem? an aliis licet, et recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit et meam, et aliorum vicem pertimeſcere? an, quia non condemnavi ſententia mea duo conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege

Digitized by Google

perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de republica meritus, damnatorum poenas ſuſtinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conſervando voluntatem, non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum, per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus, conſilio repudiarem meo? at quam ſententiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris jam ante defixerat: deinde eam, quae erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens, tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit a me res inopinata, ac recens: nec, ſi quod in ſententia vitium eſt; magis ſit ejus, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. at enim liberum ſenatûs judicium, propter metum, non fuit. ſi timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt, concede, non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine iis, qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adeſſent, coeptum eſt referri de inducendo ſenatus-conſulto. ab univerſo ſenatu reclamatum eſt. Sed quaero, in ipſa 5

Digitized by Google

ſententia, quoniam princeps ego ſum ejus atque auctor, quid reprehendatur. utrum cauſa capiendi novi conſilii non fuit? an meae partes in ea cauſa non praecipuae fuerunt? an alið potius confugiendum fuit? quae vis, quae cauſa major eſſe, quam fames, potuit? quam ſeditio? quam conſilia tua, tuorumque; qui, facultate oblata, ad imperitorum animos incitandos, renovaturum te tua illa funeſta latrocinia ob annonae cauſam putarunt? frumentum provinciae frumentariae partim non habebant; partim in alias terras, credo, propter varietatem venditorum miſerant; partim, quo gratius eſſet, tum, cum in ipſa fame ſubveniſſent, cuſtodiis ſuis clauſum continebant, ut ſubito novum mitterent. res erat non in opinione dubia, ſed in praeſenti, atque ante oculos propoſito periculo: neque id conjectura proſpiciebamus, ſed jam experti videbamus. nam, cum ingraveſceret annona, ut jam plane inopia ac fames, non caritas timeretur, concurſus eſt ad templum Concordiae factus, ſenatum illuc vocante Metello conſule. qui ſi verus fuit, ex dolore ho-

Digitized by Google

minum, et fame; certe conſules cauſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilii capere potuit. ſin cauſa fuit annona, ſeditionis quidem inſtimulator et concitator tu fuiſti: nonne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem ſubtraheremus furori tuo? quid, ſi utrumque fuit, et ut fames ſtimularet homines, et tu in hoc ulcere, tanquam unguis, exiſteres? nonne fuit eo major adhibenda medicina, quae et illud nativum, et hoc delatum malum ſanare poſſet? erat igitur et praeſens caritas, et futura fames. non eſt ſatis: facta lapidatio eſt. ſi ex dolore plebei, nullo incitante: magnum malum. ſi P. Clodii impulſu: uſitatum hominis facinoroſi ſcelus. ſi utrumque, ut et res eſſet ea, quae ſua ſponte multitudinis animos incitaret, et parati atque armati ſeditionis duces: videturne ipſa reſpublica et conſulis auxilium imploraſſe, et ſenatûs fidem? atqui utrumque fuiſſe perſpicuum eſt, difficultatem annonae, ſummamque inopiam rei frumentariae, ut homines non jam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent. nemo negat. hanc iſtum, otii et pacis hoſtem, cau-

Digitized by Google

ſam arrepturum fuiſſe ad incendia, caedem, rapinas, nolo, Pontifices, ſuſpicemini, niſi videritis. qui ſunt homines a Q. Metello, fratre tuo, conſule, in ſenatu palam nominati, a quibus ille ſe lapidibus appetitum, etiam percuſſum eſſe dixit? L. Sergium, et M. Lollium nominavit. quis eſt iſte Lollius? qui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt: qui, te tribuno plebis, nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis eſt Sergius? armiger Catilinae, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus injuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiae. his, atque hujuſmodi ducibus, cum tu in annonae caritate in conſules, in ſenatum, in bona, fortunaſque locupletium, per cauſam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares: cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet: cum deſperatis ducibus decuriatos, ac deſcriptos haberes exercitus perditorum: nonne providendum ſenatui fuit, ne in hanc tantam materiam ſeditionis iſta funeſta fax adhaereſceret? fuit igitur cauſa capiendi

Digitized by Google

novi conſilii. videte nunc, fuerintne par-
tes meae penè praecipuae. Quem tum 6
Sergius ille tuus, quem Lollius, quem
caeterae peſtes in lapidatione illa nomi-
nabant? quem annonam praeſtare opor-
tere dicebant? nonne me? quid? puero-
rum illa concurſatio nocturna? num a te
ipſo inſtituta? me frumentum flagita-
bant. quaſi vero ego aut rei frumenta-
riae praefuiſſem, aut compreſſum aliquod
frumentum tenerem, aut in iſto genere
omnino quidquam, aut curatione, aut
poteſtate valuiſſem. ſed homo ad caedem
imminens, meum nomen operis edide-
rat, imperitis injecerat. cum de mea dig-
nitate in templo Jovis Optimi Maximi
ſenatus frequentiſſimus, uno iſto diſſen-
tiente, decreviſſet: ſubito, illo ipſo die,
cariſſimam annonam nec-opinata vilitas
conſecuta eſt. erant qui deos immortales
(id quod ego ſentio) numine ſuo redi-
tum meum dicerent comprobaſſe. non-
nulli autem illam rem ad illam rationem,
conjecturamque revocabant, qui, quod
in meo reditu ſpes otii et concordiae ſita
videbatur, in diſceſſu autem quotidia-
nus ſeditionis timor, jam penè belli de-

Digitized by Google

pulſo metu, commutatam eſſe annonam dicebant: quae quia rurſus in meo reditu facta erat durior, a me, cujus adventu fore vilitatem boni viri dictitabant, an-
7 nona flagitabatur. Ego denique non ſolum ab operis tuis, impulſu tuo, nominabar, ſed etiam, depulſis ac diſſipatis tuis copiis, a populo Romano univerſo, qui tum in Capitolium convenerat, cum illo die minus valerem, nominatim in ſenatum vocabar. veni expectatus. multis ſententiis jam dictis, rogatus ſum ſententiam. dixi reipublicae ſaluberrimam, mihi neceſſariam. petebatur a me frumenti copia, annonae vilitas; quaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expoſtulatione. improborum convicia ſuſtinere non poteram. delegavi amico locupletiori, non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem, (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia videbam id, quod omnes: quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, conſilio, virtute, auctoritate, felicitate denique ſua facillime perfecturum. itaque, ſive hunc dii immortales fructum mei reditûs populo Roma-

no tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, vaſtitas, caedes, incendia, rapinae, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet: ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otii, tranquillitas animorum, judicia, leges, concordia populi, ſenatûs auctoritas, mecum ſimul reducta videantur: ſive egomet aliquid adventu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo Romano praeſtare debui: praeſto, promitto, ſpondeo: nihil dico amplius: hoc, quod ſatis eſt huic tempori, dico, rempublicam annonae nomine in id diſcrimen, quò vocabatur,
non eſſe venturam. Num igitur in hoc 8
officio, quod fuit praecipue meum, ſententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam vos a caede, incendiis, vaſtitate: nemo negat: cum ad cauſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reipublicae malis ſceleris ſui faces inflammarit, negat oportuiſſe quidquam uni extra ordinem decerni. non jam tibi ſic reſpondebo, ut caeteris: Cn. Pompeio

Digitized by Google

plurima, periculoſiſſima, maxima, terra marique bella extra ordinem eſſe commiſſa: quarum rerum ſi quem poeniteat, eum victoriae populi Romani poenitere. non ita tecum ago. cum his haec a me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad Cn. Pompeium delaturos potiſſimum: ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare: cum Pompeio datum ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare ac tueri ſolere. horum ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeii triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendam vocatus, auxit nomen populi Romani, imperiumque honeſtavit: conſtantiam probo, qua mihi quoque utendum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneque geſſit. ſed cum illis tamen poſſum aliquid diſputare. tua vero quae tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemaeum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem jure regnantem, causâ incognitâ, publicaſſes, populumque Romanum ſcelere obligaſ-

Digitized by Google

ſes: cum in ejus regnum, bona, fortunas, patrocinium hujus imperii immiſiſſes, cujus cum patre, avo, majoribus ſocietas nobis et amicitia fuiſſet: hujus pecuniae deportandae, et, ſi quis ſuum jus defenderet, bello gerendo M. Catonem praefeciſti. dices, quem virum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum reipublicae, virtute, conſilio, ratione, vitâ mirabili ad laudem, et prope ſingulari. ſed quid ad te, qui negas eſſe verum, quemquam ulli reipublicae extra ordinem praefici. Atque in 9
hoc ſolùm inconſtantiam redarguo tuam: qui in ipſo Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras; quem tuis Sergiis, Lolliis, Titiis, caeteriſque caedis et incendiorum ducibus objeceras: quem carnificem civium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras: ad hunc, honorem et imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: et tanta fuiſti intemperantia, ut illius tui ſceleris rationem occultare non poſſes. literas in concione recitaſti, quas tibi a C. Caeſare

miſſas diceres: CAESAR PULCHRO: cum etiam es argumentatus, amoris eſſe hoc ſignum, cum nominibus tantum uteretur: neque adſcriberet, 'Proconſule,' aut 'Tribuno plebis.' deinde gratulari tibi, quòd idem in poſterum M. Catonem tribunatu tuo removiſſes, et quòd idem in poſterum de extraordinariis poteſtatibus libertatem ademiſſes. quas aut numquam tibi ille literas miſit: aut, ſi miſit, in concione recitari noluit: aut, ſive ille miſit, ſive tu finxiſti; certe conſilium tuum de Catonis honore, illarum literarum recitatione patefactum eſt. ſed omitto Catonem, cujus eximia virtus, dignitas, et in eo negotio, quod geſſit, fides et continentia, tegere videntur improbitatem et legis, et actionis tuae. quis provinciam homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo: quis illam opimam fertilemque Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam vi ex Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, et Ciliciam ad praetorem item

Digitized by Google

extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. quid? homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum, libidinumque maculis notatiſſimo, L. Piſoni, nonne nominatim populos liberos, multis ſenatus-conſultis, etiam recenti lege ſoceri ipſius liberatos, vinctos et conſtrictos tradidiſti? nonne, cum ab eo merces tui beneficii, pretiumque provinciae meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen aerarium cum eo partitus es? itane vero? tu provincias conſulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum, decreta lege ſanxit: eas lege Sempronia per ſenatum decretas reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reipublicae peſtibus? nos, quod nominatim rei maximae penè jam deſperatae ſummum virum, ſaepe ad extrema reipublicae diſcrimina delectum, praefecimus, a te reprehendemur? Quid 10
tandem? ſi, quae tum illis reipublicae tenebris, caeciſque nubibus et procellis,

cum ſenatum a gubernaculis dejeciſſes, populum e navi exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege praedonum impuriſſimo pleniſſimis velis navigares: ſi, quae tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, vendidiſti, perferre potuiſſes, qui locus in orbe terrarum vacuus extraordinariis faſcibus, atque imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus aliquando Cn. Pompeii (dicam ipſo audiente, quod ſenſi, et ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus inquam, aliquando Cn. Pompeii nimium diu reconditus, et penitus abſtruſus animi dolor ſubvenit ſubito reipublicae, civitatemque fractam malis, mutam, debilitatam, abjectam metu, ad aliquam ſpem libertatis, et priſtinae dignitatis erexit. hic vir extra ordinem rei frumentariae praeficiendus non fuit? ſcilicet tu helluoni ſpurciſſimo, praeguſtatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo et facinoroſiſſimo Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiam ſororem tuam a te abalienavit, omne frumentum privatum et publicum, omnes provincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claves lege tua tradidiſti. qua

Digitized by Google

ex re primum caritas nata eſt: deinde inopia: impendebat fames, incendia, caedes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis et bonis. queritur etiam importuna peſtis ex ore impuriſſimo Sex. Clodii rem frumentariam eſſe ereptam, ſummiſque in periculis ejus viri auxilium imploraſſe rempublicam, a quo ſaepe ſe et ſervatam, et amplificatam eſſe meminiſſet. extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tuliſſe te dicis, patricida, fratricida, ſororicida, nonne extra ordinem tuliſti? an de peſte civis, quemadmodum omnes jam dii atque homines judicaverunt, conſervatoris reipublicae, quemadmodum autem tute ipſe confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium privilegium, lugente ſenatu, moerentibus bonis omnibus, totius Italiae precibus repudiatis, oppreſsâ, captaque republicâ: mihi, populo Romano implorante, ſenatu poſcente, temporibus reipublicae flagitantibus, non licuit de ſalute populi Romani ſententiam dicere? qua quidem in ſententia, ſi Cn. Pompeii dignitas auc-

Digitized by Google

ta eſt, conjuncta cum utilitate communi, certe laudandus eſſem, ſi ejus dignitati ſuffragatus viderer, qui meae ſaluti
11 opem et auxilium tuliſſet. Deſinant, deſinant homines iiſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt. quod enim par amicitiae conſularis fuit unquam in hac civitate conjunctius, quam fuimus inter nos, ego et Cn. Pompeius? quis apud populum Romanum de illius dignitate induſtrius, quis ſenatui ſaepius dixit? qui tantus fuit labor, quae ſimultas, quae contentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quae praedicatio de mea laude, quae remuneratio benevolentiae praetermiſſa eſt? hanc noſtram conjunctionem, hanc conſpirationem in republica bene gerenda, hanc jucundiſſimam vitae atque officiorum omnium ſocietatem, certi homines fictis ſermonibus et falſis criminibus diremerunt: cum iidem illum, ut me metueret, me caveret, monerent: idem apud me, mihi illum eſſe uni inimiciſſimum dicerent: ut neque ego ab illo quae mihi petenda eſſent,

Digitized by Google

ſatis audaciter petere poſſem : neque ille, tot ſuſpicionibus certorum hominum et ſcelere exulceratus, quae meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi polliceretur. data merces eſt erroris mei magna, Pontifices, ut me non ſolum pigeat ſtultitiae meae, ſed etiam pudeat: qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, ſed veteres multo ante ſuſcepti et proviſi labores, cum viro fortiſſimo et clariſſimo conjunxiſſent, ſim paſſus a tali amicitia diſtrahi; neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare verbis: Quid ſibi iſte vult? neſcit, quantum auctoritate valeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus: cur ornat eum, a quo deſertus eſt? ego vero neque me tum deſertum puto, ſed pene deditum: nec, quae ſint in illa reipublicae flamma geſta contra me, neque quomodo, neque per quos, patefaciendum mihi eſſe arbitror. ſi utile reipublicae fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem: etiam hoc utile ſit, quorum id

ſcelere conflatum ſit, me occultare, et ta-
cere. illud vero eſt hominis ingrati, ta-
cere. itaque libentiſſime praedicabo, Cn.
Pompeium ſtudio et auctoritate aeque,
ut unumquemque veſtrûm, opibus, con-
tentione, precibus, periculis denique,
12 praecipue pro ſalute mea laboraſſe. Hic
tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies
et noctes, niſi de ſalute mea cogitares,
conſiliis omnibus interſuit: hic tibi gra-
viſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſi-
mus ſocius ad comparandam, fortiſſimus
adjutor ad rem perficiendam fuit: hic
municipia, coloniaſque adiit: hic Italiae
totius auxilium cupientis imploravit:
hic in ſenatu princeps ſententiae fuit: i-
demque cum dixiſſet, tum etiam pro ſalu-
te mea populum Romanum obſecravit.
quare iſtam orationem, qua es uſus, o-
mittas licet: poſt illam ſententiam, quam
dixeram de annona, pontificum animos
eſſe mutatos: perinde, quaſi iſti aut de
Cn. Pompeio aliter, atque ego exiſtimo,
ſentiant: aut, quid mihi pro expectatio-
ne populi Romani, pro Cn. Pompeii me-
ritis erga me, pro ratione mei temporis
faciendum fuerit, ignorent: aut etiam, ſi

Digitized by Google

cujus fortè pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia offendit, alio modo ſit conſtituturus aut de religione pontificum, aut de republica, quam eum aut caeremoniarum jus, aut civitatis ſalus coëgerit. intelligo, Pontifices, me plura extra cauſam dixiſſe, quam aut opinio tulerit, aut voluntas mea: ſed cum me purgatum vobis eſſe cuperem, tum etiam veſtra in me attente audiendo benignitas provexit orationem meam. ſed hoc compenſabo brevitate ejus orationis, quae pertinet ad ipſam cognitionem veſtram: quae cum ſit in jus religionis, et in jus reipublicae diſtributa, religionis partem, quae multo eſt verboſior, praetermittens, de jure reipublicae dicam. quid eſt enim aut tam arrogans, quam de religione, de rebus divinis, caeremoniis, ſacris, pontificum collegium docere conare; aut tam ſtultum, quam, ſi quis quid in veſtris libris invenerit, id narrare vobis; aut tam curioſum, quam ea ſcire velle, de quibus majores noſtri vos ſolos et conſuli, et ſcire voluerunt? Nego 13
potuiſſe jure publico, legibus iis, quibus hae civitas utitur, quemquam civem

ulla ejuſmodi calamitate affici, ſine judicio: hoc juris in hac civitate, etiam tum, cum reges eſſent, dico fuiſſe: hoc nobis eſſe a majoribus traditum: hoc eſſe denique proprium liberae civitatis, ut nihil de capite civis, aut de bonis, ſine judicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti judices ſint, detrahi poſſit. videſne me non radicitus evellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe jure, non fuiſſe tribunum plebis? hoc dico, eſſe parricidium: dico appud pontifices: augures adſunt: verſor in medio jure publico. quod eſt, Pontifices, jus adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare jam liberos poſſit, et, cum potuerit, ſit expertus. quae deinde cauſa cuique ſit adoptionis, quae ratio generum ac dignitatis, quae ſacrorum, quaeri a pontificum collegio ſolet. quid eſt horum in iſta adoptione quaeſitum? adoptat annos viginti natus, etiam minor, ſenatorem. liberorumne cauſa? at procreare poteſt. habet uxorem: ſuſcepit etiam liberos. exheredabit igitur pater filium. quid? ſacra Clodiae gentis

cur intereunt, quod in te eſt? quae om-
nis notio pontificum, cum adoptarere,
eſſe debuit. niſi forte ex te ita quaeſitum
eſt, num perturbare rempublicam ſediti-
onibus velles: et ob eam cauſam adop-
tari, non ut filius eſſes, ſed ut tribunus
plebis fieres, et funditus everteres civi-
tatem. reſpondiſti, credo, te ita velle.
pontificibus bona cauſa viſa eſt: appro-
baverunt. non aetas ejus, qui adopta-
bat, quaeſita eſt, ut in Cn. Aufidio, M.
Pupio: quorum uterque noſtrâ memoriâ
ſummâ ſenectute, alter Oreſtem, alter Pi-
ſonem adoptavit. quas adoptiones, ſicut
alias innumerabiles, hereditates nomi-
nis, pecuniae, ſacrorum ſecutae ſunt. tu
neque Fonteius es, qui eſſe debebas: ne-
que patris heres: neque, amiſſis ſacris
paternis, in haec adoptiva veniſti. ita
perturbatis ſacris, contaminatis genti-
bus, et quam deſeruiſti, et quam polluiſ-
ti, jure Quiritium legitimo tutelarum et
hereditatum relicto, factus es ejus filius
contra fas, cujus per aetatem pater eſſe
potuiſti. Dico apud pontifices. nego, 14
iſtam adoptionem pontificio jure eſſe fac-
tam: primum, quod hae veſtrae ſint ae-

tates, ut is, qui te adoptavit, vel filii tibi loco per aetatem eſſe potuerit; vel eo quo fuit. deinde quòd cauſa quaeri ſoleat adoptandi, ut et is adoptet, qui, quod naturâ jam aſſequi non poteſt, et legitimo, et pontificio jure quaerat: et ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur. illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur: ut haec ſimulata adoptio filii, quam maxime veritatem illam ſuſcipiendorum liberorum imitata eſſe videatur. quae major calumnia eſt, quam venire imberbem adoleſcentulum, bene valentem, ac maritum, dicere, filium ſenatorem populi Romani ſibi velle adoptare: id àutem ſcire, et videre omnes, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut e patriciis exeat, et tribunus plebis fieri poſſit, idcirco adoptari? neque id obſcure: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit ejus filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: jam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes vos eſſe debetis; jam patricius nemo relinquetur. cur enim quiſquam vellet tribunum plebis ſe

fieri non licere? anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit venire, quia patricio non ſit is locus, non venire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius ſit eſſe plebeium, ſimili ratione adoptabitur. ita populus Romanus brevi tempore, neque regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes: neque auctores centuriatorum, et curiatorum comitiorum: auſpiciaque populi Romani, ſi magiſtratus patricii creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit, quod et ipſum patricium eſſe, et a patricio prodi neceſſe eſt. dixi apud pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto hujus collegii probatam, contra omne pontificium jus factam, pro nihilo eſſe habendam: qua ſublata, intelligis, totum tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad augures. quo- 15
rum ego libros, ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor: non ſum in exquirendo jure augurum curioſus. haec, quae una cum populo didici, quae ſaepe in concionibus reſponſa ſunt, novi. negant fas eſſe agi cum populo, cum de coelo ſervatum

ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de coelo eſſe ſervatum? adeſt praeſens vir ſingulari virtute, conſtantia, gravitate praeditus, M. Bibulus. hunc conſulem illo ipſo die contendo ſervaſſe de coelo. infirma ſunt igitur, tua ſententia, acta C. Caeſaris, viri fortiſſimi? minime. neque enim mea jam quidquam intereſt, exceptis his telis, quae ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed haec de auſpiciis, quae ego nunc perbreviter attingo, acta ſunt a te. tu, tuo praecipitante jam et debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito extitiſti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxiſti. te interrogante augures reſponderunt, cum de coelo ſervatum ſit, cum populo agi non poſſe. tibi M. Bibulus quaerenti, ſe de coelo ſervaſſe reſpondit: idemque in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quòd contra auſpicia adpotatus eſſes, tribunum plebis non fuiſſe. tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit: omnia, quae C. Caeſar egiſſet, quòd contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere. quod

Digitized by Google

ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſ-
todem urbis in urbem relaturum. vide-
te hominis amentiam, ubi per ſuum tri-
bunatum Caeſaris actis illigatus tenere-
tur. ſi et ſacrorum jure pontifices, et
auſpiciorum religione augures totum e-
vertunt tribunatum tuum, quid quaeris
amplius? an etiam apertius aliquod jus
populi, atque legum? Hora fortaſſe 16
ſexta diei queſtus ſum in judicio, cum
C. Antonium, collegam meum, defende-
rem, quaedam de republica, quae mihi
viſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertine-
re. haec homines improbi ad quoſdam
viros fortes longe aliter, atque a me dic-
ta erant, detulerunt. hora nona, illo ip-
ſo die, tu es adoptatus. ſi, quod in caete-
ris legibus trinûm nundinûm eſſe opor-
tet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe
horarum: nihil reprehendo. ſin eadem
obſervanda ſunt: ſi decrevit ſenatus, M.
Druſi legibus, quae contra legem Caeci-
liam et Didiam latae eſſent, populum non
teneri: jam intelligis, omni genere juris,
quod in ſacris, quod in auſpiciis, quod
in legibus ſit, te tribunum plebis non
fuiſſe? atque ego hoc totum non ſine

cauſa relinquo. video enim quoſdam clariſſimos viros, principes civitatis, aliquot locis judicaſſe, te cum plebe jure agere potuiſſe: qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam rempublicam eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, jure indictum eſſe dicebant. quod de me cive ac de republica bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reipublicae: quod ſalvis auſpiciis tuliſſes, jure egiſſe dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobaverunt. fueris ſane tribunus plebis tam jure, quàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus, vir omnibus rebus clariſſimus atque ampliſſimus: quo jure, quo more, quo exemplo legem nominatim de
17 capiti civis indemnati tuliſti? Vetant leges ſacratae, vetant XII tabulae, leges privatis hominibus irrogari: id eſt enim privilegium. nemo unquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil, quod minus haec civitas ferre poſſit. proſcriptionis miſerrimum nomen illud, et omnis acerbitas Syllani temporis, quid

Digitized by Google

habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, poenam in cives Romanos nominatim ſine judicio conſtitutam. hanc vos igitur, Pontifices, judicio atque auctoritate veſtra tribuno plebis poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit quos velit? quaero enim, quid ſit aliud proſcribere. ‘VELITIS, ‘JUBEATIS, ut M. Tullius in civitate ‘ne ſit, bonaque ejus ut mea ſint.’ ita enim fecit, etſi aliis verbis tulit. hoc plebiſcitum eſt? haec lex? haec rogatio eſt? hoc vos pati poteſtis? hoc ferre civitas, ut ſinguli cives ſingulis verſiculis e civitate tollantur? equidem jam perfunctus ſum: nullam vim, nullum impetum metuo: explevi animos invidorum: placavi odia improborum: ſaturavi etiam perfidiam, et ſcelus proditorum: denique de mea cauſa, quae videbatur perditis civibus ad invidiam eſſe propoſita, jam omnes urbes, omnes ordines, omnes dii, atque homines judicaverunt. vobiſmetipſis, Pontifices, et veſtris liberis, caeteriſque civibus, pro veſtra auctoritate et ſapientia conſulere debetis. nam cum tam moderata judicia populi ſint a majoribus conſtituta: pri-

mum, ut ne poena capitis cum pecunia conjungatur: deinde, ne, niſi prodicta die, quis accuſetur: ut ter ante magiſtratus accuſet, intermiſſa die, quam multam irroget, aut judicet: quarta ſit accuſatio trinûm nundinûm prodicta die, qua die judicium ſit futurum: tum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſunt: deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute: denique etiam ſi qua res illum diem aut auſpiciis, aut excuſatione ſuſtulit, tota cauſa judiciumque ſublatum eſt.
18 Haec cum ita ſint in re, ubi crimen eſt? ubi accuſator? ubi teſtes? quid indignius, quàm, qui neque adeſſe ſit juſſus, neque citatus, neque accuſatus, de ejus capite, liberis, fortunis omnibus, conductos ſicarios egentes et perditos ſuffragium ferre, et eam legem putare? at, ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſa, quem reſpublica tuebatur, cujus denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat praeter converſionem ſtatus, et inclinationem communium temporum: quid tandem futurum eſt iis, quorum vita remota ab honore populari, et ab hac

illuſtri gratia eſt: pecuniae autem tantae ſunt, ut eas nimium multi, egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc tribuno plebis licentiam, et intuemini pauliſper animis juventutem, et eos maxime, qui imminere jam cupiditate videntur in tribunitiam poteſtatem: collegia, medius fidius, tribunorum plebis tota reperientur, hoc jure firmato, quae coëant de hominum locupletiſſimorum bonis, praeda praeſertim populari, et ſpe largitionis oblata. at quid tulit legum ſcriptor peritus et callidus? ‘VELITIS, ‘JUBEATIS, ut M. Tullio aqua et ig‘nis interdicatur?’ crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem cive ſine judicio ferendum. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ‘ut interdictum ſit.’ ô coenum, ô portentum, ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona venia, quoniam jam dialecticus es, et hoc quoque liguris: quod factum non eſt, ut ſit factum, ferri ad populum, aut verbis ullis ſanciri, aut ſuffragiis confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc

Digitized by Google

miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, rempublicam perdidiſti. neque tu eras tam excors, tamque demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret: alios, qui leges ſcribere ſolerent. ſed neque eorum, neque caeterorum, in quibus eſſet aliquid modeſtiae, cujuſquam tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus iiſdem potuiſti uti, quibus caeteri, neque operum architectis: neque pontificem adhibere quem velles: poſtremo ne in praedae quidem ſocietate mancipem, aut praedae ſocium, extra tuorum gladiatorum numerum: aut denique ſuffragii latorem in iſta tua proſcriptione quemquam, niſi furem aut ſicarium, reperire
19 potuiſti. Itaque cum tu florens ac potens per medium forum popularis volitares: amici illi tui, te uno amico tecti et beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in judicium venerant, ſive accuſatores erant, ſive rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille novitius Ligur, venalis adſcriptor et ſubſcriptor tuus, cum M. Papirii, ſui fratris,

eſſet teſtamento et judicio improbatus, mortem ejus ſe velle perſequi dixit: nomen Sexti Propertii detulit. accuſare alienae damnationis, ſceleriſque ſocios, propter calumniae metum, non eſt auſus. de hac igitur lege dicimus, quae jure rogata videatur: cujus quam quiſque partem tetigit, digito, voce, praeda, ſuffragio; quocunque venit, repudiatus, convictuſque diſceſſit. quid, ſi iis verbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſolvat? eſt enim, 'quòd M. Tullius falſum ſenatus-conſultum retulerit.' ſi igitur retulit falſum ſenatus-conſultum, tum eſt rogatio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatiſne tibi videtur a ſenatu judicatum, me non modo non ementitum eſſe auctoritatem ejus ordinis, ſed etiam unum poſt urbem conditam diligentiſſime ſenatui paruiſſe? quot modis doceo, legem iſtam, quam vocas, non eſſe legem? quid, ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti? tamenne arbitraris, id, quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille vir, M. Scaurus et L. Craſſus conſulaxis non obtinuerint, id te poſſe, omnium facinorum et ſtuprorum omnium De-

cumis et Clodiis auctoribus, obtinere ?
20 Tuliſti de me, ne reciperer, non ut exirem : quem tu ipſe non poteras dicere non licere eſſe Romae. quid enim diceres? damnatum? certe non. expulſum? qui licuit ? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut exirem. poena eſt, qui receperit : quam omnes neglexerunt. ejectio nuſquam eſt. verùm ſit. quid? operum publicorum exactio : quid? nominis inſcriptio, tibi num aliud videtur eſſe, ac meorum bonorum direptio?, praeterquam quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipſe tibi curationem ferres, facere potuiſti ? quid hoc ipſum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſſe, te monumentum feciſſe, in meis aedibus te ſignum dedicaſſe, eaque te ex una rogatiuncula feciſſe: unum et idem videtur eſſe, atque id, quod de me ipſo nominatim tuliſti? tam hercule eſt unum, quam quod idem tu lege una tuliſti : ut Cyprius rex, cujus majores huic populo ſocii atque amici ſemper fuerunt, cum bonis omnibus ſub praecone ſubjiceretur, et exules Byzantium reducerentur. eidem, inquit,

utraque de re negotium dedi. ſed quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in Aſia ciſtophorum flagitaret, inde iret in Hiſpaniam: cum Romae deceſſiſſet, conſulatum ei petere liceret: cum factus eſſet, provinciam Syriam obtineret? quoniam de uno homine ſcriberes, una res eſſet? quod ſi jam populus Romanus de iſta re conſultus eſſet, et non omnia per ſervos latroneſque geſſiſſes, nonne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exulibus Byzantinis diſpliceret? quae eſt quaſi alia vis, quae ſententia Caeciliae legis et Didiae, niſi haec, ne populo neceſſe ſit in conjunctis rebus compluribus, aut id, quod nolit, accipere: aut id, quod velit, repudiare? quid, ſi per vim tuliſti? tamenne lex eſt? aut quidquam jure geſtum videri poteſt, quod per vim geſtum eſſe conſtet? an, ſi in ipſa latione tua, capta jam urbe, lapides jacti, ſi manus collata non eſt, idcirco tu ad illam labem, atque eluviem civitatis, ſine ſumma vi pervenire potuiſti? Cum in tri- 21
bunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſervos, ex omnibus vicis concitatos, vim tum videli-

Digitized by Google

cet non parabas. cum edictis tuis tabernas claudi jubebas, non vim imperitae multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam, prudentiamque quaerebas. cum arma in aedem Caſtoris comportabas, nihil aliud, niſi uti ne quid per vim agi poſſet, machinabare. cum vero gradus Caſtoris convelliſti, ac removiſti: tum, ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab ejus templi aditu atque adſcenſu repuliſti. cùm eos, qui in conventu virorum bonorum verba de ſalute mea fecerant, adeſſe juſſiſti, eorumque advocationem, manibus, ferro, lapidibus diſcuſſiſti: tum profecto oſtendiſti, vim tibi maxime diſplicere. verum haec furioſa vis veſani tribuni plebis facile ſuperari, frangique potuit virorum bonorum vel virtute, vel multitudine. quid? cùm Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adjuvarent, tibi manum, copias, tibi ſuos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent: te ſuis ſceleratis concionibus ſublevarent, ſenatûs auctoritatem irriderent, equitibus Romanis

mortem proſcriptionemque minitaren-
tur: me terrerent minis: mihi caedem et
dimicationem denuntiarent: meam do-
mum, refertam viris bonis, per amicos
ſuos complerent: proſcriptionis metu
me frequentia nudarent virorum bono-
rum, me praeſidio ſpoliarent: ſenatum
pro me non modo pugnare, ampliſſimum
ordinem; ſed etiam plorare et ſupplica-
re, mutata veſte, prohiberent: ne tum
quidem vis erat? Quid igitur ego geſſi, 22
aut qui timor fuit? non dicam in me:
fac me timidum eſſe naturâ: quid? illa tot
virorum fortiſſimorum millia: quid? noſ-
tri equites Romani: quid? ſenatus: quid?
denique omnes boni, ſi nulla erat vis, cur
me flentes potius proſecuti ſunt, quàm
aut increpantes retinuerunt, aut irati re-
liquerunt? an hoc timebam, ſi mecum a-
geretur more inſtitutoque majorum, ut
poſſem praeſens ſuſtinere? utrum ſi dies
dicta eſſet, judicium mihi fuit pertimeſ-
cendum? an ſine judicio privilegium?
judicium in cauſa tam turpi? ſcilicet is
homo ſum, qui, etiam ſi cauſa eſſet igno-
ta, dicendo non poſſem explicare. an e-
am cauſam probare non poteram, cujus

ſanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an ſenatus, an ordines, an ii, qui cuncta ex Italia ad me revocandum convolaverunt, ſegniores me praeſente ad me retinendum et conſervandum fuiſſent in ea cauſa, quam ipſe jam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque revocatum queratur? an vero in judicio periculi nihil fuit; privilegium pertimui, ne, mihi praeſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops autem ego eram ab amicis, aut tam nuda reſpublica a magiſtratibus? quid? ſi vocatae tribus eſſent, proſcriptionem, non dicam in me, ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo cive comprobaviſſent? an, ſi ego praeſens fuiſſem, veteres illae copiae conjuratorum, tuique perditi milites atque egentes, et nova vis ſceleratiſſimorum conſulum corpori meo pepercisſent? qui cum eorum omnium crudelitati ſceleriqne ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare

23 potui. Quid enim vos uxor mea miſera violarat? quam vexaviſtis, raptaviſ-

tis, omni crudelitate laceraviſtis. quid mea filia? cujus fletus aſſiduus, ſordeſque lugubres vobis erant jucundae; caeterorum omnium mentes oculoſque flectebant. quid parvus filius? quem quamdiu abſui, nemo niſi lacrymantem confectumque vidit: quid fecerat, quod eum toties per inſidias interficere voluiſtis? quid frater meus? qui cùm aliquanto poſt meum diſceſſum ex provincia veniſſet, neque ſibi vivendum, niſi me reſtituto, putaret, cum ejus moeror, ſqualor incredibilis et inauditus, omnibus mortalibus miſerabilis videretur: quoties ex veſtro ferro, ac manibus eſt elapſus? ſed quid ego veſtram crudelitatem expromo, quam in ipſum me, ac meos adhibuiſtis: qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, et nefarium, omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum, omnium locupletium fortunas, omnium provinciarum fructus, tetrarcharum ac regum bona ſpe et avaritia devoraſſes, argenti et ſupellectilis meae cupiditate eſſe caecatum: non exiſtimo, Campanum illum conſulem

cum ſaltatore collega, cùm alteri totam Achaiam, Theſſaliam, Boeotiam, Graeciam, Macedoniam, omnemque Barbariam, bona civium Romanorum condonaſſes: alteri Syriam, Babylonem, Perſas, integerrimas pacatiſſimaſque gentes ad diripiendum tradidiſſes: illos tam cupidos liminum meorum, et columnarum, et valvarum fuiſſe. neque porro illa manus, copiaeque Catilinae, caementis ac teſtis tectorum meorum ſe famem ſuam expleturas putaverunt. ſed, ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, verum eorum, quibuſcum acerbum bellum inteſtinumque ſuſcepimus, non praeda adducti, ſed odio ſolemus excipere, quòd, in quos propter eorum crudelitatem inflammatae mentes noſtrae fuerunt, cum horum etiam tectis ac ſedibus reſidere ali-
24 quod bellum ſemper videtur * * * Nihil erat latum de me; non adeſſe eram juſſus; non citatus. abfueram: eram etiam tuo judicio civis incolumis, cum domus in Palatio, villa in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur: ſenatum conſules vetabant: columnae

* * * Deeſt nonnihil.

Digitized by Google

marmoreae ex aedibus meis, inſpectante populo Romano, ad ſocrum conſulis portabantur: in fundum autem vicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta villae, ſed etiam arbores transferebantur: cum ipſa villa non praedae cupiditate, (quid enim erat praedae?) ſed odio et crudelitate funditus everteretur: domus ardebat in Palatio non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, et in conjuratorum gratulatione verſabantur, cùm alter ſe Catilinae delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. hanc ego vim, Pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem meo corpore oppoſito, ab omnium bonorum cervicibus depuli, omnemque impetum diſcordiarum, omnem diu collectam vim improborum, quae inveterata, compreſſo odio atque tacito, jam erumpebat, nacta tam audaces duces, excepi meo corpore. in me uno conſulares faces jactae manibus tribunitiis: in me omnia, quae ego quondam retuderam, conjurationis nefaria tela adhaeſerunt. quod ſi, ut multis fortiſſimis viris placuit, vi et armis contra vim decertare voluiſſem: aut vi-

ciſſem cum maxima internecione impro-borum, ſed tamen civium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimum erat, unà cum republica concidiſſem. videbam, vivo ſenatu populoque Romano, celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea republica, quam ipſe ſervaſſem. quod ſi non liceret: audieram, et legeram, clariſſimos noſtrae civitatis viros ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitûs injeciſſe. ego pro ſalute reipublicae univerſae dubitarem hoc meliore conditione eſſe, quàm Decii? quod illi ne auditores quidem ſuae gloriae, ego etiam ſpectator meae laudis eſſe potu-
25 iſſem. Itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus. omnem enim vim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani injuria, tantiſque ruinis novae crudelitati locus. Cato fuerat proximus. quid ageres, non erat: niſi, ut, qui mihi dux omnibus in rebus fuerat, idem eſſet injuriae ſocius. quid poſſes? extrudere ad Cypriam pecuniam. praeda perierit, a-

lia non deerit: hunc modò amandandum eſſe. ſic M. Cato, invíſus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. ejiciuntur duo, quos improbi videre non poterant: alter per honorem turpiſſimum: alter per honeſtiſſimam calamitatem. atque, ut ſciatis, non hominibus iſtum, ſed virtutibus hoſtem ſemper fuiſſe: me expulſó, Catone amandato, in eum ipſum ſe convertit, quo auctore, quo adjutore, in concionibus, ea, quae gerebat, omnia, quaeque geſſerat, ſe feciſſe, et facere dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium judicio longe principem eſſe civitatis videbat, diutius furori ſuo veniam daturum non arbitrabatur. qui ex ejus cuſtodia, per inſidias, regis amici filium, hoſtem captivum, ſurripuiſſet, et ea injuria virum fortiſſimum laceſſiſſet: ſperavit iiſdem ſe copiis cum illo poſſe confligere, quibuſcum ego noluiſſem, bonorum periculo, dimicare: et primo quidem, adjutoribus conſulibus: poſtea fregit foedus Gabinius: Piſo tamen in fide manſit. quas iſte tum caedes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facile ferro, quotidianiſque inſidiis, cum jam a firmiſſimo ro-

Digitized by Google

bore copiarum ſuarum relictus eſſet, Cn. Pompeium foro curiaque privarit, domumque conjecerit, vidiſtis. ex quo judicare poteſtis, quanta vis illa fuerit oriens, et congregata, cum haec Cn. Pompeium terruerit jam diſtracta, et ex-
26 tincta. Hoc vidit in ſententia dicenda kalendis Januariis vir prudentiſſimus, et cum reipublicae, tum mihi, tum etiam veritati amiciſſimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam 'non cenſuit: 'qui me conſuluiſſe reipublicae, ceſſiſſe 'tempeſtati; amiciorem vobis caeteriſ'que civibus, quàm mihi ac meis exti'tiſſe; vi, armis, diſſenſione hominum 'ad caedem inſtitutâ, novoque dominatu 'pulſum eſſe dixit: nihil de meo capite 'potuiſſe ferri: nihil eſſe inſcriptum, aut 'poſſe valere: omnia contra leges mo'reſque majorum temere, turbulente, 'per vim, per furorem eſſe geſta. quod 'ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum 'conſules, nec ſententiam dicere ſibi li'cere: quorum utrumque cum fieret, non 'oportere, ut de me lex ferretur, decer'ni: ne illa, quae nulla eſſet, eſſe lex ju'dicaretur.' ſententia verior, gravior,

Digitized by Google

utilior, melior reipublicae nulla eſſe potuit. hominis enim ſcelere et furore notato, ſimilis a republica labes in poſterum demovebatur. neque hoc Cn. Pompeius, qui ornatiſſimam de me ſententiam dixit, voſque, Pontifices, qui me veſtris ſententiis auctoritatibuſque defendiſtis, non vidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſceleris, vocem furoris: ſed proſpexiſtis, ne qua popularis in vos aliquando invidia redundaret, ſi ſine populi judicio reſtituti videremur. eodemque conſilio, M. Bibuli, fortiſſimi viri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut vos de mea domo ſtatueretis: non quod dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil jure eſſet actum: ſed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborum, qui in meis aedibus aliquam religionem reſidere diceret. nam legem quidem iſtam nullam eſſe, quotieſcunque de me ſenatus ſententiam dixit, toties judicavit: quoniam quidem ſcripto illo iſtius ſententiam dicere vetabatur. atque hanc rem par illud ſimile, Piſo et Gabinius, vidit. homines legum, judicio-

Digitized by Google

rumque metuentes, cum frequentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non ſe rem improbare dicebant, ſed lege iſtius impediri. erat hoc verum. nam impediebantur, verum ea lege, quam idem iſte de Macedonia, Syriaque tulerat.
27 Hanc tu, P. Lentule, neque privatus, neque conſul legem eſſe unquam putaſti. nam, tribunis plebis referentibus, ſententiam de me deſignatus conſul ſaepe dixiſti: ex kalendis Januariis, quoad perfecta res eſt, de me retuliſti: legem promulgaſti, tuliſti: quorum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, vir clariſſimus, quam legem eſſe homines alieniſſimi a P. Clodio judicarant, Piſo et Gabinius, eam nullam eſſe frater P. Clodii, cum de me ad ſenatum tecum unà retulit, judicavit. ſed iſti, qui Clodii leges timuerunt, quemadmodum caeteras obſervarunt? ſenatus quidem, cujus eſt graviſſimum judicium de jure legum, quotieſcunque de me conſultus eſt, toties eam nullam eſſe judicavit. quod idem tu, Lentule, vidiſti in ea lege, quam de me tuliſti. nam non eſt ita latum, ut

mihi Romam venire liceret, ſed UT VE-
NIREM. non enim voluiſti, id, quod
licebat, ferre, ut liceret: ſed me ita eſſe in
republica, magis ut arceſſitus imperio
populi Romani viderer, quam ad admi-
niſtrandam civitatem reſtitutus. hunc
tu etiam, portentoſa peſtis, exulem ap-
pellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſ-
ſes et factis notatus, ut omnem locum,
quo adiſſes, exilii ſimillimum redderes?
quid eſt enim exul? ipſum per ſe nomen
calamitatis, non turpitudinis. quando
igitur eſt turpe? re vera, quando eſt poe-
na peccati: opinione autem hominum,
etiam ſi eſt poena damnati. utrum igitur
peccato meo exulis nomen ſubeo, an re
judicata? peccato? jam neque tu id di-
cere audes, quem iſti ſatellites tui feli-
cem Catilinam nominant, neque quiſ-
quam eorum, qui ſolebant. non modo
jam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quae
geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat: ſed
nemo eſt tam inimicus patriae, qui non
meis conſiliis patriam conſervatam eſſe
fateatur. Quod enim eſt in terris com- 28
mune tantum, tantulumve conſilium,
quod non de meis rebus geſtis ea, quae

mihi eſſent optatiſſima et pulcherrima, judicarit? ſummum eſt populi Romani, populorumque, et gentium omnium, ac regum conſilium ſenatus. decrevit, ut omnes, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, ad me unum defendendum venirent: oſtenditque, nec ſtare potuiſſe rempublicam, ſi ego non fuiſſem reſtitutus, nec futuram eſſe ullam, ſi non rediiſſem. proximus eſt huic dignitati ordo equeſter. omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima atque ornatiſſima decreta fecerunt. ſcribae, qui nobiſcum in rationibus monumentiſque publicis verſantur, non obſcurum de meis in rempublicam beneficiis ſuum judicium, decretumque eſſe voluerunt. nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, (quoniam plebi quoque urbanae majores noſtri conventicula, et quaſi conſilia quaedam eſſe voluerunt) qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreverint. nam quid ego illa divina, atque immortalia municipiorum, et coloniarum, et totius Italiae decreta commemorem, quibus tan-

Digitized by Google

quam gradibus, mihi videor in coelum aſcendiſſe, non ſolum in patriam revertiſſe? ille vero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus Romanus ipſe vidit, ſenſitque, quantus, et quanta dignitate eſſes? conſtat enim nullis unquam comitiis, campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruiſſe. omitto civitatum, nationum, provinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum judicium, unumque conſenſum. adventus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria ſic accepit, ut lucem ſalutemque redditam ſibi ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod vos Catilinae gregales de me dicere ſolebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus Romanus a porta in Capitolium, atque inde domum ſua celebritate laetitiaque comitatum honeſtavit, tantae mihi jucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa vis non modo non propulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe videatur. quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus

Digitized by Google

totum maledicti, ne quiſquam audeat
jam reprehendere conſulatum meum tot,
tantis, tam ornatis judiciis, teſtimoniis,
auctoritatibus comprobatum. quod ſi in
iſto tuo maledicto probrum non modo,
mihi nullum objectas, ſed etiam laudem
illuſtras meam; quid te aut fieri, aut fin-
gi dementius poteſt? uno enim maledic-
to, bis a me patriam ſervatam eſſe con-
cedis: ſemel, cum id feci, quod omnes
non negent immortalitati, ſi fieri poteſt,
mandandum, tu ſupplicio puniendum pu-
taſti: iterum, cum tuum, multorumque
propter te inflammatum in bonos omnes
impetum, meo corpore excepi, ne eam
civitatem, quam ſervaſſem inermis, ar-
29 matus in diſcrimen adducerem. Eſto,
non fuit in me poena ulla peccati. at fuit
judicii. cujus? quis me unquam ulla le-
ge interrogavit? quis poſtulavit? quis
diem dixit? poteſt igitur damnati poe-
nam ſuſtinere indemnatus? hoc tribuni-
tium eſt? hoc populare? quanquam ubi
tu te popularem, niſi cum pro populo fe-
ciſti, potes dicere? ſcilicet cum hoc juris
a majoribus proditum ſit, ut nemo civis
Romanus aut libertatem, aut civitatem

Digitized by Google

poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus ſit: quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere. credo enim, quanquam in illa adoptione legitimè factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, ‘ auctorne eſſes, ut in ‘ te P. Fonteius vitae neciſque poteſta‘ tem haberet, ut in filio.’ quaero, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id xxx Curiae juſſiſſent, num id juſſum eſſet ratum? certe non. quid ita? quia jus a majoribus noſtris, qui non ficte et fallaciter populares, ſed vere et ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut civis Romanus libertatem nemo poſſit invitus amittere. quinetiam, ſi decemviri ſacramentum in libertatem injuſtum judicaſſent, tamen, quotieſcunque vellet quis, in hoc genere ſolo rem judicatam referre poſſe voluerunt. civitatem vero nemo unquam ullo populi juſſu amittet invitus.

Qui cives Romani in colonias Latinas 30
proficiſcebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenque dederant. qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc civitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò vertendi, hoc eſt, mutandi

ſoli cauſa venerant. id autem ut eſſet faciendum, non ademptione civitatis, ſed tecti, et aquae, et ignis interdictione faciebant. populus Romanus, L. Sylla dictatore ferente, comitiis centuriatis, municipiis civitatem ademit: ademit iiſdem agros. de agris ratum eſt: fuit enim populi poteſtas. de civitate, ne tamdiu quidem valuit, quamdiu illa Syllani temporis arma valuerunt. hanc vero Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis, L. Sylla victor, republica recuperata, comitiis centuriatis, civitatem eripere non potuit: hodieque Volaterrani non modo cives, ſed etiam optimi cives, fruuntur nobiſcum ſimul hac civitate. conſulari homini P. Clodius, everſa republica, civitatem adimere potuit, concilio advocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſervorum, Sedulio principe, qui ſe illo die confirmavit Romae non fuiſſe? quod ſi non fuit, quid te audacius, qui in ejus nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſcivit, quod facile potuit, propter inopiam tecti, in

Digitized by Google

foro pernoctans: cur non juret ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe Interamnae probaveris? hoc tu igitur, homo popularis, jure munitam civitatem et libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut, ſi, tribuno plebis rogante, VELITIS, JUBEATISNE, Sedulii centum ſe velle et jubere dixerint, poſſit unuſquiſque noſtrûm amittere civitatem? tum igitur majores noſtri populares non fuerunt, qui de civitate et libertate ea jura ſanxerunt, quae nec vis temporum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum judicata, nec denique univerſi populi Romani poteſtas, quae caeteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam, ereptor civitatis, legem de injuriis publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulae, per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis aedibus poſuit; ut locus ipſe in tua tanta injuria legem et inſcriptionem ſtatuae refelleret. quae res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo majori dolori fuit, quàm quae idem ille gladiator ſcelera Anagniae fecerat. Quid ſi, ne ſcriptum quidem unquam eſt in iſta ipſa rogatione, 31
quam ſe Sedulius negat ſciviſſe: tu hu-

jus, ut acta tui praeclari tribunatûs hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplectaris? ſed, tametſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in civium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi Romani collocaverunt: tamenne eum tua voce violabis, quem poſt nefarium ſcelus conſulum ſuperiorum, tot vides judiciis ſenatûs populi Romani, totius Italiae honeſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua et igni interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis ac fortiſſimis civibus non, ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi caviſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. quaere hoc è Sex. Clodio, ſcriptore legum tuarum: jube adeſſe: latitat omnino, ſed ſi requiri juſſeris, invenient hominem apud ſororem tuam, occultantem ſe capite demiſſo. ſed ſi patrem tuum, civem

medius fidius, egregium, diſſimilemquè veſtri, nemò unquam ſanus exulem appellavit, qui, cum de eo tribunus plebis promulgaſſet, adeſſe propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit, eique imperium eſt abrogatum: ſi in illo poena legitima turpitudinem non habuit propter vim temporum: in me, cui dies dicta nunquam eſt, qui reus non fui, qui nunquam ſum a tribuno plebis citatus: damnati poena eſſe potuit, ea praeſertim, quae ne ipſa quidem rogatione perſcripta eſt? At vide, quid interſit inter illum iniquiſſimum patris tui caſùm, et hanc fortunam, conditionemque noſtram. 32
patrem tuum, civem optimum, clariſſimi viri filium, qui ſi viveret, qua ſeveritate fuit, tu profecto non viveres, L. Philippus cenſor avunculum ſuum praeteriit in recitando ſenatu. nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quae erant acta in ea republica, in qua ſe illis ipſis temporibus cenſorem eſſe voluiſſet. me L. Cotta, homo cenſorius, in ſenatu juratus dixit, ſe, ſi cenſor tum eſſet, cùm ego aberam, meo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe. quis in meum locum judi-

cem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod et ſi adeſſem? quis me non modo civis, ſed ſocius recipere contra tuam legem, et juvare dubitavit? denique univerſus ſenatus multo ante, quàm eſt lata lex, de me GRATIAS AGENDAS CENSUIT CIVITATIBUS IIS, QUAE M. TULLIUM; tantumne? immo etiam, CIVEM OPTIME DE REPUBLICA MERITUM, RECEPISSENT. et tu unus peſtifer civis, eum reſtitutum negas eſſe civem, quem ejectum univerſus ſenatus non modo civem, ſed etiam egregium civem ſemper putavit? at vero, ut annales populi Romani, et monumenta vetuſtatis loquuntur, Caeſo ille Quintius, et M. Furius Camillus, et M. Servilius Ahala, cum eſſent optime de republica meriti, tamen populi incitati vim iracundiamque ſubierunt: damnatique comitiis centuriatis cum in exilium profugiſſent, rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatem reſtituti. quod ſi iis damnatis non modo non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriam, ſed e-

tiam honeſtavit: (nam, etſi optabilius eſt, curſum vitae conficere ſine dolore et ſine injuria, tamen ad immortalitatem gloriae plus affert deſideratum eſſe a ſuis civibus, quàm omnino nunquam eſſe violatum) mihi ſine ullo judicio populi profecto, tum ampliſſimis omnium judiciis reſtituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis et conſtans in optima ratione civis, P. Popillius, ſemper fuit. tamen ejus in omni vita nihil eſt ad laudem illuſtrius, quam calamitas ipſa. quis enim jam meminiſſet, eum bene de republica meritum, niſi et ab improbis expulſus eſſet, et per bonos reſtitutus? Q. Metelli praeclarum imperium in re militari fuit, egregia cenſura, omnis vita plena gravitatis: tamen hujus viri laudem ad ſempiternam memoriam temporis calamitas propagavit. Quod ſi et illis, 33
qui expulſi ſunt inique, ſed tamen legibus reducti, inimicis interfectis, rogationibus tribunitiis, non auctoritate ſenatus, non comitiis centuriatis, non decretis Italiae, non deſiderio civitatis, inimicorum injuria probro non fuit: in me, qui profectus ſum integer, abſfui ſe-

mul cum republica, redii maxima cum dignitate, te vivo, fratre tuo altero conſule reducente, altero praetore petente: tuum ſcelus, meum probrum putas eſſe oportere? ac, ſi me populus Romanus, incitatus iracundia aut invidia, è civitate ejeciſſet, idemque poſtea mea in rempublicam beneficia recordatus, ſe collegiſſet, temeritatem atque injuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſſet: tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi populi tale judicium non dignitati potius, quam dedecori, putaret eſſe oportere. nunc vero, cum me in judicium populi nemo omnium vocarit: condemnari non potuerim, qui accuſatus non ſim: denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem: contraque a populo Romano ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populum Romanum eſſe illum putas, qui conſtat ex iis, qui mercede conducuntur? qui impelluntur, ut vim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? quem tu tamen

Digitized by Google

populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Plaguleios, Sergios praéfeceras. ô ſpeciem, dignitatemque populi Romani, quam reges, quam nationes exterae, quam gentes ultimae pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſervis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam! illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, quam in campo vidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatûs, totiuſque Italiae auctoritatem, et ſtudium, dicendi poteſtas fuit. ille, ille populus eſt dominus regum, victor atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die, ſcelerate, vidiſti tum, cùm omnes principes civitatis, omnes ordinum, atque aetatum omnium, ſuffragium ſe non de civis, ſed de civitatis ſalute ferre cenſebant; cum denique homines in campum non tabernis, ſed municipiis clauſis venerunt. Hoc ego populo, ſi tum conſules aut fuiſſent in re- 34
publica, aut omnino non fuiſſent: nullo labore, tuo praecipiti furori atque impio ſceleri reſtitiſſem. ſed publicam cauſam contra vim armatam, ſine populi praeſi-

Digitized by Google

dio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortiſſimi viri, vis intima, privati hominis, diſpliceret: ſed Scipionis factum ſtatim P. Mucius conſul, qui in gerenda republica putabatur fuiſſe ſegnior, quam geſta, multis ſenatus conſultis non modo defendit, ſed etiam ornavit: mihi aut, te interfecto, cum conſulibus; aut, te vivo, et tecum, et cum illis, armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad ſervos, medius fidius, res perveniſſet. tantum homines impios ex vetere illa conjuratione inuſtum nefariis mentibus, bonorum odium retinebat. hîc tu me etiam gloriari vetas: negas eſſe ferenda, quae ſoleam de me praedicare: et homo facetus, inducis etiam ſermonem urbanum ac venuſtum: me dicere ſolere, eſſe me Jovem; eundemque dictitare, Minervam eſſe ſororem meam. non tam inſolens ſum, quod Jovem eſſe me dico, quam eruditus, quod Minervam ſororem Jovis eſſe exiſtimo. ſed tamen, ego mihi ſororem virginem aſciſco: tu ſororem tuam virginem eſſe non ſiviſti. ſed vide, ne tu te debeas Jovem dicere, quòd tu

jure eandem ſororem et uxorem appellare poſſis. Et quoniam hoc reprehen- 45
dis, quod ſolere me dicas de me ipſo glorioſius praedicare: quis unquam audivit, cùm ego de me, niſi coactus, ac neceſſario dicerem? nam ſi, cùm mihi furta, largitiones, libidines objiciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſiliis, periculis, laboribus, patriam eſſe conſervatam; non tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quam de objectis non confiteri. ſed ſi mihi ante haec duriſſima reipublicae tempora nihil unquam aliud objectum eſt, niſi crudelitas illius temporis, cum a patria perniciem depuli: quid? me huic maledicto utrum non reſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego vero etiam reipublicae ſemper intereſſe putavi, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatûs, conſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriae geſſiſſem, ſplendorem verbis dignitatemque retinere: praeſertim cum mihi uni in hac republica, audiente populo Romano, opera mea hanc urbem et hanc rempublicam eſſe ſalvam jurato dicere fas fuiſſet. extinctum eſt jam illud maledictum crude-

ſitatis, quod me non ut crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium civium ſtudiis deſideratum, repetitum, arceſſitum vident. aliud exortum eſt. objicitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum. quid enim, Pontifices, debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res, poſt natos homines pulcherrima. Judicium populi pertimuiſſe? at id, nec propoſitum ullum fuit; et, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi praeſidium defuiſſe? falſum eſt. me mortem timuiſſe? turpe eſt.
36 Dicendum igitur eſt id, quod non dicerem, niſi coactus, (nihil enim unquam de me dixi ſublatius aſciſcendae laudis cauſa potius, quam criminis depellendi) dico igitur, et quam poſſum maxima voce dico: Cum omnium perditorum et conjuratorum incitata vis, duce tribuno plebis, conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus Romanis, ſuſpenſa ac ſollicita tota civitate, non tam in me impetum faceret, quam

per me in omnes bonos: me vidiſſe, ſi viciſſem, tenues reipublicae reliquias; ſi victus eſſem, nullas futuras. quod cum judicaſſem, deflevi conjugis miſerae diſcidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi atque optimi caſum, ſubitas fundatiſſimae familiae ruinas. ſed his omnibus rebus vitam antepoſui meorum civium: remque publicam concidere unius diſceſſu, quam omnium interitu occidere malui. ſperavi, id quod accidit, me jacentem poſſe a vivis viris fortibus excitari: ſi una cum bonis interiiſſem, nullo modo poſſe recreari. accepi, Pontifices, magnum atque incredibilem dolorem: non nego: neque iſtam mihi aſciſco ſapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto eſſe atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum a tot rerum tanta varietate divellerer, (quas idcirco praetereo, quod ne nunc quidem ſine fletu commemorare poſſum) infitiari me eſſe hominem: et communem naturae ſenſum repudiare? tum vero neque illud meum factum laudabile, nec beneficium ullum a me in rempublicam profec-

Digitized by Google

tum dicerem, ſi quidem ea reipublicae causâ reliquiſſem, quibus aequo animo carerem: eamque animi duritiem, ſicut corporis, quod cum uritur, non ſentit, ſtuporem potius, quam virtutem putarem.
37 Suſcipere tantos animi dolores, atque ea, quae, capta urbe, accidunt victis, ſtante urbe unum perpeti, et jam ſe videre diſtrahi a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, patriae denique cauſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi Romani beneficiis ampliſſimis, praecipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, videre praetextatos inimicos, nondum morte complorata, arbitria petentes funeris: haec omnia ſubire conſervandorum civium cauſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, quam ii, qui nihil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, quam communis humanitas poſtulat: ea laus praeclara, atque divina. nam, qui ea, quae nunquam cara ac jucunda duxit, animo aequo reipublicae cauſa deſerit; nullam benevolentiam inſignem in rempublicam declarat. qui autem ea relinquit, reipublicae cauſa, a quibus cum ſummo dolore divellitur, ei

patria cara eſt: cujus ſalutem caritati anteponit ſuorum. quare rempublicam (diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat haec ex me, quoniam laceſſivit) bis ſervavi; ut conſul togatus armatos vicerim: privatus conſulibus armatis ceſſerim. utriuſque temporis fructum tuli maximum: ſuperioris, quod ex ſenatus auctoritate, et ſenatum, et omnes bonos, meae ſalutis cauſâ, mutata veſte vidi: poſterioris, quod et ſenatus, et populus Romanus, et omnes mortales, et privatim et publice judicarunt, ſine meo reditu rempublicam ſalvam eſſe non poſſe. ſed hic meus reditus, Pontifices, veſtro judicio continetur. nam, ſi vos me in meis aedibus collocatis, id quod in omni mea cauſa ſemper ſtudiis, conſiliis, auctoritatibus, ſententiiſque feciſtis: video me plane, ac ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modo mihi non redditur, ſed etiam monumentum praebet inimico, doloris mei, ſceleris ſui, publicae calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quàm poenam ſempiternam putet? in conſpectu praeterea totius urbis domus eſt mea, Pontifices: in qua ſi ma-

Digitized by Google

net illud non monumentum urbis, ſed ſepulcrum inimico nomine inſcriptum; demigrandum potius aliquò eſt, quàm habitandum in ea urbe, in qua tropaea et de me, et de republica videam conſtituta.
38 An ego tantam aut animi duritiem habere: aut oculorum impudentiam poſſim, ut, cujus urbis ſervatorem me eſſe ſenatus omnium aſſenſu toties judicarit, in ea poſſim intueri domum meam everſam non ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, et ab eodem aedem extructam, et poſitam in oculis civitatis, ne unquam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. Melii, regnum appetentis, domus eſt complanata. ecquid aliud? aequum accidiſſe Melio populus Romanus judicavit; nomine ipſo Aequimelii, ſtultitia poenâ comprobata eſt. Sp. Caſſii domus ob eandem cauſam everſa: atque in eodem loco aedes poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quae publicata eſt, et everſa, ut illius facinus memoria et nomine loci notaretur. M. Manlius, cum ab aſcenſu Capitolii Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficii ſui gloria: regnum appetiſſe eſt

judicatus. ergo ejus domum everſam, duobus lucis conveſtitam videtis. quam igitur majores noſtri ſceleratis ac nefariis civibus maximam poenam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo, ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non extinctor conjurationis et ſceleris, ſed auctor et dux fuiſſe videar? hanc vero, Pontifices, labem turpitudinis et inconſtantiae poterit populi Romani dignitas ſuſtinere, vivo ſenatu, vobis principibus publici conſilii, ut domus M. Tullii Ciceronis cum domo Fulvii Flacci, ad memoriam poenae publicae conſtitutae, conjuncta eſſe videatur? M. Flaccus, quia cum Graccho contra ſalutem reipublicae fecerat, et ſenatus ſententia eſt interfectus, et ejus domus everſa, et publicata eſt: in qua porticum poſt aliquanto Q. Catulus de manubiis Cimbricis fecit. iſta autem fax ac furia patriae, cum urbem, Piſone et Gabinio ducibus, cepiſſet, occupaſſet, teneret: uno eodemque tempore et clariſſimi viri mortui monumenta delebat, et meam domum cum M. Flacci domo conjungebat: ut, qua poena ſenatus affecerat everſorem

Digitized by Google

civitatis, eadem iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eum, quem patres conſcripti cuſtodem patriae judicaſſent.
39 Hanc vero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunitii, ſceleris conſularis, crudelitatis conjuratorum, calamitatis reipublicae, doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in rempublicam, et ſemper habuiſtis, non modo ſententiis, ſed, ſi opus eſſet, manibus veſtris diſturbare cuperetis: niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. ô rem, quam homines ſoluti ridere non deſinant: triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint! Publiuſne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunccin' vos, qui eſtis antiſtites caeremoniarum et ſacrorum, auctorem habetis, et magiſtrum publicae religionis? ô dii immortales! (vos enim haec audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat? veſtrum numen horret? res omnes humanas religione veſtra contineri putat? hic

non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum virorum? non veſtra, Pontifices, gravitate abutitur? ex iſto ore religionis verbum excidere, aut elabi poteſt? cum tu eodem ore, accuſando ſenatum, quod ſevere de religione decerneret, impuriſſime teterrimeque violaſti.
Aſpicite, aſpicite, Pon- 40
tifices, hominem religioſum, et, ſi vobis videtur, (quod eſt bonorum pontificum) monete eum, modum quendam eſſe religionis: nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienae domi fieret, inviſere? quae autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares, deos ſatis poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes? quem unquam audiſti majorum tuorum, qui et ſacra privata coluerunt, et publicis ſacerdotiis praefuerunt, cum ſacrificium Bonae deae fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui caecus eſt factus. ex quo intelligitur, multa in vita falsò homines opinari: cum ille, qui nihil viderat ſciens quod nefas eſſet, lumina amiſit; iſtius, qui non ſo-

Digitized by Google

lum aſpectu, ſed etiam inceſto flagitio, et ſtupro polluit caeremonias, poena omnis oculorum ad caecitatem mentis eſt converſa. hoc auctore tam caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis, Pontifices, non commoveri, cum ſuis dicat ſe manibus domum civis optimi evertiſſe, et eam iiſdem manibus conſecraſſe? quae tua fuit conſecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, ſi quod jus non eſſet rogare, ne eſſet rogatum? jus igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcujuſque veſtrûm ſedes, aras, focos, deos Penates, ſubjectos eſſe libidini tribunitiae? in quem quiſque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, hujus domum non ſolum affligere, quod eſt praeſentis inſaniae, quaſi tempeſtatis repentinae, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare?
41 Equidem ſic accepi, Pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari, quae voluntas deorum immortalium eſſe videatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab iis, quod ſit injuſtum atque in-

honeſtum, arbitrere. hominem invenire iſta labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui meas aedes addiceret, cui traderet, cui donaret: ipſe cum loci illius, cum aedium cupiditate flagraret, ob eamque cauſam unam, una juſta illa rogatione ſua vir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe voluiſſet: tamen illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cujus cupiditate inflammatus erat, poſſidere. deos immortales exiſtimatis, cujus labore et conſilio ſua ipſi templa tenuerunt, in ejus domum afflictam et everſam per unius hominis ſceleratiſſimi nefarium latrocinium immigrare voluiſſe? civis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam et cruentam P. Clodii manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at, qui aliqua ſe contagione praedae, ſocietatis, emptionis, contaminaverunt, nullius neque privati, neque publici judicii poenam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui non omnium judicio ſceleratiſſimus haberetur, dii immortales domum

Digitized by Google

meam concupiverunt? iſta tua pulchra Libertas deos Penates, et familiares meos Lares expulit, ut a te ipſa, tanquam in captivis ſedibus collocaretur? quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuſcujuſque civium? hîc arae ſunt, hîc foci, hîc dii Penates, hîc ſacra, religiones, caeremoniae, continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem
42 fas ſit. Quo magis eſt furor iſtius ab auribus veſtris repellendus, qui, quae majores noſtri religionibus tuta nobis et ſancta eſſe voluerunt, ea iſte non ſolum contra religionem labefactavit, ſed etiam ipſius religionis nomine evertit. at quae dea eſt? Bonam eſſe oportet, quandoquidem eſt abs te dedicata. Libertas, inquit, eſt. eam tu igitur domi meae collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos, ſumma poteſtate praeditos, negares liberos eſſe: cum in templum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini: cum hunc clariſſimum virum, ſummo genere natum, ſummis populi beneficiis uſum, pontificem, et conſularem, et ſingulari bonitate et modeſtia praeditum, quem

Digitized by Google

ſatis mirari quibus oculis aſpicere audeas non queo, audiente populo Romano a pediſequis conculcari juberes: cum indemnatum exturbares, privilegiis tyrannicis irrogatis: cum principem orbis terrae virum, incluſum domi contineres: cum forum armatis catervis perditorum hominum poſſideres: libertatis ſimulacrum in ea domo collocabas, quae domus erat ipſa indicio tui crudeliſſimi dominatûs, et miſerrimae populi Romani ſervitutis? eumne potiſſimum Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſervorum poteſtatem civitas tota veniſſet? At 43
unde inventa eſt iſta Libertas? quaeſivi enim diligenter. Tanagraea quaedam meretrix fuiſſe dicitur. ejus non longe a Tanagris ſimulacrum è marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum aedilitatis ſuae deportavit. etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendore ſuperare. itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis et communibus locis, tota è Graecia, atque inſulis omnibus, honoris populi Roma-

ni cauſâ, ſane frugaliter domum ſuam deportavit. is poſteaquam intellexit, poſſe ſe, interverſa aedilitate, a L. Piſone conſule praetorem renuntiari, ſi modo eadem prima litera competitorem habuiſſet aliquem: aedilitatem duobus in locis, partim in arca, partim in hortis ſuis collocavit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quàm publicae libertatis. hanc deam quiſquam violare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, a fure ſublatam, a ſacrilego collocatam? haec me domo meâ pellet? haec ultrix afflictae civitatis, reipublicae ſpoliis ornabitur? haec erit in eo monumento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatûs ad memoriam ſempiternam turpitudinis? ô Q. Catule, (patremne appellem, an filium? recentior memoria filii eſt, et cum rebus meis geſtis conjunctior:) tantumne te fefellit, cum mihi ſumma, et quotidie majora praemia in republica fore putabas? negabas fas eſſe, duos conſules eſſe in hac civitate inimicos reipublicae. duo ſunt inventi, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum tra-

Digitized by Google

derent: qui pro me patres conſcriptos deprecari, et populo ſupplices eſſe, edictis atque imperio vetarent: quibus inſpectantibus domus mea diſturbaretur, diriperetur: qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias, ſuas in domos comportari juberent. venio nunc ad patrem. tu, Q. Catule, M. Fulvii domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monumentum tuarum manubiarum eſſe voluiſti, ut ejus, qui pernicioſa reipublicae conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc ſi quis tibi aedificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus plebis, qui auctoritatem ſenatûs, judicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monumentum, conſulibus non modo inſpectantibus, verum adjuvantibus diſturbaret, everteret, idque cum ejus civis, qui rempublicam ex ſenatûs auctoritate conſul defendiſſet, domo conjungeret: nonne reſponderes, id, niſi everſâ civitate, accidere non poſſe?
At videte hominis intolerabilem audaciam cum projecta quadam et effrenata cupiditate. monumentum iſte nunquam, aut 44

religionem ullam excogitavit: habitare laxe et magnifice voluit; duaſque et magnas, et nobiles domos conjungere. eodem puncto temporis, quo meus diſceſſus iſti cauſam caedis eripuit, a Q. Seio contendit, ut Q. Poſtumius ſibi domum venderet. cum ille id negaret, primo ſe luminibus ejus eſſe obſtructurum minabatur. affirmabat Poſtumius, ſe vivo, illam domum iſtius nunquam futuram. acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem veneno apertiſſime ſuſtulit: emit domum, licitatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam aeſtimabat. quorſum igitur haec oratio pertinet? domus mea illa prope tota vacua eſt: vix pars aedium mearum decima ad Catuli porticum acceſſit. cauſa fuit ambulatio, et monumentum, et iſta Tanagraea, oppreſſa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticum cum conclavibus pavimentatam trecentûm pedum concupierat, ampliſſimum periſtylum; caetera ejuſmodi, facile ut omnium domos et laxitate, et dignitate ſuperaret. et homo religioſus, cum aedes meas idem emeret, et vende-

Digitized by Google

ret: tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emptioni illi aſcribere. poſuit ſcilicet Statonem illum, hominem ſua virtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quo imbris vitandi cauſâ ſuccederet, nullum haberet, aedes in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. inferiorem aedium partem aſſignavit non ſuae genti Fonteiae, ſed Clodiae, quam reliquit. quem in numerum ex multis Clodiis nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus.

Hanc vos, Pontifices, tam variam, tam 45
novam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem, comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem dicere, non collegium pontificum affuiſſe: praeſertim cum tribunus plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? eſto: collegium non adhibuiſti. quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quae eſt in his omnibus: ſed tamen auget et aetas, et honos dignitatem. opus erat etiam ſcientiâ: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores

vetuſtas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meae. ſi auctoritatem quaerimus, etſi id eſt aetatis, ut nondum conſecutus ſit: tamen quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea, propter tantam conjunctionem affinitatis, minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quaeſita: quis erat minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cùm ſe, fratrem uxoris tuae, fratri tuo germano antelatum videbat. etſi in eo providiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum pontificem, non denique adoleſcentem quenquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti, ſoror rogavit, mater coëgit. videte igitur, Pontifices, quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. verbone, Pontifices, putatis, ſi is poſtem tenuerit, et aliquid dixerit, domum uniuſcujuſque conſecrari poſſe? an iſtae dedicationes, et templorum, et delubrorum religiones, ad hono-

Digitized by Google

rem deorum immortalium, ſine ulla civium calamitate a majoribus noſtris conſtitutae ſunt? eſt inventus tribunus plebis, qui conſularibus copiis inſtructus, omni impetu furoris in eum civem irruerit, quem perculſum ipſa reſpublica ſuis manibus extolleret. Quid, ſi quis ſimilis iſtius (neque enim jam deerunt, 46 qui imitari velint) aliquem mei diſſimilem, cui reſpublica non tantùm debeat, per vim afflixerit, domum ejus per pontificem dedicarit: id vos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? dicetis, quem reperiet pontificem? quid? et tribunus plebis idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus, ille clariſſimus tribunus plebis, pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Caepionis, inimici ſui, poſtem aedium tenuiſſet, et pauca verba feciſſet, aedes Caepionis eſſent dedicatae? nihil loquor de pontificio jure, nihil de ipſius verbis dedicationis, nihil de religione, caeremoniis: non diſſimulo me neſcire ea, quae etiam ſi ſcirem, diſſimularem, ne aliis moleſtus, vobis etiam curioſus viderer: etſi effluunt multa ex veſtra diſciplina, quae etiam ad noſtras aures ſaepe

permanant. poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiſſe templi: ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, et valvae. ambulationis poſtes nemo unquam tenuit in dedicando. ſimulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moveri poteſt. ſed jam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem
47 tenuiſſe dixiſti. Quanquam quid ego de dedicatione loquor? aut quid de veſtro jure et religione, contra quàm propoſueram, diſputabo? ego vero, ſi omnia ſollemnibus verbis, veteribus et priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem: tamen me reipublicae jure defenderem. an, cum tu ejus civis diſceſſu, cujus unius operâ ſenatus atque omnes boni civitatem eſſe incolumem toties judicaſſent, oppreſſam teterrimo latrocinio cum duobus ſceleratiſſimis conſulibus rempublicam teneres: domum ejus, qui patriam a ſe ſervatam perire ſuo nomine noluiſſet, per pontificem aliquem dedicaſſes: poſſet recreata reſpublica ſuſtinere? date huic religioni aditum, Pontifices: jam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, ſi poſtem tenuerit pontifex, et ver-

Digitized by Google

ba ad religionem deorum immortalium compoſita, ad perniciem civium tranſtulerit, valebit ad injuriam nomen ſanctiſſimum religionis: ſi tribunus plebis verbis non minus priſcis, et penè ſollemnibus bona civis cujuſpiam conſecrarit, non valebit? atque C. Atinius, patrum memoria, bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor ejecerat, avi tui, Q. Metelle, et tui, P. Servili, et proavi tui, P. Scipio, conſecravit, foculo poſito in Roſtris, adhibitoque tibicine. quid tum? num ille furor tribuni plebis, ductus ex nonnullis veterum temporum exemplis, fraudi Metello fuit, ſummo illi et clariſſimo viro? certe non fuit. vidimus, hoc idem Cn. Lentulo cenſori tribunum plebis facere. nunquid igitur is bona Lentuli religioni obligavit? ſed quid ego caeteros? tu, tu, inquam, capite velato, concione advocata, foculo poſito, bona tui Gabinii, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumque donaras, conſecraſti. quod ſi tum nihil eſt actum: quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum, cur ille gurges, helluatus tecum ſimul reipublicae ſanguinem, ad coelum tamen extruxit vil-

Digitized by Google

lam in Tuſculano viſceribus aerarii; mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbem eſſe paſſus non ſum, aſpicere
48 non licuit? Omitto Gabinium: quid? exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius, vir omnium fortiſſimus atque optimus, conſecravit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere: ea jura conſtituiſti, in praeclaro tribunatu tuo, quibus in te converſis, recuſares, alios everteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? an conſecratio nullum habet jus, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca verba voluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem voluiſti? nam ſi eſt illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, et, quidquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille tibi ludus fuit; quid te impurius, qui religiones omnes pollueris, aut ementiendo, aut ſtuprando? jam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe vides, poenam illam a te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe con-

Digitized by Google

verſam. ſed homo omnium ſcelerum, flagitiorumque documentum, quod in Gabinio fateris, cujus impudicitiam pueritiae, libidines adoleſcentiae, dedecus et egeſtatem reliquae vitae, latrocinium conſulatûs vidimus: cui ne iſta quidem ipſa calamitas injuriâ potuit accidere: id in me infirma? et gravius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quàm quod concione tota teſte, feciſti? dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Nonne vobis 49
Numa Pompilius videtur loqui? diſcite orationem, Pontifices, et vos, Flamines, etiam tu, rex, diſce a gentili tuo: quanquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, juſto, tum omnium religionum perito. quid? in dedicatione nonne et quis dicit, et quid, et quomodo, quaeritur? an tu haec ita confundis, et perturbas, ut, quicumque velit, quod velit, quomodo velit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo jure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus Romanus praefecerat? video enim eſſe legem veterum tribunitiam, quae vetet, injuſſu plebis aedes, terram, aram

Digitized by Google

conſecrare. neque tum hoc ille Q. Papiri-
us, qui haud legem rogavit, ſenſit, neque
ſuſpicatus eſt, fore periculum, ne domici-
lia, aut poſſeſſiones indemnatorum civi-
um conſecrarentur. neque enim id fieri fas
erat, neque quiſquam fecerat, neque erat
cauſa, cur prohibendo non tam deterrere
videretur, quàm admonere. ſed quia con-
ſecrabantur aedes, non privatorum do-
micilia, ſed quae ſacrae nominantur:
conſecrabantur agri, non ita ut noſtra
praedia, ſi quis vellet, ſed ut imperator
agros de hoſtibus captos conſecraret:
ſtatuebantur arae, quae religionem affer-
rent, ipſo ſi loco eſſent conſecratae: haec,
niſi plebs juſſiſſet, fieri vetuit. quae ſi tu
interpretaris de noſtris aedibus atque a-
gris ſcripta eſſe: non repugno. ſed quae-
ro, quae lex lata ſit, ut tu aedes meas
conſecrares: ubi tibi haec poteſtas data
ſit: quo jure feceris. neque ego nunc de
religione, ſed de bonis omnium noſtrûm,
nec de pontificio, ſed de jure publico diſ-
50 puto. Lex Papiria vetat, aedes injuſ-
ſu plebis conſecrari. ſit ſane hoc de noſ-
tris aedibus, ac non de publicis templis.
unum oſtende verbum conſecrationis in

Digitized by Google

ipſa tua lege: ſi illa lex eſt, ac non vox ſceleris et crudelitatis tuae. quod ſi tibi tum in illo reipublicae naufragio omnia in mentem venire potuiſſent, aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio civitatis non ſyngraphas cum Byzantiis exulibus, et cum legatis regiis faceret, ſed vacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at verbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; foedera feriebantur provinciarum, regum appellationes venales erant; ſervorum omnium vicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia aſcribebantur novae juventuti; Q. Seio venenum miſero parabatur; de Cn. Pompeio, propugnatore, et cuſtode imperii interficiendo conſilia inibantur; ſenatus ne quid eſſet, ut lugerent boni ſemper, ut capta reſpublica conſulum proditione, vi tribunitia teneretur: haec cum tot, tantaque agerentur: non mirum eſt, praeſertim in furore animi et caecitate, multa illum et te feſelliſſe. at videte, quanta vis ſit hujus Papiriae legis in re tali; non qualem ma ſ-

ſers, ſceleris plenam et furoris. Q. Marcius, cenſor, ſignum Concordiae fecerat, idque in publico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius cenſor cum in curiam tranſtuliſſet, collegium veſtrum conſuluit, num quid eſſe cauſae videretur, quin id ſignum, curiamque Concordiae dedicaret.

51 Quaeſo, Pontifices, et hominem cum homine, et tempus cum tempore, et rem cum re comparate. ille erat ſumma modeſtia, et gravitate cenſor: hic tribunus plebis, ſcelere, et audacia ſingulari. tempus illud erat tranquillum, et in libertate populi, et gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus, libertate populi Romani oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena juſtitiae, ſapientiae, dignitatis. cenſor enim, penes quem majores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) judicium ſenatus de dignitate eſſe voluerunt, Concordiae ſignum volebat in curia, curiamque ei deae dedicare. praeclara voluntas, atque omni laude digna. praeſcribere enim ſe arbitrabatur, ut, ſine ſtudiis diſſenſionis, ſententiae dicerentur, ſi ſedem ipſam ac templum publici conſilii, religione Concordiae devinxiſſet. tu cùm

ſerro, cùm metu, cùm edictis, cùm privilegiis, cùm praeſentibus copiis perditorum, abſentis exercitus terrore et minis, conſulum ſocietate, et neſario foedere, ſervitute oppreſſam civitatem teneres: libertatis ſignum poſuiſti magis ad ludibrium impudentiae, quàm ad ſimulationem religionis. ille in curia, quae poterat, ſine cujuſquam incommodo, dedicabat: tu in civis optime de republica meriti cruore, ac penè oſſibus, ſimulacrum non libertatis publicae, ſed licentiae, collocaſti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid deliberares; ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendum fuiſſet religione domeſtica: tamen inſtituto caeterorum vetere, ad pontificem detuliſſes. novum delubrum cum in urbis clariſſimo loco, neſando quodam atque inaudito inſtituto, inchoares: referendum ad ſacerdotes publicos non putaſti? at, ſi collegium pontificum adhibendum non videbatur: nemone horum tibi idoneus viſus eſt, qui aetate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempſiſti, ſed pertimuiſti dig-

52 nitatem. An tu auderes quaerere ex P. Servilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego conſilio atque auctoritate rempublicam conſul ex veſtris manibus ac faucibus eripui; quibuſnam verbis, aut quo ritu, primum hoc dico, civis domum conſecrares; deinde, civis ejus, cui princeps ſenatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, poſt cunctae gentes, teſtimonium hujus urbis atque imperii conſervati dediſſent? quid diceres, ô nefanda et pernicioſa labes civitatis? Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeeatis, poſtemque teneatis. es tu quidem cùm audacia, tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi, vultus, verba cecidiſſent, cum te viri, qui ſua dignitate perſonam populi Romani, atque auctoritatem imperii ſuſtinerent, verbis graviſſimis perterruiſſent: neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriae parricidio, et ſcelere. quae cum videres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, ſed relictum a caeteris contuliſti. quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriae proditum eſt ab ipſo Hercule;

perfuncto jam laboribus, ſacra didiciſſe, in viri fortis aerumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in vivi, et jam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, ſi fecit, omnino poenam hanc maternae temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomenque praeberet: aut, ſi dixit aliquid, verbis haeſitantibus poſtemque tremebunda manu tetigit. certe nihil rite, nihil caſte, nihil more inſtitutoque perfecit. viderat ille Murenam, vitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitii indicia afferre: audierat ex illo, ſe a me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum univerſis. quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic novo pontifici, primum hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, vocemque mittenti, non et linguam obmutuiſſe, et manum obtorpuiſſe, et mentem debilitatam metu concidiſſe: praeſertim cum ex collegio tanto, non regem, non flaminem, non pontificem videret: fierique particeps alieni ſceleris invitus cogeretur, et graviſſimas poenas affinitatis impuriſſimae ſuſtineret? Sed, ut rever- 53

tar ad jus publicum dedicandi, quod ipſi pontifices ſemper non ſolum ad ſuas caeremonias, ſed etiam ad populi juſſa accommodaverunt: habetis in commentariis veſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiae dedicando ad pontificum collegium retuliſſe, eique M. Aemilium, pontificem maximum, pro collegio reſpondiſſe, niſi eum populus Romanus nominatim praefeciſſet, atque ejus juſſu faceret: non videri ea recte poſſe dedicari. quid, cum Licinia virgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio praedita, T. Flaminino, Q. Metello conſulibus, aram, et aediculam, et pulvinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, non eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sextus Julius praetor retulit? cum P. Scaevola, pontifex maximus, pro collegio reſpondit, quòd in loco publico Licinia, Caii filia, injuſſu populi dedicaſſet, ſacrum non videri. quam quidem rem quanta ſeveritate, quantaque diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo ſenatus-conſulto facile cognoſcetis. recita. SENATUS-CONSULTUM. videtiſne, praetori urbano negotium datum, ut curaret,

Digitized by Google

ne id ſacrum eſſet? et ut, ſi quae eſſent inciſae, aut inſcriptae literae, tollerentur? ô tempora, ô mores! tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Concordiae dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt: poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram, tollendam ex auctoritate pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione literarum extare monumentum. tu, procella patriae, turbo ac tempeſtas pacis atque otii, quod in naufragio reipublicae tenebris offuſis, demerſo populo Romano, everſo atque ejecto ſenatu, dirueris, aedificaris, religione omni violata, reipublicae tamen nomine contaminaris: in civis hujuſce aedibus, et in urbe, quam ſuis laboribus ac periculis conſervaſſet, monumentum deletae reipublicae collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, ſublatoque Q. Catuli nomine incideris: id ſperaſti rempublicam diutius, quam, quoad mecum ſimul expulſa careret his moenibus, eſſe laturum? at, ſi, Pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicavit: quid me attinet jam

Digitized by Google

illud tertium, quod propoſueram, doce-
re, non his inſtitutis, ac verbis, quibus
54 caeremoniae poſtulant, dedicaſſe? Dixi
a principio, nihil me de ſcientia veſtra,
nihil de ſacris, nihil de abſcondito jure
pontificum, dicturum. quae ſunt adhuc
a me de jure dedicandi diſputata, non
ſunt quaeſita ex occulto aliquo genere
literarum, ſed ſumpta de medio, ex rebus
palam per magiſtratus actis, ad collegi-
umque delatis, ex ſenatus-conſulto, ex
lege. illa interiora, jam veſtra ſunt, quid
dici, quid praecipere, quid tangi, quid
teneri jus fuerit. quae ſi omnia ex Co-
runcanii ſcientia, qui peritiſſimus ponti-
fex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent:
aut ſi M. Horatius ille Pulvillus, qui,
cum ejus dedicationem multi, propter
invidiam, fictis religionibus impedirent,
reſtitit, et conſtantiſſima mente Capito-
lium dedicavit, hujuſmodi alicui dedica-
tioni praefuiſſet; tamen, in ſcelere reli-
gio non valeret: ne dum valeat id, quod
imperitus adoleſcens, novus ſacerdos,
ſororis precibus, matris minis adductus,
ignarus, invitus, ſine collegis, ſine libris,
ſine auctore, ſine fictore, furtim, mente

Digitized by Google

ac lingua titubante feciſſe dicatur: prae-
ſertim cum iſte impurus atque impius
hoſtis omnium religionum, qui contra fas
inter viros ſaepe mulier, et inter mulieres
vir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim,
et turbulente, ut neque mens, neque vox,
neque lingua conſiſteret. Delatum tum eſt 55
ad vos, Pontifices, et poſt omnium ſermo-
ne celebratum, quemadmodum iſte prae-
poſteris verbis, ominibus obſcoenis, iden-
tidem ſe ipſe revocando, dubitans, timens,
haeſitans, omnia aliter ac vos in monu-
mentis habetis, et pronuntiarit, et fecerit:
quod quidem minime mirum eſt, in tan-
to ſcelere, tantaque dementia, ne auda-
ciae quidem locum ad timorem compri-
mendum fuiſſe. etenim, ſi nemo unquam
praedo tam barbarus atque immanis fuit,
qui cum fana ſpoliaſſet, deinde aram ali-
quam in litore deſerto, ſomniis ſtimula-
tus, aut religione aliqua, conſecraret, non
horreret animo, cum divinum numen
ſcelere violatum placare precibus coge-
retur: qua tandem iſtum perturbatione
mentis, omnium templorum, atque tec-
torum, totiuſque urbis praedonem fuiſſe
cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſce-

Digitized by Google

lerum unam aram nefarie conſecraret ?
non potuit ullo modo (quanquam et
inſolentia dominatus extulerat animos,
et erat incredibili armatus audacia) non
in agendo ruere, ac ſaepe peccare, prae-
ſertim illo pontifice, et magiſtro, qui
cogeretur docere, antequam ipſe didi-
ciſſet. magna vis eſt cum in deorum
immortalium numine, tum vero in ip-
ſa republica. dii immortales ſuorum
templorum cuſtodem, ac praeſidem ſce-
leratiſſime pulſum cum viderent, ex ſu-
is templis in ejus aedes immigrare no-
lebant. itaque iſtius vecordiſſimi men-
tem cura, metuque terrebant. res vero
publica, quanquam erat exterminata me-
cum, tamen obverſabatur ante oculos
extinctoris ſui, et ab iſtius inflammato at-
que ignito furore jam tum me, ſeque re-
petebat. quare quid eſt mirum, ſi iſte
metu, ſi furore inſtinctus, ſcelere prae-
ceps, neque inſtitutas caeremonias per-
ſequi, neque verbum ullum ſolemne po-
56 tuit effari? Quae cum ita ſint, Ponti-
fices, revocate jam animos veſtros ab hac
ſubtili noſtra diſputatione ad univerſam
rempublicam, quam antea cum viris for-

tibus multis, in hac vero cauſa ſolis veſtris cervicibus ſuſtinetis. vobis univerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui voſmetipſi praeſtantiſſimi ſemper in mea cauſa praefuiſtis; vobis Italiae magnificentiſſimus ille motus, municipiorumque concurſus; vobis campus, centuriarumque una vox omnium, quarum vos principes atque auctores fuiſtis; vobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni, omne vobis erga meam dignitatem ſtudium, et judicium non modo commiſſum, verum etiam commendatum eſſe arbitrabuntur. denique ipſi dii immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus poſteritatique perſpicuum, divino me numine eſſe reipublicae redditum, idcirco mihi videntur fructum ipſum reditus, et gratulationis meae ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, judiciumque revocaſſe. hic eſt enim reditus, Pontifices, haec reſtitutio, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in diis penatibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedeſque convellit: ducibuſque conſulibus, tan-

Digitized by Google

quam urbe capta, hanc unam domum, quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delendam putavit: tamen illi dii penates, ac familiares mei, per vos in meam domum
57 mecum erunt reſtituti. Quocirca te, Capitoline, quem propter beneficia populus Romanus Optimum, propter vim Maximum nominavit, teque, Juno regina, et te, cuſtos urbis, Minerva, quae ſemper adjutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum extitiſti, precor ac quaeſo: voſque, qui maxime me repetiſtis, atque revocaſtis, quorum de ſedibus haec mihi propoſita eſt contentio, patrii penates, familiareſque, qui huic urbi et reipublicae praeſidetis, vos obteſtor, quorum ego a templis ac delubris peſtiferam illam et nefariam flammam depuli: teque, Veſta mater, cujus caſtiſſimas ſacerdotes ab hominum amentia, furore, et ſcelere defendi, cujuſque ignem illum ſempiternum non ſum paſſus aut ſanguine civium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo penè fato reipublicae objeci meum caput pro veſtris caeremoniis, atque templis, perditiſſimorum civium furori, atque fer-

ro: et, ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quaereretur, vos ſum teſtatus, vobis me ac meos commendavi, meque ac meum caput ea conditione devovi, ut, ſi et eo ipſo tempore, et ante, et in conſulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, praemiis praetermiſſis, cura, cogitatione, vigiliis omnibus, nihil, niſi de ſalute meorum civium laboraſſem; tum mihi republica aliquando reſtituta liceret frui: ſin autem mea conſilia patriae non profuiſſent; ut perpetuum dolorem, avulſus a meis, ſuſtinerem: hanc ego devotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique convictam eſſe, et commiſſam putabo. nam nunc quidem, Pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam videor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimae et maximae partes adverſum illud non monumentum, ſed vulnus patriae contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis vitandum, fugiendumque eſſe videatis, nolite, quaeſo, eum, cujus reditu reſtitutam rempublicam fore putaſtis, non ſolum dignitatis

Digitized by Google

ornamentis, ſed etiam urbis partibus
58 velle eſſe privatum. Non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio praediorum, non praeda conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permovet: caduca ſemper, et mobilia haec eſſe duxi: non virtutis atque ingenii, ſed fortunae et temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam, et copiam expetendam putavi, quàm et in utendo rationem, et in carendo patientiam. etenim ad noſtrum uſum propemodum jam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtrae memoriae, relinquemus. domo per ſcelus ereptâ, per latrocinium occupatâ, per religionis vim ſceleratius etiam aedificatâ, quàm everſâ, carere ſine maxima ignominia reipublicae, meo dedecore, ac dolore non poſſum. quapropter ſi diis immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo Romano, ſi cunctae Italiae, ſi provinciis, ſi exteris nationibus, ſi vobiſmetipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum auctoritatem-

Digitized by Google

que tenuiſtis, gratum et jucundum meum reditum intelligitis eſſe, quaeſo, obteſtorque vos, Pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententiis reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita vult, manibus quoque veſtris in ſedibus meis collocetis.

Digitized by Google

DE

HARUSPICUM RESPONSIS.

IN SENATU.

ORATIO XXX.

HEſterno die, Patres conſcripti, cum me et veſtra dignitas, et frequentia equitum Romanorum, quibus ſenatus dabatur, magnopere commoviſſet, putávi mihi reprimendam eſſe P. Clodii impudentiam, cum is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, et P. Tullioni Syro navaret operam, atque ei ſeſe, cui totus venierat, etiam vobis inſpectantibus, venditaret. itaque hominem furentem, exultantemque continui, ſimulac periculum judicii intendi: duobus inceptis verbis omnem impetum gladiatoris, ferociamque compreſſi. attamen ignarus ille qui conſules

eſſent, exſanguis, atque aeſtuans, ſe ex curia repente proripuit, cum quibuſdam fractis jam atque inanibus minis, et cum illius Piſoniani temporis, Gabinianique terroribus. quem cum egredientem in-ſequi coepiſſem, cepi equidem fructum maximum, et ex conſurrectione omnium veſtrûm, et ex comitatu publicanorum. ſed vecors repente ſine ſuo vultu, ſine colore, ſine voce conſtitit: deinde reſpexit, et ſimulac Cn. Lentulum conſulem aſpexit, concidit in curiae penè limine, recordatione, credo, Gabinii ſui, deſiderioque Piſonis: cujus ego de effrenato et praecipiti furore quid dicam? haud poteſt gravioribus a me verbis vulnerari, quam eſt ſtatim, in facto ipſo, a graviſſimo viro, P. Servilio, confectus, ac trucidatus. cujus ſi etiam vim, et gravitatem illam ſingularem, ac pene divinam aſſequi poſſem, tamen non dubito, quin ea tela, quae conjecerit inimicus, quam ea, quae collega patris emiſit, leviora, atque hebetiora eſſe videantur. Sed ta- 2
men mei facti rationem exponere illis volo, qui heſterno die dolore me elatum, et iracundia longius prope digreſſum ar-

bitrabantur, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, Patres conſcripti, inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rempublicam cùm defendere deberent, ſervare poſſent; cumque ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperii, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus veſtris vocarentur: primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnaverunt, praemiiſque nefariae pactionis funditus unà cum republica oppreſſum, extinctumque voluerunt: quique ſuo ductu, et imperio cruento illo, atque funeſto, ſupplicia neque a ſociorum moenibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt: exciſionem, inflammationem, everſionem, depopulationem, vaſtitatem eam, ſua cum praeda, meis omnibus tectis atque agris intulerunt. cum his furiis, et facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigiis, ac penè hujus imperii peſtibus, bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum: neque id

Digitized by Google

tamen ipſum tantum, quantum meus, ac
meorum, ſed tantum, quantum veſter, at-
que omnium bonorum dolor poſtulavit.
In Clodium vero non eſt hodie meum 3
majus odium, quam illo die fuit, cum il-
lum, ambuſtum religioſiſſimis ignibus,
cognovi muliebri ornatu, ex inceſto ſtu-
pro, atque ex domo pontificis maximi e-
miſſum. tum, inquam, tum vidi, ac multo
ante proſpexi, quanta tempeſtas excita-
retur, quanta impendêret procella rei-
publicae. videbam, illud ſcelus tam im-
portunum, audaciam tam immanem ado-
leſcentis furentis, nobilis, vulnerati, non
poſſe arceri otii finibus: erupturum illud
malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet,
ad perniciem civitatis. non multum mi-
hi ſane poſt ad odium acceſſit. nihil enim
contra me fecit odio mei, ſed odio ſeve-
ritatis, odio dignitatis, odio reipublicae.
non me magis violavit, quàm ſenatum,
quàm equites Romanos, quàm omnes
bonos, quàm Italiam cunctam. non de-
nique in me ſceleratior fuit, quam in ip-
ſos deos immortales. etenim illos eo
ſcelere violavit, quo nemo antea. in me
fuit eodem animo, quo etiam ejus fami-

Digitized by Google

liaris Catilina, ſi viciſſet, fuiſſet. itaque
eum nunquam a me eſſe accuſandum pu-
tavi, non plus, quam ſtipitem illum, qui
quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe
Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc
perſequar; pecudem ac belluam, pabulo
inimicorum meorum et glande corrup-
tum? qui ſi ſenſit, quo ſeſe ſcelere devin-
xerit: non dubito, quin ſit miſerrimus.
ſin autem id non videt: periculum eſt, ne
ſe ſtuporis excuſatione defendat. acce-
dit etiam, quod, expectatione omnium,
fortiſſimo et clariſſimo viro, T. Annio,
devota, et conſtituta iſta hoſtia eſſe vide-
tur: cui me praeripere deſponſam jam,
et deſtinatam laudem, cum ipſe ejus o-
pera et dignitatem, et ſalutem recupera-
4 rim, valde eſt iniquum. Etenim, ut P. il-
le Scipio natus mihi videtur ad interitum
exitiumque Carthaginis, qui illam mul-
tis imperatoribus obſeſſam, oppugna-
tam, labefactatam, pene captam aliquan-
do, quaſi fatali eventu, ſolus evertit: ſic
T. Annius ad illam peſtem comprimen-
dam, extinguendam, funditus delendam
natus eſſe videtur, et quaſi divino mune-
re donatus reipublicae. ſolus ille cog-

Digitized by Google

novit, quemadmodum armatum civem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia caede incendiiſque terreret, non modo vincere, verum etiam vincire oporteret. huic ego et tali, et ita de me, ac de patria merito viro, nunquam mea voluntate praeripiam eum praeſertim reum, cujus ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, verum etiam appetivit. ſed ſi etiam nunc illaqueatus jam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione ſupplicii jam non diuturna implicatus, feretur tamen haeſitans, et in me impetum impeditus facere conabitur: reſiſtam, et aut concedente, aut etiam adjuvante Milone, ejus conatum refutabo: velut heſterno die, cùm mihi ſtanti tacens minaretur, voce tantum attigi legum initium, et judicii. conſedit ille: conticuit. diem dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius a praetore dies diceretur. atque hoc ſic moderetur, et cogitet, ſi contentus ſit iis ſceleribus, quae commiſit, jam ſe eſſe conſecratum

Miloni: ſi quod in me telum intenderit,
ſtatim me eſſe arrepturum arma judicio-
rum, atque legum. atqui paulo ante, Pa-
tres conſcripti, concionem habuit, quae
eſt ad me tota delata: cujus concionis
primum univerſum argumentum, ſen-
tentiamque audite. cum riſeritis impu-
dentiam hominis, tum a me de tota con-
5 cione audietis. De religionibus ſacris,
et caeremoniis eſt concionatus, Patres
conſcripti, Clodius. P. inquam, Clodi-
us ſacra et religiones negligi, violari, pol-
lui, queſtus eſt. non mirum, ſi hoc vobis
ridiculum videtur. etiam ſua concio ri-
ſit hominem, quomodo ipſe gloriari ſo-
let, ducentis confixum ſenatus-conſul-
tis, quae ſunt omnia contra illum pro
religionibus facta, hominemque eum, qui
pulvinaribus Bonae Deae ſtuprum intu-
lerit, eaque ſacra, quae viri oculis, ne
imprudentis quidem, aſpici fas eſt, non
ſolum aſpectu virili, ſed flagitio, ſtupro-
que violarit, in concione de religionibus
neglectis conqueri. itaque nunc proxi-
ma concio ejus expectatur de pudicitia.
quid enim intereſt, utrum ab altaribus
religioſiſſimis fugatus, de ſacris et religi-

onibus conqueratur, an ex ſororum cu-
biculo egreſſus, pudorem pudicitiamque
defendat? reſponſum haruſpicum hoc re-
cens de fremitu in concione recitavit:
in quo cum aliis multis ſcriptum etiam
illud eſt (id quod audiſtis) ‘ loca ſacra,
‘ et religioſa, profana haberi.’ in ea cau-
ſa eſſe dixit domum meam, a religioſiſſi-
mo ſacerdote, P. Clodio, conſecratam.
gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod
haud ſcio, an graviſſimum multis his
annis huic ordini nuntiatum ſit, da-
tam non modo juſtam, ſed etiam neceſ-
ſariam cauſam eſſe dicendi. reperietis e-
nim ex hoc toto prodigio, atque reſpon-
ſo, nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de
impendentibus periculis maximis, prope
jam voce Jovis optimi maximi praemo-
neri. ſed primum expiabo religionem ae-
dium mearum, ſi id facere vere, ac ſine
cujuſquam dubitatione potero. ſin ſcru-
pulus tenuiſſimus reſidere aliquis vide-
bitur: non modo patienti, ſed etiam li-
benti animo portentis deorum immorta-
lium, religionique parebo. Sed quae 6
tandem eſt in hac urbe tanta domus, ab
iſta religionis ſuſpicione tam vacua, at-

que pura? quanquam veſtrae domus, Patres conſcripti, caeterorumque civium, multò maxima ex parte ſunt liberae religione; tamen una mea domus judiciis omnibus liberata, in hac urbe ſola eſt. te enim appello, Lentule, et te, Philippe. ex hoc haruſpicum reſponſo decrevit ſenatus, ut de locis ſacris religioſis ad hunc ordinem referretis. poteſtiſne referre de mea domo? quae (ut dixi) ſola, in hac urbe, omni religione, omnibus judiciis, liberata eſt. quam primum inimicus ipſe in illa tempeſtate ac nocte reipublicae, cùm caetera ſcelera ſtylo illo impuro Sex. Clodius conſcripſiſſet, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eandem domum populus Romanus, cujus eſt ſumma poteſtas omnium rerum, comitiis centuriatis, omnium aetatum ordinumque ſuffragiis, eodem jure eſſe juſſit, quo fuiſſet. poſtea vos, Patres conſcripti, non quòd dubia res eſſet, ſed ut huic furiae, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, vox interdiceretur, decreviſtis, ut de mearum aedium religione ad pontificum collegium referretur. quae tanta religio eſt, qua non in noſtris du-

Digitized by Google

bitationibus, atque in maximis ſuperſtitionibus, unius P. Servilii, ac M. Luculli reſponſo, ac verbo liberemur? de ſacris publicis, de ludis maximis, de deorum Penatium, Veſtaeque matris caeremoniis, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi Romani, quod poſt Romam conditam, hujus unius caſti tutoris religionum ſcelere violatum eſt; quod tres pontifices ſtatuiſſent, id ſemper populo Romano, ſemper ſenatui, ſemper ipſis diis immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe viſum eſt. at vero meam domum P. Lentulus, conſul et pontifex, P. Servilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Meſſala, L. Lentulus, flamen Martialis: P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius, rex ſacrorum: M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Caeſar, flamen Q. Quirinalis: Q. Cornelius, P. Albinovanus, Q. Terentius, pontifices minores, cauſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſſimorum ac ſapientiſſimorum civium aſtante, omni religione una mente omnes liberaverunt. Nego, unquam poſt ſacra con- 7

ſtituta, quorum eadem eſt antiquitas, quae ipſius urbis, ulla de re, ne de capite quidem virginum Veſtalium, tam frequens collegium judicaſſe. quanquam ad facinoris diſquiſitionem intereſt adeſſe quamplurimos? (ita eſt enim interpretatio illa pontificum, ut iidem poteſtatem habeant judicum. religionis expiatio vel ab uno pontifice perito recte fieri poteſt: quod idem in judicio capitis durum atque iniquum eſt) tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam unquam de caeremoniis virginum, judicaſſe. poſtero die frequentiſſimus ſenatus, te conſule deſignato, Lentule, ſententiae principe, P. Lentulo et Q. Metello, conſulibus referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant hujus ordinis, adeſſent: cumque alii, qui honoribus populi Romani antecedebant, multa de collegii judicio verba feciſſent, omneſque iidem ſcribendo adeſſent, domum meam, judicio pontificum, religione liberatam videri. de hoc igitur loco ſacro potiſſimum videntur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex privatis locis omnibus hoc praecipue juris

habet, ut ab ipſis, qui ſacris praeſunt, ſacer non eſſe judicatus ſit? verùm referte: quod ex ſenatus-conſulto facere debetis. aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, et eam religione omne liberaſtis: aut ſenatus ipſe judicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentiſſimus antea judicavit: aut, id quod certe fiet, ad pontifices rejicietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiae majores noſtri ſacra, religioneſque, et privatas, et publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud judicare, ac judicaverunt? multae ſunt domus in hac urbe, Patres conſcripti, atque haud ſcio, an penè cunctae jure optimo: ſed tamen jure privato, jure hereditario, jure auctoritatis, jure mancipi, jure nexi. nego eſſe ullam domum aliam aeque privato jure, atque optima lege, publico verò omni praecipuo, et humano, et divino jure munitam. quae primum aedificatur ex auctoritate ſenatûs, pecuniâ publicâ: deinde contra vim nefariam hujus gladiatoris, tot ſenatus-conſultis munita, atque ſepta eſt. Primum negotium iiſdem magiſ- 8

tratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine vi mihi aedificare liceret, quibus in maximis periculis, univerſa reſpublica commendari ſolet: deinde, cum ille ſaxis, et ignibus, et ferro vaſtitatem meis ſedibus intuliſſet: decrevit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de vi, quae eſt in eos, qui univerſam rempublicam oppugnaſſent, teneri. vobis vero referentibus, ô poſt hominum memoriam fortiſſimi, atque optimi conſules, decrevit idem ſenatus frequentiſſimus, qui meam domum violaſſet, contra rempublicam eſſe facturum. nego, ullo de opere publico, de monumento, de templo, tot ſenatûs extare conſulta, quot de mea domo, quam ſenatus unam, poſt hanc urbem conſtitutam, ex aerario aedificandam, a pontificibus liberandam, a magiſtratibus defendendam, a judicibus puniendam putaret. P. Valerio, pro maximis in rempublicam beneficiis, data domus eſt in villa publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipſe privato jure tueretur: mihi, quam publicè magiſtratus omnes defenderent. quae

quidem ego ſi aut per me, aut ab aliis haberem, non praedicarem apud vos, ne nimis gloriari viderer. ſed, cùm ſint mihi data a vobis, cùm ea attententur ejus linguâ, cujus antea manu everſa vos mihi et liberis meis, manibus veſtris, reddidiſtis; non ego de meis, ſed de veſtris factis loquor: nec vereor, ne haec mea veſtrorum beneficiorum praedicatio, non grata potius, quam arrogans videatur. quanquam, ſi me tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum efferret aliquando ad gloriam, in refutandis maledictis improborum hominum, animi quidam dolor, quis non ignoſceret? vidi enim heſterno die quendam murmurantem: quem aiebant negare ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cujus eſſem civitatis, reſpondi, me, probantibus et vobis, et equitibus Romanis, ejus eſſe, quae carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? quaero ex eo ipſo, qui ferre me non poteſt. me civem eſſe Romanum? literatè reſpondiſſem. tacuiſſem? deſertum negotium poteſt quiſquam vir in rebus magnis cum

invidia verſatus, ſatis graviter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? at ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus: ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat,
9 admoneri. Sed, quoniam mea cauſa expedita eſt, videamus nunc, quid haruſpices dicant. ego enim fateor, me et magnitudine oſtenti, et gravitate reſponſi, et una atque conſtanti haruſpicum voce vehementer eſſe commotum. neque is ſum, qui, ſi cui forte videor plus, quam caeteri, qui aeque, atque ego, ſunt occupati, verſari in ſtudio literarum, his delecter, aut utar omnino literis, quae noſtros animos deterrent, atque avocant a religione. ego vero primum habeo auctores ac magiſtros religionum colendarum, majores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia videtur, ut ſatis ſuperque prudentes ſint, qui illorum prudentiam non dicam aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas ſolemneſque caeremonias, pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum veteres praedictiones Apollinis, vatum libris; portentorum ex-

planationes, Etruſcorum diſciplinâ contineri putarunt: quae quidem tanta eſt, ut noſtra memoria primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Syllani, Cinnanique temporis extremum pene diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandae, delendique imperii conjurationem, non obſcure vobis paulo ante praedixerint. deinde etiam cognovi, multa homines doctiſſimos ſapientiſſimoſque et dixiſſe, et ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quae quanquam divinitus perſcripta video, tamen ejuſmodi ſunt, ut ea majores noſtri docuiſſe illos, non ab illis didiciſſe videantur. etenim quis eſt tam vecors, qui aut, cum ſuſpexerit in coelum, deos eſſe non ſentiat, et ea, quae tanta mente fiunt, ut vix quiſquam arte ulla ordinem rerum ac neceſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet: aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat, eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, et auctum, et retentum? quàm volumus licet, Patres conſcripti, ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Poenos, nec artibus Grae-

Digitized by Google

eos, nec denique hoc ipſo hujus gentis, ac terrae domeſtico, nativoque ſenſu, Italos ipſos, ac Latinos; ſed pietate ac religione, atque hac una ſapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi, gubernarique perſpeximus, omnes gentes, nationeſque ſuperavimus. Quare, ne plura de re minime loquar dubiâ, adhibete animos; et mentes veſtras, non ſolum aures, ad haruſpicum vocem admovete: ‘quod in agro Latinienſi auditus eſt ſtrepitus cum fremitu.’ mitto haruſpices, mitto illam veterem ab ipſis diis immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriae datam diſciplinam: nos nonne haruſpices eſſe poſſumus? ‘exauditus in agro propinquo, et ſuburbano, eſt ſtrepitus quidam reconditus, et horribilis fremitus armorum.’ quis eſt ex gigantibus illis, quos poëtae ferunt bellum diis immortalibus intuliſſe, tam impius, qui hoc tam novo, tantoque motu, non magnum aliquid deos populo Romano praemonſtrare, et praecinere fateatur? de ea re ſcriptum eſt, poſtulationes eſſe Jovi, Saturno, Neptuno, Telluri, diis coeleſtibus. audio, quibus diis violatis

expiatio debeatur: ſed, hominum quae ob delicta, quaero. ‘ ludos minus diligen-‘ ter factos, pollutoſque.’ quos ludos? te appello, Lentule: tui ſacerdotii ſunt tenſae, curricula, praecentio, ludi, libationes, epulaeque ludorum publicorum; voſque, Pontifices, ad quos epulones Jovis optimi, maximi, ſi quid eſt praetermiſſum aut commiſſum, afferunt; quorum de ſententia illa eadem renovata, atque inſtaurata celebrantur: qui ſunt ludi minus diligenter facti? quanto, aut quo ſcelere polluti? reſpondebis et pro te, et pro collegis tuis, et pro pontificum collegio, nihil cujuſquam aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum: omnia ſollemnia ac juſta ludorum, omnibus rebus obſervatis, ſumma cum caeremonia eſſe ſervata. Quos igitur haruſpi- 11
ces ludos minus diligenter factos, pollutoſque eſſe dicunt? eos, quorum ipſi dii immortales, atque illa mater dea, te, te, Cn. Lentule, cujus ab avia manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe voluit. quod ni tu Megaleſia illo die ſpectare voluiſſes haud ſcio an vivere nobis, atque his de rebus jam queri liceret. vis enim innu-

merabilis incitata ex omnibus vicis collecta ſervorum ab hoc aedili religioſo, repente fornicibus, oſtiiſque omnibus, in ſcenam, ſigno dato, immiſſa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem virtus fuit, quae in privato quondam tuo proavo: te, nomen, imperium, vocem, aſpectum, impetum tuum ſtans ſenatus, equiteſque Romani, et omnes boni ſequebantur, cum ille ſervorum et ludiorum multitudini ſenatum, populumque Romanum, vinctum ipſo conſeſſu, et conſtrictum ſpectaculis, atque impeditum turba et anguſtiis tradidiſſet. an, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus, et matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut, ſi aedilis verbo, aut ſimpulo aberravit, ludi ſunt non rite facti, eaque errata expiantur, et mentes deorum immortalium, ludorum inſtauratione placantur: ſi ludi ab laetitia ad metum traducti ſunt, ſi non intermiſſi, ſed perempti, atque ſublati ſunt, ſi civitati univerſae ſcelere ejus, qui ludos ad luctum conferre voluit, extiterunt dies illi feſti penè funeſti; dubitabimus, quos ille fremitus nuntiet ludos eſ-

Digitized by Google

ſe pollutos? ac, ſi volumus ea, quae de quoque deo nobis tradita ſunt, recordari, hanc Matrem magnam, cujus ludi violati, polluti, pene ad caedem et ad funus civitatis converſi ſunt, hanc, inquam, accepimus, agros et nemora cum quodam ſtrepitu, fremituque peragrare.
Haec igitur vobis, haec populo Roma- 12
no, et ſcelerum indicia oſtendit, et periculorum ſigna patefecit. nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri majores ante templum, in ipſo Matris magnae conſpectu, Megalenſibus fieri, celebrarique voluerunt? qui ſunt more, inſtitutiſque maxime caſti, ſolemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum, ſenatui locum P. Africanus iterum ille conſul Major dedit; ut eos ludos haec lues impura pollueret: quò, ſi quis liber, aut ſpectandi, aut etiam religionis causâ, acceſſerat, manus afferebantur: quò matrona nulla adiit propter vim, conſeſſumque ſervorum. ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris arceſſita in hac urbe conſederit: qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ip-

ſo et appetita religio externa, et Matris magnae nomine ſuſcepta declaretur: hos ludos ſervi fecerunt, ſervi ſpectaverunt: tota denique, hoc aedile, ſervorum Megaleſia fuerunt. prô dii immortales! qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, verſareminique nobiſcum? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, perverſum, conturbatum dici poteſt, quàm, omne ſervitium, permiſſu magiſtratûs, liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri praepoſitum, ut alter conſeſſus poteſtati ſervorum objiceretur, alter ſervorum totus eſſet? ſi examen apum ludis in ſcenam veniſſet, haruſpices acciendos ex Etruria putaremus: videmus univerſi repente examina tanta ſervorum immiſſa in populum Romanum, ſeptum atque incluſum, et non commovemur? atque in apum fortaſſe examine, nos ex Etruſcorum ſcriptis haruſpices, ut a ſervitio caveremus, monerent. quod igitur ex aliquo disjuncto, diverſoque monſtro ſignificatum caveremus, id cùm ſibi ipſum monſtrum eſt, et cùm in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur,

Digitized by Google

non pertimeſcemus? iſtiuſmodi Megale-
ſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus?
is mihi etiam generis ſui mentionem fa-
cit, cùm Athenionis, aut Spartaci exem-
plo ludos facere maluerit, quàm Caii, aut
Appii Claudiorum? illi cùm ludos face-
rent, ſervos de cavea exire jubebant: tu
in alteram ſervos immiſiſti, ex altera li-
beros ejeciſti. itaque qui antea voce prae-
conis a liberis ſemovebantur, tuis ludis
non voce, ſed manu liberos a ſe ſegrega-
bant. Ne hoc quidem tibi in mentem 13
veniebat Sibyllino ſacerdoti, haec ſacra
majores noſtros ex veſtris libris expetiſ-
ſe? ſi illi ſunt veſtri, quos tu impia men-
te conquiris, violatis oculis legis, conta-
minatis manibus attrectas. hac igitur
vate ſuadente quondam, defeſſa Italia
Punico bello, atque ab Annibale vexata,
ſacra iſta majores noſtri aſcita ex Phry-
gia Romae collocaverunt: quae vir is ac-
cepit, qui eſt optimus populi Romani ju-
dicatus, P. Scipio: foemina autem, quae
matronarum caſtiſſima putabatur, Quin-
ta Claudia: cujus priſcam illam ſeverita-
tem ſacrificii mirifice tua ſoror exiſtima-
tur imitata. nihil te igitur neque majo-

res tui, conjuncti cum his religionibus, neque ſacerdotium ipſum, quo eſt haec tota religio conſtituta, neque curulis aedilitas, quae maxime hanc tueri religionem ſolet, permovit, quo minus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, ſcelere obligares? ſed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Peſſinuntem ipſum, ſedem, domiciliumque Matris deorum, vaſtaris, et Brogitaro Gallograeco, impuro homini ac nefario, cujus legati, te tribuno, dividere in aede Caſtoris tuis operis nummos ſolebant, totum illum locum, fanumque vendideris? ſacerdotem ab ipſis aris, pulvinaribuſque detraxeris? omina illa, quae vetuſtas, quae Perſae, quae Syri, quae reges omnes, qui Europam, Aſiamque tenuerunt, ſemper ſumma religione coluerunt, perverteris? quae denique noſtri majores tam ſancta duxerunt, ut, cùm refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen noſtri imperatores maximis et periculoſiſſimis bellis huic deae vota facerent, eaque in ipſo Peſſinunte ad illam ipſam principem aram, et in illo loco, fanoque perſolverent. quod cum

Digitized by Google

Dejotarus religione ſua caſtiſſime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fideliſſimum huic imperio, atque amantiſſimum noſtri nominis: Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecunia tradidiſti. atque hunc tamen Dejotarum ſaepe a ſenatu regali nomine dignum exiſtimatum, clariſſimorum imperatorum teſtimoniis ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro jubes. ſed alter eſt rex, judicio ſenatûs, per nos; pecuniâ Brogitarus, per te appellatus: alterum putabo regem, ſi habuerit unde tibi ſolvat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. nam cùm multa regia ſunt in Dejotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quòd eam partem legis tuae, quae congruebat cum judicio ſenatûs, ut ipſe rex eſſet, non repudiavit: quòd Peſſinuntem per ſcelus a te violatum, et ſacerdote, ſacriſque ſpoliatum, recuperavit, ut in priſtina religione ſervaret: quod caeremonias, ab omni vetuſtate acceptas, a Brogitaro pollui non ſinit, mavultque generum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis carere. ſed, ut ad haec haruſpicum reſponſa redeam, ex

quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos praedictum, et reſponſum eſſe fateatur? ſequitur de

14 locis ſacris, religioſis. O impudentiam miram! de mea domo dicere audes? committe vel conſulibus, vel ſenatui, vel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus judiciis, ut dixi antea, liberata eſt. at in iis aedibus, quas tu, Q. Seio, equite Romano, viro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, et aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo haec res: quod ex eo ſenatus-conſulto, quod nuper eſt factum, referri ad vos neceſſe eſt: habeo, quae de locis religioſis velim dicere. cum de domo tua dixero: in qua tamen ita eſt inaedificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum videbo, num mihi neceſſe ſit de aliis etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuiſſe dicunt, et ego recordor. nunc ſanctiſſimam partem ac ſedem maximae religionis privato dicunt veſtibulo contineri. multa me

Digitized by Google

movent: quod aedes Telluris eſt curati-
onis meae: quod is, qui illud armamen-
tarium ſuſtulit, meam domum pontifi-
cum judicio liberatam, ſecundum fra-
trem ſuum judicatam eſſe dicebat. mo-
vet me etiam in hac caritate annonae, ſte-
rilitate agrorum, inopiâ frugum, religio
Telluris, et eo magis, quod eodem oſ-
tento Telluri poſtulatio deberi dicitur.
vetera fortaſſe loquimur: quanquam hoc
ſi minus civili jure perſcriptum eſt, lege
tamen naturae, communi jure gentium
ſancitum eſt, ut nihil mortales a diis im-
mortalibus uſu capere poſſint. Verun- 15
tamen antiqua negligimus: etiamne ea
negligemus, quae fiunt cum maximè?
quae videmus? L. Piſonem quis neſcit,
his ipſis temporibus, maximum et ſanc-
tiſſimum Dianae ſacellum in Coeliculo
ſuſtuliſſe? adſunt vicini ejus loci: multi
ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia
gentilia illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco,
anniverſaria factitarint. et conquiri-
mus, dii immortales quae loca deſiderent,
quid ſignificent, de quo loquantur? a
Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa,
incenſa, inaedificata, oppreſſa, ſumma de-

Digitized by Google

nique turpitudine eſſe foedata neſcimus? tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? quam amiſeras. qua manu? quà diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pulvinari? quod ſtupraras. quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatorio monumento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quòd impuri et ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem videre, tollam altius tectum: non ut ego te deſpiciam, ſed ne tu aſpicias urbem eam, quam de-
16 lere voluiſti. Sed jam haruſpicum reliqua reſponſa videamus. ‘ oratores, con- ‘ tra jus faſque interfectos.’ quid eſt hoc? de Alexandrinis eſſe video ſermonem: quem ego non refuto. ſic enim ſentio, jus legatorum cùm hominum praeſidio munitum ſit, tum etiam divino jure eſſe vallatum. ſed quaero ab illo, qui omnes judices tribunus e carcere in forum effudit, cujus arbitrio ſicae omnes nunc, atque omnia venena tractantur, qui cum

Hermacho Chio ſyngraphas fecit: ecquid ſciat, unum acerrimum adverſarium Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum a civitate libera miſſum, ſica percuſſum? quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum diis immortalibus eſſe viſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes major eſſet ſalutis, ſi, praeter te, nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc et tu tibi confidis magis, et nos prope jure diffidimus. quis Platorem ex Oreſtide, quae pars Macedoniae libera hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum (ut ſe ipſe appellavit) imperatorem veniſſe neſcit? quem ille, propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in vincula conjecit, et medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero foediſſime et crudeliſſime venas incideret. ſecures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi Romani tanto ſcelere contaminavit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur? Sed reci- 17

temus, quid ſequatur. ‘ fidem, et jusju‑ ‘ randum neglectum.’ hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor : ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum judicum manifeſto perjurio dici : quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu praeſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, haec cauſa eſt, quod ſic ſtatuo, et illud in hac civitate eſſe maxime illuſtre atque inſigne perjurium, et te ipſum tamen in perjurii poenam ab iis, quibuſcum conjuraſti, non vocari. et video, in haruſpicum reſponſis haec eſſe ſubjuncta, ‘ ſacrificia vetuſta, occultaque, ‘ minus diligenter facta, pollutaque.’ haruſpices haec loquuntur, an patrii, penateſque dii? multi enim ſunt, credo, in quos hujus maleficii ſuſpicio cadat. quis praeter hunc unum ? obſcure dicitur, quae ſacra polluta ſint ? quid planius, quid gravius, quid religioſius dici poteſt? ‘ vetuſta, occultaque.’ nego ulla verba Lentulum, gravem oratorem ac diſertum, ſaepius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam haec, quae nunc ex Etruſcis libris in te converſa, atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tam

vetuſtum eſt, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes? quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria violavit, nemo unquam adiit, nemo neglexit, nemo vir aſpicere non horruit? quod fit per virgines Veſtales, fit pro populo Romano, fit in ea domo, quae eſt in imperio, fit incredibili caeremonia; fit ei deae, cujus ne nomen quidem viros ſcire fas eſt: quam iſte idcirco Bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignoverit. Non ignovit, 18
mihi crede, non: niſi forte tibi ignotum putas, quòd te judices emiſerunt excuſſum, et exhauſtum: ſuo judicio abſolutum, omnium condemnatum: aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. quis enim ante te ſacra illa vir ſciens viderat, ut quiſquam poenam, quae ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? an tibi luminis obeſſet caecitas, plus quam libidinis? ne id quidem ſentis, conniventes illos oculos abavi tui magis op-

Digitized by Google

tandus fuiſſe, quam hos flagrantes furo-ris? tibi vero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum poenas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re foediſſima defenderunt: homines turpiſſimum, nocentiſſimumque laudarunt: homines prope confitentem judicio liberaverunt: hominibus injuria tui ſtupri, illata in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma, alii in me, alii poſt in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi; ac majora non eſſe quaerenda. a diis quidem immortalibus quae poteſt homini major eſſe poena furore, atque dementia? niſi forte in tragoediis, quos vulnere, ac dolore corporis cruciari vides, et conſumi, graviores deorum immortalium iras ſubire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. non ſunt illi ejulatus et gemitus Philoctetae tam miſeri, (quanquam ſunt acerbi) quam illa exultatio Athamantis, et quam ſomnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus voces mittis, cum domos civium evertis, cum lapidibus optimos viros foro pellis, cum ardentes faces in vicinorum tecta jactas, cum aedes

ſacras inflammas, cum ſervos concitas, cum ſacra, ludoſque conturbas; cum uxorem ſororemque non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas poenas, quae ſolae ſunt hominum ſceleri a diis immortalibus conſtitutae. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſaepe de cauſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes. Sed, quoniam de 19
iis omnibus, quae haruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum; videamus, quid iidem haruſpices a diis jam immortalibus dicant moneri. monent: 'ne per 'optimatium diſcordiam, diſſenſionem-'que, patribus, principibuſque caedes, 'periculaque creentur, auxilioque dimi-'nuti deficiantur: quare ad unum impe-'rium provinciae redeant, exercituſque 'pulſus, diminutioque accedat.' haruſpicum verba ſunt haec omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte: nec ulla

vi ingenii, aut conſilii ſui, ſed quodam errore noſtro; quem quidem ille, quod obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius afflictatur reſpublica, quod ne ab eo quidem vexatur, ut, tanquam fortis in pugna vir, acceptis a forti adverſario vulneribus adverſis, cadere videatur. Tib. Gracchus convellit ſtatum civitatis. qua gravitate vir! qua eloquentia! qua dignitate! nihil ut a patris, avique Africani praeſtabili inſignique virtute, praeterquam quod a ſenatu deſciverat, deflexiſſet. ſecutus eſt C. Gracchus. quo ingenio! quanta vi! quanta gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, voluntatemque eſſe converſa. ipſe L. Saturninus ita fuit effrenatus, et penè demens, ut auctor eſſet egregius, et ad animos imperitorum excitandos, inflammandoſque perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cujus tanta in dicendo gravitas, tanta jucunditas, tanta brevitas fuit, ut poſſet, vel ut prudentes errarent, vel ut boni minus bene ſentirent, perficere dicendo. cum his conflictari, et pro ſalute patriae

quotidie dimicare, erat omnino illis, qui
tum rempublicam gubernabant, moleſ-
tum: ſed habebat ea moleſtia quandam
tamen dignitatem. Hic vero, de quo 20
ego ipſe tam multa nunc dico, pro dii
immortales! quid eſt? quid valet? quid
affert, ut tanta civitas, ſi cadet, (quod
dii omen obruant!) a viro tamen confec-
ta videatur? qui poſt patris mortem, pri-
mam illam aetatulam ſuam ad ſcurrarum
locupletium libidines detulit: quorum
intemperantia expleta, in domeſticis eſt
germanitatis ſtupris volutatus: deinde
jam robuſtus, provinciae ſe, ac rei mili-
tari dedit, atque ibi piratarum contume-
lias perpeſſus, etiam Cilicum libidines,
Barbarorumque ſatiavit: poſt, exercitu L.
Luculli ſollicitato per nefandum ſcelus,
fugit illinc, Romaeque, recenti adventu
ſuo, cum propinquis ſuis decidit, ne re-
os faceret: a Catilina pecuniam accepit,
ut turpiſſime praevaricaretur. inde cum
Murena ſe in Galliam contulit: in qua
provincia mortuorum teſtamenta con-
ſcripſit, pupillos necavit, nefarias cum
multis ſcelerum pactiones, ſocietateſque
conflavit. unde ut rediit, quaeſtum illum

maxime foecundum, uberemque, campeſtrem, totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum, idemque vir clemens diviſores omnium tribuum domi ipſe ſuae crudeliſſime morte mactaret. exorta eſt illa, reipublicae, ſacris, religionibus, auctoritati veſtrae, judiciis publicis funeſta quaeſtura: in qua idem iſte Deos, homineſque, pudorem, pudicitiam, ſenatûs auctoritatem, jus, fas, leges, judicia, violavit. atque hic ei gradus (ô miſera tempora, ſtultaſque noſtras diſcordias!) P. Clodio gradus ad rempublicam, hic primus eſt aditus ad popularem jactationem, atque aſcenſus. nam Tib. Graccho invidia Numantini foederis, cui feriendo, quaeſtor C. Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, et in eo foedere improbando ſenatûs ſeveritas dolori, et timori fuit: iſtaque res illum, fortem et clarum virum, a gravitate patrum deſciſcere coëgit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi, ad expetendas domeſtici ſanguinis poenas excitavit. Saturninum, quod in annonae caritate quaeſtorem a ſua fru-

Digitized by Google

mentaria procuratione ſenatus amovit,
eique rei M. Scaurum praefecit, ſcimus,
dolore factum eſſe popularem. Sulpici-
um ab optima cauſa profectum, Caioque
Julio, conſulatum contra leges petenti,
reſiſtentem, lóngius, quam voluit, popu-
laris aura provexit. Fuit in his omni- 21
bus cauſa, etſi non juſta, (nulla enim po-
teſt cuiquam male de republica merendi
juſta eſſe cauſa) gravis tamen, et cum a-
liquo animi, et virili dolore conjuncta.
P. Clodius a crocota, a mitra, a mulie-
bribus ſoleis, purpureiſque faſciolis, a
ſtrophio, a pſaltrio, a flagitio, a ſtupro,
eſt factus repente popularis. niſi eum mu-
lieres exornatum ita deprehendiſſent:
niſi ex eo loco, quo eum adire fas non
erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet:
populari homine populus Romanus, reſ-
publica cive tali careret. hanc ob amen-
tiam in diſcordiis noſtris, de quibus ip-
ſis, his prodigiis recentibus, a diis im-
mortalibus admonemur, arreptus eſt u-
nus ex patriciis, cui tribuno plebis fieri
non liceret. quod anno ante frater Me-
tellus, et concors etiam tum ſenatus prin-
cipi Cn. Pompeio, ſententiam dicenti,

excluſerat, acerrimeque una voce ac
mente reſtiterat: id poſt diſſidium opti-
matium, de quo ipſo nunc monemur, i-
ta perturbatum, itaque permutatum eſt,
ut, quod frater conſul ne fieret, obſti-
terat: quod affinis et ſodalis, clariſſimus
vir, qui illum reum non laudarat, exclu-
ſerat: id is conſul efficeret in diſcordiis
principum, qui illi unus inimiciſſimus eſ-
ſe debuerat: et eo feciſſe auctore ſe dice-
ret, cujus auctoritatis neminem poſſet
poenitere. injecta eſt fax foeda ac luctu-
oſa reipublicae, petita eſt auctoritas veſ-
tra, gravitas ampliſſimorum ordinum,
conſenſio bonorum omnium, totus deni-
que civitatis ſtatus. haec enim certe pe-
tebantur, cum in me, cognitorem harum
omnium rerum, illa flamma illorum tem-
porum conjiciebatur. excepi, et pro pa-
tria ſolus exarſi: ſic tamen, ut vos, iiſdem
ignibus circumſepti, me primum ictum
22 pro vobis, et fumantem videretis. Non
ſedabantur diſcordiae: ſed etiam creſce-
bat in eos odium, a quibus nos defendi
putabamur. ecce, iiſdem auctoribus, Pom-
peio principe, qui cupientem Italiam,
populum Romanum deſiderantem, flagi-

gitantes vos, non auctoritate ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitavit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquando: a diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus. non ſinit eadem iſta labes: eas habet conciones, ea miſcet, ac turbat, ut ſe modò his, modò vendat illis: nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet; ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant vituperari. atque ego hunc non miror: quid enim faciat aliud? illos homines ſapientiſſimos, graviſſimoſque miror: primum, quod quemquam clarum hominem, atque optime de republica ſaepe meritum, impuriſſimi voce hominis violari facile patiuntur: deinde, quod exiſtimant, perditi hominis profligatique maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cujuſquam gloriam, dignitatemque violari: poſtremo, quod non ſentiunt id, quod tamen mihi jam ſuſpicari videntur, illius furentes ac violentos impetus in ſe ipſos poſſe converti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, et quibuſdam haerentia tela in republica, quae quamdiu haerebant in uno me,

graviter equidem, ſed aliquanto levius ferebam. an iſte, niſi primo ſe dediſſet iis, quorum animos a veſtra auctoritate ſejunctos eſſe arbitrabatur; niſi eos in coelum ſuis laudibus praeclarus auctor extolleret; niſi exercitum C. Caeſaris, in quo fallebat, ſed eum nemo redarguebat, niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompeio adjutore, M. Craſſo auctore, quae faciebat, facere clamaret: niſi conſules cauſam conjunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reipublicae vexator eſſe potuiſ-
23 ſet? Idem, poſteaquam reſpirare vos a metu caedis, emergere auctoritatem veſtram è fluctibus illis ſervitutis, reviviſcere memoriam ac deſiderium mei vidit, vobis ſe coepit ſubito fallaciſſime venditare. tum, leges Julias contra auſpicia latas, et hic, et in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quae totum ejus tribunatum continebat; quam caecus amentia non videbat. producebat fortiſſimum virum, M. Bibulum: quaerebat ex eo, C. Caeſare leges feren-

te,de coelo ſemperne ſervaſſet? ſemper ſe ille ſervaſſe dicebat. augures interrogabat, quae ita lata eſſent, rectene lata eſſent? illi vitio lata eſſe dicebant. ferebant in oculis hominém quidam boni viri, et de me optime meriti: ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompeium, auctorem, ut praedicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum, invehi coepit. inibat gratiam a nonnullis. tum vero eſt ratus ſe poſſe, quoniam togatum domeſtici belli extinctorem nefario ſcelere foedaſſet, illum etiam, illum externorum bellorum, hoſtiumque victorem affligere. tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata, et penè deletrix hujus imperii ſica deprehenſa. tum ille, cui nulla hoſtium diutius urbs unquam fuit clauſa, qui omnes anguſtias, omnes altitudines, omnium objecta tela, ſemper vi et virtute perfregit, obſeſſus eſt ipſe domi; meque nonnulla imperitorum vituperatione timiditatis meae, conſilio et facto ſuo liberavit. nam, ſi Cn. Pompeio, viro uni omnium fortiſſimo, quicunque nati ſunt, miſerum magis fuit, quam turpe, quamdiu ille tribunus plebis fuit, lu-

Digitized by Google

cem non aſpicere, carere publico, minas ejus perferre, cum in concionibus diceret, velle ſe in Carinis aedificare alteram porticum,quae Palatio reſponderet; certe mihi exire domo mea,ad privatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem rei-
24 publicae glorioſum. Videtis igitur, hominem per ſeipſum jampridem afflictum, ac jacentem, pernicioſis optimatium diſcordiis excitari: cujus initia furoris, diſſenſionibus eorum, qui tum a vobis ſejuncti videbantur, ſuſtentata ſunt. reliqua jam praecipitantis tribunatûs, etiam poſt tribunatum, obtrectatores eorum, atque adverſarii defenderunt: ne a republica reipublicae peſtis removeretur, reſtiterunt: etiam,ne cauſam diceret: etiam, ne privatus eſſet. etiamne in ſinu atque in deliciis quidam optimi viri viperam illam venenatam, ac peſtiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? volo, inquiunt, eſſe, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille vituperando? velim, ſic hoc vir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus, accipiat, ut a me dicitur: dicam quidem certe, quod ſentio. mihi, medius fi-

Digitized by Google

dius, tum de illius ampliſſima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, videbatur. utrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea vituperabat? an ille demens, et jampridem ad poenam exitiumque praeceps, foedior atque inquinatior in Cn. Pompeio accuſando, quam in univerſo ſenatu vituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis civibus non acerbum. ſed, ne id viros optimos diutius delectet, legant hanc ejus concionem, de qua loquor: in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, et unum eſſe in hac civitate dignum hujus imperii gloriâ dicit: et ſignificat, ſe illi amiciſſimum eſſe, et reconciliationem eſſe gratiae factam. quod ego quanquam, quid ſit, neſcio: tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompeio, laudaturum illum non fuiſſe. quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad ejus laudem minuendam facere potuiſſet? videant ii, qui illum Cn. Pompeio inimicum eſſe gaudebant, ob eamque cauſam in tot tantiſque ſceleribus

connivebant, et nonnunquam ejus indomitos atque effrenatos furores plauſu etiam ſuo proſequebantur, quàm ſe cito inverterit. nunc enim jam laudat illum: in eos invehitur, quibus ſe antea venditabat. quid exiſtimatis, eum, ſi reditus ei gratiae patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiae irrepat?

25 Quas ego alias optimatium diſcordias a diis immortalibus definiri putem? nam hoc quidem verbo neque P. Clodius, neque quiſquam de gregalibus ejus, aut de conſiliariis deſignatur. habent Etruſci libri certa nomina, quae in id genus civium cadere poſſunt. 'deteriores, repulſos,' quod jam audietis, hos appellant, quorum et mentes, et res ſunt perditae, longeque a communi ſalute disjunctae. quare, cum dii immortales monent de optimatium diſcordiis: de clariſſimorum, et optime meritorum civium diſſenſione praedicunt. cum principibus periculum, caedemque portendunt: in tuto collocant Clodium, qui tantum abeſt a principibus, quantum a puris, quantum a religioſis. vobis, ô clariſſimi, atque optimi cives, et veſtrae ſaluti conſulendum, et

Digitized by Google

proſpiciendum vident. caedes principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adjungitur. etiam, ne in unius imperium res recidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, conjecturaque raperemur. neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros et potentes viros, niſi aut univerſus interitus, aut victoris dominatus, aut regnum. diſſenſit cum Mario, clariſſimo cive, conſul nobiliſſimus et fortiſſimus, L. Sylla. horum uterque ita cecidit victus, ut victor idem regnaverit. cum Octavio collega Cinna diſſenſit. utriſque horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, adverſa mortem. idem iterum Sylla ſuperavit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quanquam rempublicam recuperavit. ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id inſitum penitus, et inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio. qui non tantum opibus valent, neſcio quam fortunam tamen, ac tempus expectant. qui ſine controverſia plus poſſunt, hi fortaſ-

Digitized by Google

ſe nonnunquam conſilia, ac ſententias
inimicorum ſuorum extimeſcunt. tolla-
tur haec e civitate diſcordia. jam om-
nes iſti, qui portenduntur metus, extin-
guentur: jam iſta ſerpens, quae tum hic
deliteſcit, tum ſe emergit, et fertur illuc,
26 compreſſa atque illiſa morietur. Mo-
nent enim iidem, ne occultis conſiliis reſ-
publica laedatur. quae ſunt occultiora,
quam ejus, qui in concione auſus eſt di-
cere, juſtitium edici oportere, juriſdic-
tionem intermitti, claudi aerarium, ju-
dicia tolli? niſi forte exiſtimatis, hanc
tantam colluvionem illi, tantamque e-
verſionem civitatis, in mentem ſubito in
Roſtris nec cogitanti venire potuiſſe. eſt
quidem ille plenus vini, ſtupri, ſomni,
plenuſque inconſideratiſſimae ac demen-
tiſſimae temeritatis. veruntamen noctur-
nis vigiliis, etiam, coitione hominum,
juſtitium illud conceptum, ac meditatum
eſt. mementote, Patres conſcripti, ver-
bo illo nefario tentatas aures veſtras, et
perniciosam viam, audiendi conſuetudi-
ne, eſſe munitam. ſequitur illud, ‘ ne
‘ deterioribus, repulſiſque honos augea-
‘ tur.’ repulſos videamus: nam deteri-

Digitized by Google

ores qui ſint, poſt docebo. ſed tamen in eum cadere hoc verbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ii, qui aliquando honorem vitio civitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti. nam id quidem multis ſaepe optimis civibus, atque honeſtiſſimis viris, accidit. repulſi ſunt ii, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertiſſime largientes, non ſolum alieni, ſed etiam ſui, vicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet eſſe gratum, quod praedicunt: ſed tamen huic malo populus Romanus ipſe, nullo haruſpicum admonitu, ſua ſponte proſpexit. deteriores cavete: quorum quidem magna eſt natio: ſed tamen eorum omnium hic dux eſt, atque princeps. etenim, ſi unum hominem deterrimum poëta praeſtanti aliquis ingenio, fictis, conquiſitiſque vitiis deformatum, vellet inducere, nullum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet; multaque in eo penitus defixa, atque haerentia praeteriret.

Digitized by Google

27 Parentibus, et diis immortalibus, et patriae nos primum natura conciliat. eodem enim tempore et ſuſcipimur in lucem, et hoc coeleſti ſpiritu augemur, et certam in ſedem civitatis, ac libertatis aſcribimur. iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem, Fonteiano nomine obruit. deorum ignes, ſollemnes menſas, abditos ac penetrales focos, occulta et maribus non inviſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra, inexpiabili ſcelere pervertit: idemque earum templum inflammavit dearum, quarum ope etiam aliis incendiis ſubvenitur. quid de patria loquar? qui primùm eum civem vi, ferro, periculo, urbe, omnibus patriae praeſidiis depulit, quem vos patriae conſervatorem eſſe ſaepiſſime judicaveratis: deinde everſo ſenatûs, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat, ſenatum ipſum, principem ſalutis mentiſque publicae, vi, caede, incendiiſque pervertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam et Fuſiam, maxime reipublicae ſalutares: cenſuram extinxit: interceſſionem removit: auſpicia delevit: conſules, ſceleris ſui ſocios, aerario, provinciis, exercitu armavit:

Digitized by Google

reges, qui erant, vendidit: qui non erant, appellavit: Cn. Pompeium vi, ferro, domum compulit: imperatorum monumenta evertit: inimicorum domos diſturbavit: veſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quae ab illo in patriam ſunt edita. quid, quae in ſingulos cives, quos necavit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentavit? quid vero? ea, quanta ſunt, quae in ipſum ſe ſcelera; quae in ſuos edidit? quis minus unquam pepercit hoſtium caſtris, quàm ille omnibus corporis ſui partibus? quae navis unquam in flumine publico tam vulgata omnibus, quàm iſtius aetas fuit? quis unquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus, volutatus? quam denique tam immanem Charybdim poëtae fingendo exprimere potuerunt, quae tantos exhaurire gurgites poſſet, quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumque praedas exſorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamque jejunis, quam, quibus iſtum videtis, Gelliis, Clodiis, Titiis Roſtra ipſa mandentem? quare, id quod extremum eſt

Digitized by Google

in haruſpicum reſponſis, ‘ providete, ne ‘ reipublicae ſtatus commutetur.’ etenim vix haec, ſi undique fulciamus, jam labefacta, vix, inquam, innixa in omni-
28 um noſtrûm humeris cohaerebunt. Fuit quondam ita firma haec civitas, et valens, ut negligentiam ſenatûs, vel etiam injurias civium ferre poſſit. jam non poteſt. aerarium nullum eſt: vectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt divulſus: judicia perierunt: ſuffragia deſcripta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus jam non erit: civem, qui ſe pro patriae ſalute opponat invidiae, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcunque eſt, nulla alia re, niſi concordia, retinere poſſumus. nam, ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitûs, aut ſervitutis. quo ne trudamur, dii immortales nos admonent, quoniam jampridem humana conſilia ceciderunt. atque ego hanc orationem, Patres conſcripti, tam triſtem, tam gravem

non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, et has partes, honoribus populi Romani, veſtris plurimis ornamentis mihi tributis, deberem, et poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile tacentibus caeteris, reticuiſſem : ſed haec oratio omnis fuit non auctoritatis meae, ſed publicae religionis. mea fuerunt verba fortaſſe plura : ſententiae quidem omnes haruſpicum : ad quos aut referri nuntiata oſtenta non convenit, aut eorum reſponſis commoveri neceſſe eſt. quod ſi caetera magis pervulgata nos ſaepe, et leviora moverunt: vox ipſa deorum immortalium non mentes omnium permovebit ? nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſaepe videtis fieri, ut deus aliquis delapſus e coelo, coetus hominum adeat, verſetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus ſonitûs ejus,quem Latinienſes nuntiarunt: recordamini illud etiam, quod nondum eſt relatum, quòd eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nuntiatur terrae motus horribilis, cum quibuſdam multis, metuendiſque rebus. haec eadem profecto, quae futura proſpici-

Digitized by Google

mus, impendentia pertimeſcetis. etenim haec deorum immortalium vox, haec penè oratio judicanda eſt, cum ipſe mundus, cum aër, atque terrae, motu quodam novo contremiſcunt, et inuſitáto aliquid ſono, incredibilique praedicunt. in quo conſtituendae nobis quidem ſunt procurationes, et obſecratio, quemadmodum monemur. ſed faciles ſunt preces apud eos, qui ultro nobis viam ſalutis oſtendunt: noſtrae nobis ſunt inter nos irae, diſcordiaeque plácandae.

Digitized by Google

PRO

CN. PLANCIO.

ORATIO XXXI.

CUM propter egregiam et ſingularem Cn. Plancii, Judices, in mea ſalute cuſtodienda fidem, tam multos et bonos viros ejus honori viderem eſſe fautores, capiebam animo non mediocrem voluptatem, quòd, cujus officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari videbam. cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accuſationi eſſe fautores, eandemque rem adverſariam eſſe in judicio Cn. Plancio, quae in petitione fuiſſet adjutrix; dolebam, Judices, et acerbe ferebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem atque vitam ſua benevolentia, praeſidio, cuſtodiaque texiſſet. nunc au-

Digitized by Google

tem veſter, Judices, conſpectus, et conſeſſus iſte reficit, et recreat mentem meam, cum intueor et contemplor unumquemque veſtrûm. video enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit: cujus non extet in me ſummum meritum; cui non ſim obſtrictus memoria beneficii ſempiterna. itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meae ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſalvum videre voluerunt: ſaepiuſque, Judices, mihi venit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum et dignitatis, et ſalutis meae, reum ſibi hunc potiſſimum delegiſſe, quàm metuendum, ne vobis id ille magna ratione feciſſe videatur. quanquam mihi non ſumo tantum, Judices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem. niſi ejus integerrimam vitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero: nihil de poena recuſabo. ſin omnia praeſtitero, quae ſunt a bonis viris expetenda: petam a vobis, Judices, ut, cujus miſericordia ſalus mea cuſtodi-

ta ſit, ei vos veſtram miſericordiam, me deprecante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſa majores ſuſcipio, quam in caeteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quod mihi non ſolum pro Cn. Plancio dicendum eſt, cujus ego ſalutem non ſecus ac meam tueri debeo: ſed etiam pro me ipſo, de quo accuſatores plura penè, quam de re, reoque dixerunt. Quanquam, Judices, ſi quid eſt 2
in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc ſejunctum ſit, non me id magnopere conturbet. non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, idcirco, cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit. quae vero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancii erga me minora eſſe dicerent, quam a me ipſo praedicarentur: aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud vos eſſe debere: haec mihi ſunt tractanda, Judices, et modice, ne quid ipſe offendam; et tum denique, cum reſpondero criminibus, ne non tam innocentiâ reus ſuâ, quam recordatione meorum temporum, defenſus eſſe videatur. ſed mihi in cauſa

Digitized by Google

ſacili, atque explicata, perdifficilis, Judices, et lubrica defenſionis ratio proponitur. nam, ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere, tamen id ipſum eſſet in tanto uſu noſtro, tantaque amicitia moleſtum. vetus enim eſt lex illa juſtae, veraeque amicitiae, quae mihi cum illo jam diu eſt, ut idem amici ſemper velint. neque eſt ullum certius amicitiae vinculum, quam conſenſus, et ſocietas conſiliorum, et voluntatum. mihi autem non modo id eſt in hac re moleſtiſſimum, contra illum dicere, ſed multo illud magis, quod in ea cauſa contrà dicendum eſt, in qua quaedam hominum ipſorum videtur facienda eſſe contentio. quaerit enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe virtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. ita, ſi cedo illius ornamentis, quae multa et magna ſunt, non ſolum hujus dignitatis jactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio eſt. ſin hunc illi antepono: contumelioſa habenda eſt oratio, et dicendum eſt id, quod ille me flagitat, Laterenſem a Plancio dignitate eſſe ſuperatum. ita aut amiciſſimi hominis

Digitized by Google

exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis conditionem ſequar, aut optime de me meriti ſalus deſerenda eſt. Sed e- 3
go, Laterenſis, caecum me, et praecipitem ferri confitear in cauſa, ſi te aut a Plancio, aut ab ullo, dignitate potuiſſe ſuperari dixero. itaque diſcedam ab ea contentione, ad quam tu me vocas, et veniam ad illam, ad quam me cauſa ipſa deducit. quid? tu non dignitatis judicem putas eſſe populum? fortaſſe nonnunquam eſt. utinam vero ſemper eſſet! ſed eſt perrarò: et ſi quando eſt, in iis magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat: his levioribus comitiis, diligentia et gratia petitorum honos paritur; non iis ornamentis, quae eſſe in te videmus. nam, quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus judex eſt, qui aut invidet, aut favet. quanquam nihil potes in te, Laterenſis, conſtituere, quod ſit proprium laudis tuae, quin id tibi ſit commune cum Plancio. ſed hoc totum agetur alio loco: nunc tantum diſputo de jure populi, qui et poteſt, et ſolet nonnunquam dignos praeterire: nec, ſi a populo praeteritus eſt,

Digitized by Google

quem non oportuit, a judicibus condemnandus eſt, qui praeteritus non eſt. nam ſi ita eſſet: quod patres apud majores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent judices; vel quod multo etiam minus eſt ferendum. tum enim magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, ſi patres auctores non erant facti: nunc poſtulatur a vobis, ut ejus exilio, qui creatus ſit, judicium populi Romani reprehendatis. itaque quanquam, qua nolui, janua ſim ingreſſus in cauſam, ſperare videor tantum abſuturam eſſe orationem meam a minima ſuſpicione offenſionis tuae, te ut potius objurgem, quòd iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eam ulla contumelia coner attingere.
4 Tu continentiam, tu induſtriam, tu animum in rempublicam, tu virtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod aedilis non ſis factus, fractos eſſe, et abjectos, et repudiatos putas? vide tandem, Laterenſis, quantum a te diſſentiam. ſi, medius fidius, decem ſoli eſſent in civitate viri boni, ſapientes, juſti, graves, qui te indignum aedilitate ju-

dicaviſſent, gravius de te judicatum putarem, quàm eſt hoc, quod tu metuis, ne a populo judicatum eſſe videatur. non enim comitiis judicat ſemper populus, ſed movetur plerumque gratiâ: cedit precibus: facit eos, a quibus eſt maxime ambitus. denique, ſi judicat, non delectu aliquo, aut ſapientiâ ducitur ad judicandum, ſed impetu nonnunquam, et quadam etiam temeritate. non eſt enim conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperque ſapientes ea, quae populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. quare cùm te aedilem fieri oportuiſſe dicis, populi culpam, non competitoris, accuſas. at fueris dignior, quàm Plancius: de quo ipſo ita tecum contendam paulo poſt, ut conſervem dignitatem tuam: ſed, ut fueris dignior, non competitor, a quo es victus, ſed populus, a quo es praeteritus, in culpa eſt. in quo primum illud debes putare, comitiis, praeſertim aedilitiis, ſtudium eſſe populi, non judicium: eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia: eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſaepius, quàm quid

Digitized by Google

cuique a republica videatur deberi. ſin autem mavis eſſe judicium: non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. male judicavit populus. at judicavit. non debuit. at potuit. non fero. at multi clariſſimi et ſapientiſſimi cives tulerunt. eſt enim haec conditio liberorum populorum, praecipueque hujus principis populi, et omnium gentium domini, ac victoris, poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere, quod velit, cuique: noſtrûm eſt autem, qui in hac tempeſtate populi jactemur ac fluctibus, ferre modice populi voluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas: honores ſi magni non putemus, non ſervire populo: ſin eos expetamus, non defatigari ſupplican-
5 do. Venio nunc ad ipſius populi partes, ut illius contra te oratione potius, quàm meâ, diſputem. qui ſi tecum congrediatur, et ſi una voce loqui poſſit, haec dicat: Ego tibi, Laterenſis, Plancium non antepoſui: ſed, cum eſſetis aeque boni viri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis ſubmiſſe ſupplicarat. reſpondebis, credo, te ſplendore

et vetuſtate familiae fretum, non valde ambiendum putaſſe. at vero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumque majorum exempla revocabit: ſemper ſe dicet rogari, ſemper ſibi ſupplicari voluiſſe. M. Seium, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem a calamitate judicii retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, innocentiſſimo, eloquentiſſimo, M. Piſoni, praetuliſſe: praepoſuiſſe ſe Q. Catulo, ſumma in familia nato, ſapientiſſimo et ſanctiſſimo viro, non dico C. Seranum non ſtultiſſimum hominem (fuit enim et animi ſatis magni, et conſilii) ſed C. Manlium, non ſolum ignobilem, verum ſine virtute, ſine ingenio, vita etiam contempta, ac ſordida. deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis. me enim, quam ſocios, tua frui virtute malebam: et, quo plus intererat, eo plus aberas a me. certe non videbam. deinde ſitientem me virtutis tuae deſeruiſti, ac dereliquiſti. coeperas enim petere tribunatum plebis temporibus iis, quae iſtam eloquentiam et virtutem requirebant: quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc judicaſti, tanta in tempeſtate te guberna-

re non poſſe; de virtute tua dubitavi: ſi nolle; de voluntate. ſin, quod magis intelligo, temporibus te aliis reſervaſti; ego quoque, inquam, et reſpublica ad ea te tempora revocavi, ad quae tu te ipſe ſervaras. pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnae utilitati eſſe poſſis. aediles quicunque erunt, idem mihi, quod oſtenderas: aut, ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddam tibi iſtam aedilitatem, etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores, ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas cenſeo mihi paulo diligentius ſupplicare.

6 Haec populi oratio eſt: mea vero, Laterenſis, haec: Quare victus ſis, non debere judicem quaerere, modo ne largitione ſis victus. nam, ſi, quotieſcunque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, toties oportebit, eum, qui factus erit, condemnari: nihil jam eſt, quòd populo ſupplicetur: nihil, quòd diribitio, nihil, quòd ſupplicatio magiſtratuum, renuntiatio ſuffragiorum expectetur: ſimul ut qui ſint profeſſi, video quid dicam. hic familiâ conſulari eſt, ille praetoriâ: reliquos video eſſe ex equeſtri loco: ſunt

omnes ſine macula, ſunt aeque boni viri, atque integri: ſed ſervari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equeſter locus. ſublata ſunt ſtudia, extinctae ſuffragationes, nullae contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla expectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque evenit, praeter opinionem accidet: nulla erit poſthac varietas comitiorum. ſin hoc perſaepe accidit, ut et factos aliquos, et non factos eſſe miremur: ſi campus, atque illae undae comitiorum, ut mare profundum et immenſum, ſic effervefcunt quodam quaſi aeſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, et motu temeritatis, modum aliquem, et conſilium, et rationem requiramus? quare noli me ad contentionem veſtram revocare, Laterenſis. etenim, ſi populo grata eſt tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit; datque eam libertatem, ut, quod velint, faciant; promittant autem, quod rogentur: cur tu in judicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quàm ille, digni-

or, perquam grave eſt dictu. quomodo igitur eſt aequum? ſic, credo, quod agitur, quod ſatis eſt judici; hic factus eſt. cur iſte potius, quam ego? vel neſcio, vel non dico, vel denique, quod mihi graviſſimum eſſet ſic dicere, ſed impune tamen deberem dicere: non recte. nam quid aſſequerer, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod voluiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet?
7 Quid, ſi populi quoque factum defendo, Laterenſis, et doceo, Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo veniſſe curſu, qui ſemper patuerit hominibus ortis hoc noſtro equeſtri loco? poſſumne eripere orationi tuae contentionem veſtrûm, quae tractari ſine contumelia non poteſt, et te ad cauſam aliquando, crimenque deducere? ſi, quod equitis Romani filius eſt, inferior eſſe debuit, omnes tecum equitum Romanorum filii petiverunt. nihil dico amplius. hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime a te abfuit. equidem, ſi quando, ut fit, jactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor: ſed eum, qui in me ip-
Digitized by Google

ſum incurrit, atque inoidit. tu neque Q. Pedio, forti viro, ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo: et ab eo, qui hos dimovit, potius, quam ab iis, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. ſed tamen haec tibi eſt prima cum Plancio generis veſtri, familiaeque contentio, qua abs te vincitur. cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quam ego a meis competitoribus, et aliàs, et in conſulatus petitione vincebar. ſed vide, ne haec ipſa, quae deſpicis, huic ſuffragata ſint. ſic enim conferamus. eſt tuum nomen utraque familia conſulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui favent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus veſtris ducuntur, te aedilem fecerint? equidem non dubito. ſed, ſi parum multi ſunt, qui nobilitatem ament: num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput, et ad fontem utriuſque generis veniamus.
Tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimae familiae ſunt conſulares: in quibus eſt etiam Juventia: quot e reliquis municipiis om- 8

Digitized by Google

nibus non ſunt. hic eſt e praefectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. quantum intereſſe vis ad rationem petendi? primum, utrum magis favere putas Atinates, an Tuſculanos, ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter vicinitatem facile poſſum) cum hujus ornatiſſimi atque optimi viri, Cn. Saturnini, patrem aedilem, cum praetorem viderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in praefecturam illam, ſellam curulem attuliſſet: mirandum in modum laetati ſunt. alteros (credo, quia refertum eſt municipium conſularibus: nam malevolos non eſſe certò ſcio) nunquam intellexi vehementius hoſpitum ſuorum honore laetari. habemus hoc nos: habent noſtra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipſi, monteſque faverunt. num quando vides Tuſculanum aliquem de M. Catone illo in omni virtute principe, num de T. Coruncanio, municipe ſuo, num de tot Fulviis gloriari? verbum nemo facit. at, in quemcunque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit

Digitized by Google

tamen tibi fortaſſe etiam de nobis aliquid, aliquid certe de C. Mario audiendum. primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus jam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines: ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur. hujus praefectura, plena virorum fortiſſimorum, ſic ut nulla tota Italia frequentior dici poſſit. quam quidem nunc multitudinem videtis, Judices, in ſqualore et luctu ſupplicem vobis. hi tot equites Romani, tot tribuni aerarii, (nam plebem a judicio dimiſimus, quae cuncta comitiis adfuit) quid roboris, quid dignitatis hujus petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum conjectum, ſed ſolidam, et robuſtam, et aſſiduam frequentiam praebuerunt. jam municipia conjunctione etiam vicinitatis vehementer moventur. Omnia, quae dico de Plancio, dico ex- 9
pertus in nobis. ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, vel etiam amanda vicinitas, retinens veterem illum offi-

Digitized by Google

cii morem, non infuſcata malevolentia, non aſſueta mendaciis, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis, vel ſuburbano, vel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas. totus ille tractus celeberrimus, Venafranus, Allifanus: tota denique noſtra illa aſpera, et montuoſa, et fidelis, et ſimplex, et fautrix ſuorum regio, ſe hujus honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur: iiſdemque nunc a municipiis adſunt equites Romani publicè, cum legationis teſtimonio; nec minore nunc ſunt ſollicitudine, quam tum erant ſtudio. etenim eſt gravius ſpoliari fortunis, quam non augeri dignitate. ergo ut alia in te erant illuſtriora, Laterenſis, quae tibi majores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipii, verum etiam vicinitatis genere vincebat. niſi forte te Lavicana, aut Bovillana, aut Gabina civitas adjuvabat: quibus e municipiis vix jam, qui carnem Latinis petant, inveniuntur. adjungam, ſi vis, id, quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem publicanum: qui ordo quanto adjumento ſit in

honore, quis neſcit? flos enim equitum
Romanorum, ornamentum civitatis, fir-
mamentum reipublicae, publicanorum
ordine continetur. quis eſt igitur, qui
neget, ordinis ejus ſtudium fuiſſe in ho-
nore Plancii ſingulare? neque injuriâ:
vel quod erat pater is, qui eſt princeps
jamdiu publicanorum: vel quod is ab ſo-
ciis unice diligebatur: vel quod diligen-
tiſſime rogabat: vel quia pro filio ſuppli-
cabat: vel quia hujus ipſius in illum or-
dinem ſumma officia quaeſturae, tribu-
natuſque conſtabant: vel quod illi in hoc
ornando ordinem ſe ornare, et conſule-
re liberis ſuis arbitrabantur. Aliquid 10
praeterea, (timide dico, ſed tamen dicen-
dum eſt) non enim opibus, non invidi-
oſa gratia, non potentia vix ferenda, ſed
commemoratione beneficii, ſed miſeri-
cordia, ſed precibus aliquid attulimus e-
tiam nos. appellavi populum, tribubus
ſubmiſi me, et ſupplicavi: ultro meher-
cules ſe mihi etiam offerentes, ultro pol-
licentes rogavi. valuit cauſa rogandi,
non gratia. nec, ſi vir ampliſſimus, cui
nihil eſt, quod roganti concedi non jure
poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetra-

vit, ego ſum arrogans, quod me valuiſſe dico. nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam,qui valebat ipſe per ſeſe: rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quae eſt officio neceſſitudinis conjuncta maxime. neque enim ego ſic rogabam, ut petere viderer, quia familiaris eſſet meus, quia vicinus, quia hujus parente ſemper plurimum eſſem uſus:ſed ut quaſi parenti, et cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione laetatus eſt, nemo injuria doluit, cui non hujus in me miſericordia grata fuerit. etenim, ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe vulgò viri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum abſentis honori fuiſſet, ei meas praeſentis preces non putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quod C. Marium ex civili errore, atque ex impiis manibus eripuerunt; quod tecto receperunt; quod feſſum inedia, fluctibuſque, recrearunt: quòd viaticum congeſſerunt; quod navigium dederunt; quod eum linquentem terram eam, quam ſervaverat, lacrymis, votiſque omnibus proſecuti ſunt, aeterna in lau-

Digitized by Google

de verſantur: Plancio, quod me, vel vi
pulſum, vel ratione cedentem, receperit,
juverit, cuſtodierit; his, et ſenatui, po-
puloque Romano, ut haberent quod re-
ducerent, conſervarit; honori hanc fi-
dem, miſericordiam, virtutem fuiſſe mi-
raris? Vitia mehercule, res hae, Cn. n
Plancii, de quibus dixi, tegere potue-
runt: ne tu in ea vita, de qua jam di-
cam, tot et tanta adjumenta huic honori
fuiſſe mirere. hic eſt enim, qui adoleſ-
centulus cum A. Torquato profectus in
Africam, ſic ab illo graviſſimo et ſanctiſ-
ſimo, atque omni laude et honore digniſ-
ſimo viro dilectus eſt, ut et contubernii
neceſſitudo, et adoleſcentuli modeſtiſſimi
pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet, non
minus ille declararet, quam hic illius fra-
ter patruelis, et ſocer T. Torquatus, illi
omni virtute et laude par: qui eſt quidem
cum illo maximis vinculis, et propinqui-
tatis, et affinitatis conjunctus; ſed i-
ta magni amoris, ut illae neceſſitudinis
cauſae leves eſſe videantur. fuit in
Creta poſtea contubernalis Saturnini,
propinqui ſui, miles hujus Q. Metelli:
quibus cum fuerit probatiſſimus, hodie-

Digitized by Google

que ſit, omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. in ea provincia legatus fuit C. Sacerdos, qua virtute, qua conſtantia vir? L. Flaccus, qui homo? qui civis? qualem hunc putant, aſſiduitate, teſtimonioque declarant. in Macedonia tribunus militum fuit: in eadem provincia poſtea quaeſtor. primum Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi principes civitatum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſam, tamen hujus repentino periculo commoti, huic aſſident, pro hoc laborant: huic ſi praeſto fuerint, gratius ſe civitatibus ſuis facturos putant, quam ſi legationem et mandata ſua confecerint. L. vero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum majorum, qui praeſcribit, in parentum loco quaeſtoribus ſuis praetores eſſe oportere, officiis, benevolentiaque ſuperarit. tribunus plebis fuit non fortaſſe tam vehemens, quam iſti, quos tu jure laudas: ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, nunquam deſideratus vehemens eſſet tribunus.
12 Omitto illa, quae ſi minus in ſcena ſunt, at certe, cum ſunt prolata, laudantur: ut vivat cum ſuis: primum cum parente,

(nam meo judicio pietas fundamentum eſt omnium virtutum) quem veretur, ut deum, (neque enim multo ſecus parens liberis) amat vero, ut ſodalem, ut fratrem, ut aequalem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatiſſimo viro? cujus quantam honoris hujus cupiditatem fuiſſe creditis, cum videatis luctûs ſocietatem? quid de me dicam? qui mihi in hujus periculo reus eſſe videor? quid de his tot viris talibus, quos videtis veſte mutata? atqui haec ſunt indicia ſolida, Judices, et expreſſa; haec ſigna probitatis, non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis veritatis. facilis eſt illa occurſatio, et blanditia popularis: aſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur: non in manus ſumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, tam externis, quam domeſticis: nonnullis rebus inferiorem, quam te, generis et nominis, dico: ſuperiorem aliis, municipum, vicinorum, ſocietatem ſtudio, temporum meorum memoria: parem virtute, integritate, modeſtia; aedilem factum eſſe miraris? hunc tu vitae

ſplendorem maculis aſpergis iſtis? jacis adulteria, quae nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere. bimaritum appellas, ut verba fingas, non ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in provinciam aliquem dicis libidinis cauſa: quod non crimen eſt, ſed impunitum in maledico mendacium. raptam eſſe mimulam: quod dicitur Atinae factum a juvene, vetere quodam in ſcenicos jure, maximeque oppidano. ô adoleſcentiam traductam eleganter! cui quidem cum, quod licuerit, objiciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. emiſſus aliquis e carcere, et quidem emiſſus per imprudentiam, emiſſus (ut cognôſtis) neceſſarii hominis, optimique adoleſcentis rogatu: idem poſtea praetoris mandatu requiſitus. atque haec, nec ulla alia, ſunt conjecta maledicta in ejus vitam, de cujus vos pudore, religione, in-
13 tegritate dubitetis. Pater vero, inquit, etiam obeſſe filio debet. ô vocem duram, atque indignam tua probitate, Laterenſis! pater ut in judicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales viros obeſſe filio debeat? qui ſi

eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio valeret apud clementes judices, et miſericordes: valeret, inquam, communi ſenſu omnium, et dulciſſima commendatione naturae. ſed cum ſit Cn. Plancius is eques Romanus, ea primum vetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut avus, ut majores ejus omnes, equites Romani fuerint, ſummum in praefectura florentiſſima gradum tenuerint, et dignitatis, et gratiae: deinde ut ipſe in legionibus P. Craſſi, imperatoris, inter ornatiſſimos homines, equites Romanos, ſummo ſplendore fuerit: ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarum rerum ſanctiſſimus et juſtiſſimus judex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil unquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia, tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui vel minus honeſtum, et alienum tueri, vel auctoritate ſua, vel gratia poſſit? aſperius, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. immo fortaſſe liberius. at id ipſum, inquit, non eſt ferendum. ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur, libertatem equitis Romani ſe ferre

non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa aequitas juris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppreſſa civilibus extollere jam caput, et aliquando recreata, ſe erigere debebat? equitum ego Romanorum etiam in homines nobiliſſimos maledicta, publicanorum in Q. Scaevolam, virum omnibus ingenio, juſtitia, integritate praeſtantem, aſpere, et ferociter, et libere dicta commemorem?
14 Conſuli P. Naſicae praeco Granius, medio in foro, cum ille, edicto juſtitio, domum deſcendens rogaſſet Granium, quid triſtis eſſet: an quòd auctiones eſſent? immo vero, inquit, quòd legiones. idem tribuno plebis, potentiſſimo homini, M. Druſo, ſed multa in rempublicam molienti, cum ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetque, quid agis, Grani? reſpondit, immo vero, tu Druſe, quid agis? ille L. Craſſi, ille M. Antonii voluntatem aſperioribus facetiis saepe perſtrinxit impune. nunc uſque eo oppreſſa veſtrâ arrogantiâ civitas eſt, ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti Romano in plorando, non ſit conceſſa libertas. quae enim unquam fuit Plancio vox contumeliae potius,

Digitized by Google

quam doloris? quid eſt autem unquam queſtus, niſi cum a ſociis, et a ſe injuriam propulſaret? cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus Romanis redderetur: omnibus illa injuria dolori publicanis fuit: ſed eum ipſum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille ſenſus in aliis fortaſſe latuit: hic, quod cum caeteris animo ſentiebat, id magis, quam caeteri, et vultu promptum habuit, et lingua. quanquam, Judices, (agnoſco enim ex me) permulta in Plancium, quae ab eo nunquam dicta ſunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando, non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitus, et quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicunt. ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe videatur, et homine ingenuo dignum atque docto, non aſpernor. ſtomachor vero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. nam quod primus ſcivit legem de publicanis, tum, cum vir ampliſſimus conſul id illi ordini

per populum dedit, quod per ſenatum,
ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt,
quia ſuffragium tulit: quis non tulit pub-
licanus? ſi, quia primus ſcivit: utrum id
ſortis eſſe vis, an ejus, qui illam legem
ferebat? ſi ſortis: nullum crimen eſt in
caſu. ſi conſulis: ſplendor etiam Plan-
cii, hunc a ſummo viro principem ordi-
15 nis judicatum. Sed aliquando venia-
mus ad cauſam. in qua tu nomine legis
Liciniae, quae eſt de ſodalitiis, omnes
ambitûs leges complexus es. neque e-
nim quidquam aliud in hac lege, niſi edi-
titios judices, es ſecutus. quod genus
judiciorum ſi eſt aequum nulla in re, niſi
hac tribuaria; non intelligo, quamobrem
ſenatus hoc uno in genere tribus edi vo-
luerit ab accuſatore, neque eandem edi-
tionem tranſtulerit in caeteras cauſas: de
ipſo denique ambitu, de rejectione fieri
voluerit judicium alternorum: cumque
nullum genus acerbitatis praetermitte-
ret, hoc tamen unum praetereundum pu-
tarit. quid? hujus rei obſcura cauſa eſt?
an et agitata, cum iſta in ſenatu res age-
batur, et diſputata heſterno die copioſi-
us a Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus

aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cujuſcun-
que tribus largitor eſſet, et per conſenſi-
onem magiſtratuum, quae honeſte ſoda-
litas nominaretur, quam quiſque tribum
turpi largitione corrumperet, eum max-
ime iis hominibus, qui ejus tribus eſſent,
eſſe notum. ita putavit ſenatus, cùm reo
tribus ederentur eae, quas is largitione
devinctas haberet, eoſdem fore teſtes, et
judices. acerbum omnino genus judicii:
ſed tamen, ſi vel ſua, vel ea, quae maxi-
me eſſet cuique conjuncta, tribus edere-
tur, vix recuſandum. Tu autem, La- 16
terenſis, quas tribus edidiſti? Teretti-
nam, credo. fuit id aequum, et certe ex-
pectatum eſt, et fuit dignum conſtan-
tia tua. cujus tu tribus venditorem, et
corruptorem, et ſequeſtrem Plancium
fuiſſe clamitas: eam tribum profecto,
ſeveriſſimorum praeſertim hominum et
graviſſimorum, edere debuiſti. at Vol-
tiniam: libet enim tibi neſcio quid eti-
am de illa tribu criminari: hanc igi-
tur ipſam cur non edidiſti? quid Plan-
cio cum Lemonia? quid cum Veienti-
na? quid cum Cruſtumina? nam Me-
ciam, non quae judicaret, ſed quae reji-

ceretur, eſſe voluiſti. dubitatis igitur, Judices, quin vos M. Laterenſis ſuo judicio, non ad ſententiam legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de civitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, judicarit officiis ab hoc obſervatas, non largitione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti ſumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes? tu, me ignaro, nec-opinante, inſcio, notes et tuos, et tuorum neceſſarios, vel inimicos meos, vel etiam defenſorum meorum? eodemque adjungas, quos naturâ putes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum judicum videam, quàm potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud eoſque me, ne quinque quidem rejectis, quod in proximo reo de conſilii ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſam de fortunis omnibus dicere? non enim, ſi aut Plancius

ita vixit, ut offenderet ſciens neminem, aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos, invito te, tamen ad judices, non ad carnifices veniremus, idcirco iſta editio per ſe non acerba eſt. An 17
vero nuper clariſſimi cives nomen editi judicis non tulerunt, cum ex CXXV judicibus, principibus equeſtris ordinis, quinque et LXX reus rejiceret, quinquaginta referret, omniaque potius permiſcuerunt, quàm ei legi conditionique parerent; nos neque ex delectis judicibus, ſed ex omni populo, neque editos ad rejiciendum, ſed ab accuſatore conſtitutos judices ita feremus, ut neminem rejiciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum a ſententia legis doceo diſcrepare: et illud acerbum judicium, ſi, quemadmodum ſenatus cenſuit, populuſque juſſit, ita feciſſes, ut in hunc et ſuam, et ab hoc obſervatas tribus ederes; non modo non quererer, ſed hunc, judicibus editis, qui teſtes iidem eſſe poſſent, abſolutum putarem. neque nunc multo ſecus exiſtimo. cum enim has tribus edidiſti: ignotis te judicibus uti malle, quam notis, indicaviſti. fugiſti

ſententiam legis: aequitatem omnem rejeciſti: in tenebris, quam in luce, cauſam verſari maluiſti. Voltinia tribus ab hoc corrupta: Terentinam habuerat venalem. quid diceret apud Voltinienſes, aut tribules ſuos judices? immo vero tu quid diceres? quem judicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut vero etiam excitares? etenim, ſi reus tribus ederet, Voltiniam fortaſſe Plancius, propter vicinitatem ac neceſſitudinem ſuam, non edidiſſet. et, ſi quaeſitor edendus fuiſſet, quem tandem potius, quàm hunc C. Alſium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet, vicinum, tribulem, graviſſimum hominem, juſtiſſimumque edidiſſet? cujus quidem aequitas, et meae ſimilis voluntas erga Cn. Plancii ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione prae ſe fert, facile declarat, non fuiſſe fugiendos tribules huic judices, cui quaeſitorem tri-
18 bulem exoptandum fuiſſe videatis. Neque ego nunc conſilium reprehendo tuum, quòd non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris, ſed a te doceo conſilium non ſervatum ſenatûs. etenim quis te tum audiret illorum? aut quid dice-

res? ſequeſtremne Plancium? reſpuerent aures, nemo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent: nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterenſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire voluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſervantia, ut gratia tolleretur. ſemper fuerunt boni viri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe vellent. neque vero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſervent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſariis ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab iis munus in ſua petitione reſpectent. haec enim plena ſunt officii, plena obſervantiae, plena etiam antiquitatis. iſto in genere et fuimus ipſi, cum ambitionis noſtrae tempora poſtulabant, et clariſſimos viros eſſe vidimus, et hodie eſſe videmus quamplurimos gratioſos. decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione devincta, ſeveritatem ſenatûs, et bonorum omnium vim ac dolorem exciterunt. haec doce, haec profer, huc incumbe, Laterenſis, decu-

riaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronuntiaſſe, diviſiſſe: tum mirabor, te iis armis uti, quae tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim judicibus, non modo ſeveritatem illorum, ſi iſta vera ſunt, ſed ne vultus quidem ferre poſſemus. hanc tu rationem cùm fugeris, cumque eos judices habere nolueris, quorum in hujus delicto cùm ſcientia certiſſima, tum dolor graviſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe divinare malueris, quàm eos,
19 qui ſcirent, judicare? Ego Plancium, Laterenſis, et ipſum gratioſum eſſe dico, et habuiſſe in petitione multos cupidos ſui, gratioſos: quos tu ſi ſodales vocas; officioſam amicitiam, nomine inquinas crimino ſo. ſin, quia gratioſi ſunt, accuſandos putas; noli mirari, te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitiis non eſſe aſſecutum. jam, ut ego doceo, gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis ſpoponderit, in operas plurimos patris auctoritate et gratia mi-

ſerit; quod denique omnibus officiis per ſe, per patrem, per majores ſuos totam Atinatem praefecturam comprehenderit: ſic tu doce, ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe, conſcripſiſſe, tribules decuriaviſſe. quod ſi non potes: noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem, noli maleficium putare eſſe gratiam, noli obſervantiam ſancire poena. itaque haeſitantem te in hoc ſodalitiorum tribuario crimine, ad communem ambitûs cauſam contuliſti, in qua deſinamus aliquando (ſi videtur) vulgari et pervagata declamatione contendere. ſic enim tecum ago. quam tibi commodum eſt, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem ſequeſtrem, quo diviſore corrupta ſit. ego, ſi id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem, per quem tulerit, docebo. eſtne haec vera contentio? placetne ſic agi? non poſſum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid diſſimulas? quid tergiverſaris? etiam atque etiam inſto, atque urgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen. quamcunque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius,

Digitized by Google

tu oſtendito, ſi poteris, vitium: ego, qua ratione tulerit, docebo: nec erit haec alia ratio Plancio, ac Laterenſi. nam, ut quas tribus tu tuliſti, ſi jam ex te requiram, poſſis, quorum ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc contendo, me tibi ipſi adverſario, cujuſcunque tribûs rationem popoſceris, redditurum. Sed cur ego ſic ago? quaſi non comitiis jam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus aedilis. quae comitia primùm habere coepit conſul cùm omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere coepit ſubito, praeter opinionem omnium: ut ne, ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. vocatae tribus: latum ſuffragium: deſcriptae, renuntiatae. longe plurimum valuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria praerogativa tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renuntiatus ſit: tu aut his ipſis comitiis conſularibus, aut certe in illum annum aedilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed univerſus

Digitized by Google

populus voluntatem ſuam declararit? cujus in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota comitiis fuerint praerogata? quo quidem tempore, ſi id, Laterenſis, facere voluiſſes, aut ſi gravitatis eſſe putaſſes tuae, quod multi nobiles ſaepe fecerunt, ut, cum minus valuiſſent ſuffragiis, quam putaſſent, poſtea, prolatis comitiis, proſternerent ſe, et populo Romano, fracto animo atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te converſura ſe fuerit multitudo. nunquam enim nobilitas, integra praeſertim, atque innocens, a populo Romano ſupplex repudiata fuit. ſed, ſi tibi gravitas tua, et magnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quam aedilitas; noli, cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris. equidem primum ut honore dignus eſſem, maxime ſemper laboravi: ſecundo, ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, quod pleriſque primum eſt, ipſe honos: qui iis denique debet eſſe jucundus, quorum dignitati populus Romanus teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit.

Quaeris etiam, Laterenſis, quid 21
imaginibus tuis, quid ornatiſſimo at-

Digitized by Google

que optimo viro, patri tuo, reſpondeas mortuo. noli iſta meditari: atque illud cave potius, ne tua iſta querela, dolorque nimius ab illis ſapientiſſimis viris reprehendatur. vidit enim pater tuus, Appium Claudium, nobiliſſimum hominem, vivo patre ſuo, potentiſſimo et clariſſimo cive, C. Claudio, aedilem non eſſe factum, et eundem ſine repulſa factum eſſe conſulem: vidit, hominem ſibi maxime conjunctum, egregium virum, L. Volcatium; vidit, M. Piſonem in iſta aedilitate, offenſiuncula accepta, ſummos a populo Romano eſſe honores adeptos. avus vero tuus, et P. Naſicae tibi aedilitiam praedicaret repulſam, quo cive neminem ego ſtatuo in hac republica fortiorem: et C. Marii, qui duabus aedilitatis acceptis repulſis, ſepties conſul eſt factus: et L. Caeſaris, Cn. Octavii, M. Tullii, quos omnes ſcimus aedilitate praeteritos, conſules eſſe factos. ſed quid ego aedilitias repulſas colligo? quae ſaepe ejuſmodi habitae ſunt, ut iis, qui praeteriti eſſent, benigne a populo factum videretur. tribunus militum L. Philippus, ſumma nobilitate et eloquentia; quaeſtor

C. Caelius, clariſſimus ac fortiſſimus adoleſcens; tribuni plebis P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Oreſtes, facti non ſunt: quos tamen omnes conſules factos ſcimus eſſe. quae tibi ultro pater, et majores tui non conſolandi tui gratia dicerent; neque vero quò te liberent aliqua culpa, quam tu vereris, ne a te ſuſcepta videatur: ſed ut te ad curſum iſtum tenendum, quem a prima aetate ſuſcepiſti, cohortentur. nihil eſt enim, mihi crede, Laterenſis, de te detractum. detractum dico? ſi mehercules verè, quod accidit, interpretari velis, eſt aliquid etiam de virtute ſignificatum tua. Noli 22
enim exiſtimare, non magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuae, de qua ne aliquid jurares, deſtitiſti. denunciaſti, homo adoleſcens, quid de ſumma reipublicae ſentires: fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus, ſed apertius, quam vel ambitionis, vel aetatis tuae ratio poſtulabat. quamobrem in diſſentiente populo noli putare, nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortaſſe nunc tuo loco demovere potuerunt,

Digitized by Google

providentem ante,et praecaventem nunquam certe movebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſquè cum Plotio tulerit Plancius? an unà fieri potuerunt, ſi unà tribus non tuliſſent? at nonnullas punctis penè totidem. quippe cum facti jam prope ſuperioribus comitiis, declaratique veniſſent. quanquam ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit: neque enim unquam majores noſtri ſortitionem conſtituiſſent aedilitiam, niſi viderent accidere poſſe, ut competitores pares ſuffragiis eſſent. et ais, prioribus comitiisAnienſem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi eſſe conceſſam: nunc ab utroque eas avulſas, ne in anguſtum venirent. quàm convenit, nondum cognita populi voluntate, hos, quos jam tum conjunctos fuiſſe dicis, jacturam ſuarum tribuum, quo vos adjuvaremini, feciſſe: eoſdem, cum jam eſſent experti, quid valerent, reſtrictos, et tenaces fuiſſe? etenim verebantur,credo, anguſtias. quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet venire. ſed tamen tu an Plotium, virum ornatiſ-

Digitized by Google

ſimum, in idem crimen vocandum judicas? an dicis, eum te arripuiſſe, a quo non ſis rogatus? nam quòd queſtus es, plures te teſtes habere de Voltinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos teſtes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te praeterierint; aut, te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. Illud vero crimen de nummis, 23
quos in circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti, caluit re recenti; nunc in cauſa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec, quae tribus, nec, qui diviſor, oſtenderis. atque is quidem eductus ad conſules, qui tum in crimen vocabatur, ſe inique a tuis jactatum graviter querebatur: qui ſi erat diviſor, praeſertim ejus, quem tu habebas reum, cur abs te reus non eſt factus? cur non ejus damnatione aliquid ad hoc judicium praejudicii comparaſti? ſed neque tu habes haec, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem hujus opprimendi excitavit. magnae ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuae: multi huic invident: multis etiam pater, optimus

vir, nimium retinens equeſtris juris et libertatis videtur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moveant animos judicum ſuis teſtimoniis, aut gratum populo Romano ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſam, dignitatem, quam volunt, conſequantur. quibuſcum me, Judices, pugnantem meo more priſtino non videbitis: non quo mihi fas ſit quidquam defugere, quod ſalus Plancii poſtulet: ſed quia neque neceſſe eſt, me id perſequi voce, quod vos mente videatis; et quod ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſtes video paratos, ut eorum reprehenſionem vos veſtrae prudentiae aſſumere, meae modeſtiae remittere debeatis. illud unum vos magnopere oro, atque obſecro, Judices, cum hujus, quem defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato, diſperſoque ſermoni fortunas innocentium ſubjiciendas putetis. multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores, atque omnium invidi, multa finxerunt. nihil eſt autem tam volucre, quam

Digitized by Google

maledictum : nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. neque ego, ſi fontem maledicti reperietis : ut aut negligatis, aut diſſimuletis, unquam poſtulabo. ſed, ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit ejuſmodi, ut non extet auctor, qui audierit: aut ita negligens vobis eſſe videbitur, ut, unde audierit, oblitus ſit : aut ita levem habebit auctorem, ut memoriâ dignum non putarit : hujus illa vox vulgaris, 'audivi,' ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed venio jam ad L. Caſſium, 24
familiarem meum, cujus ex oratione ne illum quidem Juventium tecum expoſtulavi: quem ille omni et virtute, et humanitate ornatus adoleſcens, primum de plebe aedilem curulem factum eſſe dixit. in quo, Caſſi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populum Romanum, neque fuiſſe qui id nobis narraret, praeſertim mortuo Longino : non, ut opinor, admirere, cum ego ipſe non abhorrens a ſtudio antiquitatis, me hîc id ex te primum audiſſe confitear. et, quoniam tua fuit perelegans, ac perſubtilis oratio, digna equitis Romani vel ſtudio, vel pudo-

Digitized by Google

re; quoniamque ſic ab his es auditus, ut magnus honos, et ingenio, et humanitati tuae tribueretur: reſpondebo ad ea, quae dixiſti: quae pleraque de ipſo me fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. quaeſiſti, utrum mihi putarem, equitis Romani filio faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familiâ conſulari. ego vero, quanquam illi omnia malo, quàm mihi; tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optavi, quam mihi fuerunt. quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe jam honores, quàm iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, haec illi ſoleo praecipere, (quanquam ad praecepta aetas non eſt gnati) quae ille a Jove ortus ſuis praecipit filiis:

Vigilandum eſt ſemper: multae inſidiae
ſunt bonis.

noſtis caetera.

Non te id quod multi invideant . . .
quae ſcripſit gravis ille et ingenioſus poeta: ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui jam nuſquam erant, ſed ut nos, et noſtros liberos ad laborem et laudem ex-

Digitized by Google

citaret. quaeris, quid potuerit amplius
aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet
filius. magis aedilis fieri non potuiſſet:
ſed hoc praeſtare, quòd ei minus invide-
retur. etenim honorum gradus ſummis
hominibus et infimis ſunt pares: gloriae
diſpares. Quis noſtrûm ſe dicit M'. 25
Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duel-
lio parem? quis Atilio Calatino? quis
Cn. et P. Scipionibus? quis Africano,
Marcello, Maximo? tamen eoſdem ſu-
mus honorum gradus, quos illi, aſſecu-
ti. eſt enim in virtute multis aſcenſus:
ut is gloria maxime excellat, qui virtute
plurimum praeſtet. honorum populi fi-
nis eſt conſulatus: quem magiſtratum
jam octingenti fere conſecuti ſunt. ho-
rum, ſi diligenter quaeras, vix decimam
partem reperias gloria dignam. ſed ne-
mo unquam ſic egit, ut tu, cur iſte ſit
conſul? quid potuit amplius, ſi L. Bru-
tus eſſet, qui civitatem dominatu regio
liberavit? honore nihil amplius, laude
multum. ſic igitur Plancius nihilomi-
nus quaeſtor eſt factus, et tribunus ple-
bis, et aedilis, quam ſi eſſet ſummo loco
natus: ſed haec, pari loco orti, ſunt in-

Digitized by Google

numerabiles alii conſecuti. profers triumphos Tib. Gracchi, et C. Marii: et quaeris, quid ſimile in Plancio. quaſi vero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, et non, quia commiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. rogas, quae caſtra viderit: qui et miles in Creta, Metello hoc imperatore, et tribunus in Macedonia militum fuerit, et quaeſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum transferre maluerit. quaeris, num diſertus? immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem videtur. num juriſconſultus? quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de jure reſpondiſſe dicat. omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui cum profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt: non in iis, qui abfuiſſe ab his ſtudiis confitentur. virtus, probitas, integritas in candidato, non linguae volubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet. ut nos in mancipiis parandis, quamvis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in e-

Digitized by Google

mendo ſecuti ſumus, forte neſciverit: ſin autem emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori praeficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, vigilantiam eſſe curamus: ſic populus Romanus deligit magiſtratus, quaſi reipublicae villicos: in quibus ſi qua praeterea eſt ars, facile patitur: ſin minus, virtute eorum et innocentia contentus eſt. quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque juris peritus eſt? ut eos numeres, qui volunt eſſe. quod ſi praeterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis et ornatiſſimis civibus eſt futurum? Jubes Plancium de vitiis 26
Laterenſis dicere. nihil poteſt, niſi eum nimis in ſe iracundum putabas fuiſſe. idem effers Laterenſem laudibus. facile patior, id te agere multis verbis, quod ad judicium non pertineat: et id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe: ſed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres; alia quaedam inania, et levia conquiras. Praeneſte feciſſe ludos. quid? alii quaeſtores nonne fecerunt? Cyrenis liberalem in publica-

nos, juſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romae geruntur, ut vix ea, quae fiunt in provinciis, audiantur. non vereor, ne mihi aliquid, Judices, videar arrogaſſe, ſi de quaeſtura mea dixero. quamvis enim illa floruerit, tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quaeſturae laude repetendum: ſed tamen non vereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quaeſturam, aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. vere mehercules hoc dicam: ſic tum exiſtimabam, nihil homines aliud Romae, niſi de quaeſtura mea, loqui. frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſeram: negotiatoribus comis, mercatoribus juſtus, municipibus liberalis, ſociis abſtinens, omnibus eram viſus in omni officio diligentiſſimus. excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi. itaque hac ſpe decedebam, ut mihi populum Romanum ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum caſu diebus iis, itineris faciendi cauſa, decedens è provincia, Puteolos forte veniſſem, cum plurimi, et lautiſſimi ſolent eſſe in iis locis: concidi penè, Judices, cum ex me

Digitized by Google

quidam quaeſiſſet, quo die Roma exiſ-
ſem, et num quid in ea eſſet novi. cui cum
reſpondiſſem, me e provincia decedere:
etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex
Africa. Huic ego jam ſtomachans, faſ- 27
tidioſe, immo ex Sicilia, inquam. tum
quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid? tu
neſcis, inquit, hunc Syracuſis quaeſto-
rem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomacha-
ri, et me unum ex iis feci, qui ad aquas
veniſſent. ſed ea res, Judices, haud ſcio
an plus mihi profuerit, quam ſi mihi tum
eſſent omnes congratulati. nam poſtea-
quam ſenſi, populum Romanum aures
hebetiores, oculos acres atque acutos ha-
bere, deſtiti, quid de me audituri eſſent
homines, cogitare: feci, ut poſtea quoti-
die me praeſentem viderent: habitavi in
oculis: preſſi forum: neminem a con-
greſſu meo, neque janitor meus, neque
ſomnus abſterruit. ecquid ego dicam de
occupatis meis temporibus, cui fuerit ne
otium quidem unquam otioſum? nam,
quas tu commemoras, Caſſi, legere te ſo-
lere orationes, cum otioſus ſis, has ego
ſcripſi ludis et feriis, ne omnino unquam
eſſem otioſus. etenim M. Catonis illud,

quod in principio ſcripſit Originum ſuarum, ſemper magnificum et praeclarum putavi, ‘ clarorum virorum, atque magnorum, non minus otii, quam negotii ‘ rationem extare oportere.’ ita, ſi quam habeo laudem, quae quanta ſit, neſcio, parta Romae eſt, quaeſita in foro: meaque privata conſilia publici quoque caſus comprobaverunt, ut etiam ſumma reſpublica mihi domi fuerit gerenda, et urbs in urbe ſervanda. eadem igitur, Caſſi, via munita Laterenſi eſt, idem virtutis curſus ad gloriam: hoc facilior fortaſſe, quòd ego huc a me ortus, et per me nixus, aſcendi: iſtius egregia virtus adjuvabitur commendatione majorum. ſed, ut redeam ad Plancium, nunquam ex urbe abfuit, niſi forte, lege, neceſſitate. non valuit rebus iiſdem, quibus fortaſſe nonnulli: at valuit aſſiduitate, at valuit obſervandis amicis, valuit liberalitate: fuit in oculis: petivit: ea eſt uſus ratione, qua, minima invidia, novi homines plurimi eoſdem honores conſecuti ſunt.

28 Nam, quod ais, Caſſi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus, quod iis aeque mea ſalus cara fuerit: ego me

debere bonis omnibus fateor. ſed etiam hi, quibus ego debeo, boni viri et cives, aedilitiis comitiis, aliquid meo ſe nomine debere Plancio dicebant. verum fac me multis debere,et in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet? an caeteris, cum cujuſque dies venerit; hoc nomen, quod urget, nunc cum petitur, diſſolvere? quanquam diſſimilis eſt pecuniae debitio, et gratiae. nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, aes retinet alienum. gratiam autem et qui refert, habet: et qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. neque ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſolvero: nec minus ei redderem voluntate ipſa, ſi hoc moleſtiae non accidiſſet. quaeris a me, Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt cariſſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt eſſe jucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere poſſim: nec vides, iſtorum ipſorum caritate ad hujus ſalutem defendendam maxime ſtimulari me, atque excitari. nam neque illis hujus ſalute, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius: et ego ipſe nun-

Digitized by Google

quam illos aſpicio, quin per hunc me his
conſervatum eſſe meminerim, hujuſque
meriti in me recorder. Opimium damna-
tum eſſe commemoras, ſervatorem ipſum
reipublicae: Calidium adjungis, cujus le-
ge Q. Metellus in civitatem ſit reſtitutus:
reprehendis meas pro Plancio preces,
quod nec Opimius ſuo nomine liberatus
29 ſit; nec Q. Metelli Calidius. De Cali-
dio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe vi-
di: Q. Metellum Pium, conſulem, prae-
toriis comitiis, petente Q. Calidio, po-
pulo Romano ſupplicaſſe, cum quidem
non dubitaret et conſul, et homo nobi-
liſſimus, patronum illum eſſe ſuum, et fa-
miliae ſuae nobiliſſimae dicere. quo lo-
co quaero ex te, num id in judicio Cali-
dii putes, quod ego in Plancii facio, aut
Metellum Pium, ſi Romae eſſe potuiſſet,
aut patrem ejus, ſi vixiſſet, non fuiſſe
facturum. nam Opimii quidem calami-
tas utinam ex hominum memoria poſſet
evelli! vulnus illud reipublicae, dedecus
hujus imperii, turpitudo populi Roma-
ni, non judicium putandum eſt. quam
enim illi judices, ſi judices, et non parri-
cidae patriae nominandi ſunt, graviorem

potuerunt reipublicae infligere ſecurim, quàm, cum illum e civitate ejecerunt, qui praetor finitimo, conſul domeſtico bello rempublicam liberarat? at enim nimis ego magnum beneficium Plancio facio, et, ut ais, id verbis exaggero. quaſi vero me tuo arbitratu, et non meo, gratum eſſe oporteat. quod iſtius tantum meritum, inquit? an quia te non jugulavit? immo vero, quia jugulari paſſus non eſt. quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos, meaeque vitae nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. quamobrem de iſto paulo poſt plura dicam: de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem: an fuiſſe in iis aliquem aut famae metum, aut poenae, quorum vidiſti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, vim in tota urbe verſari? niſi forte exiſtimas, eos idcirco vitae meae pepercifſe, quòd de reditu meo non timerent. et quemquam putas fuiſſe tam excordem, qui, vivis his, ſtante

Digitized by Google

urbe et curia, rediturum me, ſi viverem, non putaret? quamobrem non debet is homo, et is civis praedicare, vitam meam, quae fidelitate amicorum conſervata ſit, inimicorum modeſtia non eſſe
30 appetitam. Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe vehementer, quàm abs te ſum provocatus: ſed profectò nec conſideratè minus, nec minus amicè. nam primum illud fuit aſperius, me, quae de Plancio dicerem, mentiri, et temporis cauſa fingere. ſcilicet homo ſapiens excogitavi, quamobrem viderer maximis beneficii vinculis obſtrictus, cum liber eſſem, et ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multae, parum juſtae neceſſitudines erant familiaritatis, vicinitatis, patris amicitiae? quae ſi non eſſent, vererer, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore et hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi videlicet cauſa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarii milites faciunt inviti, ut coronam dent civicam, et ſe ab aliquo ſervatos eſſe fateantur: non quò turpe ſit, protec-

tum in acie, hoſtium manibus eripi: nam id accidere, niſi forti viro, et pugnanti cominus, non poteſt: ſed onus beneficii reformidant, quòd permagnum eſt, alieno debere idem, quod parenti. ego, cum caeteri vera beneficia, etiam minora, diſſimulent, ne obligati eſſe videantur: eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe videatur? an hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus; cum vel periculum vitae tuae mecum ſociare voluiſſes; cum me in illo triſti et acerbo luctu, atque diſceſſu, non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copiis proſecutus eſſes; cum meos liberos, et uxorem, me abſente, tuis opibus, auxilioque defendiſſes: ſic mecum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancii honorem conſumerem, quòd ejus in me meritum tibi etiam ipſi gratum eſſe dicebas. nihil autem me novi, nihil temporis cauſa dicere, nonne etiam illa teſtis eſt oratio, quae eſt a me prima habita in ſenatu? in qua cùm perpaucis nominatim egiſſem gratias, quòd omnes enumerari nullo mo-

Digitized by Google

do poſſent, ſcelus autem eſſet quemquam praeteriri: ſtatuiſſemque eos ſolum nominare, qui cauſae noſtrae duces, et quaſi ſigniferi fuiſſent, in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quae propter ejus magnitudinem dicta de ſcripto eſt: in qua ego homo aſtutus ei me dedebam, cui nihil magnopere deberem, et hujus tanti officii ſervitutem aſtringebam teſtimonio ſempiterno. nolo caetera, quae a me mandata ſunt literis, recitare: praetermitto illa, ne aut proferre videar ad tempus, aut eo genere uti literarum, quod meis ſtudiis aptius, quam conſuetudini
31 judiciorum, eſſe videatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis: ‘ quouſque iſta ‘ dicis? nihil in Ciſpio profeciſti. abſo‘ lutae jam ſunt preces tuae.’ de Ciſpio mihine tu objicies, quem ego de me bene meritum quia te teſte cognoveram, te eodem auctore defendi? et ei dices, ‘ quo‘ uſque,’ quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? nam iſtius verbi, ‘ quouſque,’ haec poterat eſſe invidia, Datus eſt tibi ille: condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. ei quidem, qui pro uno laborarit,

et ipſum id non obtinuerit, dici, ‘quo-
‘uſque,’ irridentis magis eſt, quam re-
prehendentis. niſi forte ego unus ita me
geſſi in judiciis: ita et cum his, et inter
hos vixi: is in cauſis patronus, is in re-
publica civis et ſum, et ſemper fui, ſolus
ut a te conſtituar, qui nihil a judicibus
debeam unquam impetrare. et mihi la-
crymulam Ciſpiani judicii objectas. ſic
enim dixiſti: ‘vidi ego tuam lacrymu-
‘lam.’ vide, quam me verbi tui poeni-
teat. non modo lacrymulam, ſed multas
lacrymas, et fletum cum ſingultu videre
potuiſti. an ego, qui meorum lacrymis,
me abſente, commotus, ſimultates, quas
mecum habebat, depoſuiſſet, meaeque ſa-
lutis non modo non oppugnator, (ut ini-
mici mei putarant) ſed etiam defenſor
fuiſſet, hujus in periculo non dolorem
meum ſignificarem? tu autem, Lateren-
ſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe di-
cebas, nunc eaſdem vis invidioſas vide-
ri. Negas, tribunatum Plancii quid- 32
quam attuliſſe adjumenti dignitati meae.
atque hoc loco (quod veriſſime facere
potes) L. Racilii, fortiſſimi et conſtantiſ-
ſimi viri, divina in me merita commemo-

ras: cui quidem ego, ſicut in Plancio, nunquam diſſimulavi me plurimum debere, ſemperque prae me feram. nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque vitae dimicationes, nec pro republica, nec pro me defugiendas putavit. atque utinam, quam ego ſum in illum gratus, tam licuiſſet per hominum vim, et injuriam populi Romani, ei gratiam referri! ſed, ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius: exiſtimare debes, non huic voluntatem defuiſſe, ſed me, cum jam Plancio deberem, Racilii beneficiis fuiſſe contentum. an vero putas, judices idcirco minus meâ causâ facturos, quod me eſſe gratum crimineris? an, cum populus Romanus illo ſenatus-conſulto, quod in monumento Marii factum eſt, quo mea ſalus omnium eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magiſtratibus, defenſor ſalutis meae, cui ſenatus pro me gratias agendas putavit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum vides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam conten-

tionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (nam hoc quidem abhorret a virtute verbum) ſed certe exercitus: non quia multis debeo; leve enim onus, beneficii gratia: ſed quia ſaepe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut eodem tempore in omnes verear ne vix poſſim gratus videri. ſed ego hoc meis ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cujuſque interſit, et
quid a me cujuſque tempus poſcat. A- 33
gitur ſtudium tuum, vel etiam, ſi vis, exiſtimatio, laus, aedilitas: at Cn. Plancii ſalus, patria, fortunae: ſalvum tu me eſſe cupiſti: hic fecit etiam, ut eſſe poſſem. diſtineor tamen, et divellor dolore, et in cauſa diſpari offendi te a me, doleo: ſed, medius fidius, multo citius meam ſalutem pro te objecero, quam Cn. Plancii ſalutem tradidero contentioni tuae. etenim, Judices, cùm omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt, quod malim, quam me et gratum eſſe, et videri. haec eſt enim una virtus non ſo-

Digitized by Google

lum maxima; ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parentes? qui ſunt boni cives, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriae beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam diis immortalibus gratiam juſtis honoribus, et memori mente perſolvunt? quae poteſt eſſe jucunditas vitae, ſublatis amicitiis? quae porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrûm liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe alitus aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente verſetur? cujus opes tantae eſſe poſſunt, aut unquam fuerunt, quae ſine multorum amicorum officiis ſtare poſſint? quae certe, ſublatâ memoriâ, et gratiâ, nulla extare poſſunt. equidem nihil tam proprium hominis exiſtimo, quam non modo beneficio, ſed etiam benevolentiae ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio non dicam indignus, ſed victus eſſe videare. quae cum ita ſint, jam

Digitized by Google

ſuccumbam, Laterenſis, iſti tuae orationi;
in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium,
quoniam ita tu vis, nimium me gratum eſ-
ſe concedam: petamque a vobis, Judices,
ut eum beneficio complectamini, quem
qui reprehendit, in eo reprehendit, quòd
gratum praeter modum dicat eſſe. neque
enim ad negligendam meam gratiam de-
bet valere, quod dixit idem, vos nec no-
centes, nec litigioſos eſſe, quo minus me
apud vos valere oporteret. quaſi vero
in amicitia mea non haec praeſidia (ſi
qua forte ſunt in me) parata ſemper a-
micis eſſe maluerim, quàm neceſſaria. et-
enim ego de me tantum audeo dicere, a-
micitiam meam voluptati pluribus, quam
praeſidio fuiſſe: neque vehementer vitae
meae poeniteret, ſi in mea familiaritate
locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut
nocenti. Sed hoc neſcio quomodo fre- 34
quenter in me congeſſiſti, ſaneque in eo
creber fuiſti, te idcirco in ludos cau-
ſam conjicere noluiſſe, ne ego mea con-
ſuetudine aliquid de thenſis miſericor-
diae cauſa dicerem: quod in aliis aedili-
bus ante feciſſem. nonnihil egiſti hoc
loco. nam mihi eripuiſti ornamentum

orationis meae. deridebor, ſi mentionem thenſarum fecero, cum tu id praedixeris. ſine thenſis autem quid potero dicere? hîc etiam addidiſti, me idcirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem dicere. non vobis videor cum aliquo declamatore, non cum laboris et fori diſcipulo diſputare? Rhodi enim, inquit, non fui. me vult fuiſſe. ſed fui, inquit, (putabam in Vacceis dicturum) bis in Bithynia. ſi locus habet reprehenſionis anſam aliquam, neſcio cur ſeveriorem Nicaeam putes, quam Rhodum. ſi ſpectanda cauſa eſt: et tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, et ego Rhodi non minore. nam, quòd in eo me reprehendiſti, quòd nimium multos defenderim: utinam et tu, qui potes, et caeteri, qui defugiunt, vellent me labore hoc levare! ſed fit veſtra diligentia, qui in cauſis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraeque confluant, qui miſeris et laborantibus nihil negare poſſumus. admonuiſti etiam, quod in Creta fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe: me id perdidiſſe. uter igitur noſtrûm eſt cupidior dicti? egone,

qui, quod dici potuit, non dixerim: an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? te aiebas de tuis rebus geſtis nullas literas miſiſſe, quod mihi meae, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. quas ego mihi obfuiſſe non intelligo: reipublicae video prodeſſe potuiſſe.
Sed ſunt haec leviora: illa 35
vero graviora, atque magna, quod meum diſceſſum, quem ſaepe defleras, nunc quaſi reprehendere, et ſubaccuſare voluiſti. dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. ego vero fateor mehercule, quod viderim mihi auxilium non deeſſe, idcirco me illi auxilio pepercisse. qui enim ſtatus, quod diſcrimen, quae fuerit in republica tempeſtas illa, quis neſcit? tribunitius me terror, an conſularis furor movit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquiis eorum, quos ego florentes atque integros ſine ferro viceram? conſules poſt hominum memoriam teterrimi, atque turpiſſimi, ſicut et illa principia, et hi recentes rerum exitus declararunt; quorum alter exercitum perdidit, alter vendidit; emptis provinciis, a ſenatu, a republica, a bonis omnibus defecerant. qui exerciti-

bus, qui armis, qui opibus plurimum po-
terant, cum, quid ſentirent, neſcire-
tur: furialis illa vox nefariis ſtupris, re-
ligioſis altaribus effoeminata, ſecum et
illos, et conſules facere, acerbiſſime per-
ſonabat. egentes in locupletes, perditi
in bonos, ſervi in dominos armabantur.
aderat mecum ſenatus, et quidem veſte
mutatâ: quod pro me uno, poſt homi-
num memoriam, publico conſilio ſuſcep-
tum eſt. ſed recordare, qui tum fuerint
conſulum nomine hoſtes, qui ſoli in hac
urbe ſenatum ſenatui parere non ſive-
rint: edictoque ſuo non luctum patribus
conſcriptis, ſed luctûs indicia ademerint.
aderat mecum cunctus equeſter ordo:
quem quidem in concionibus ſaltator il-
le Catilinae conſul proſcriptionis denun-
tiatione terrebat. tota Italia convene-
rat: cui quidem belli inteſtini, et vaſti-
36 tatis metus inferebatur. Hiſce ego au-
xiliis ſtudentibus, atque incitatis, uti me,
Laterenſis, potuiſſe confiteor: ſed erat
non jure, non legibus, non diſceptando
decertandum. nam profecto, praeſertim
tam bona in cauſa, nunquam, quo cae-
teri abundarunt, id mihi ipſi auxilium

Digitized by Google

meum defuiſſet. armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a ſervis, atque a ſervorum ducibus caedem fieri ſenatus, et bonorum, reipublicae exitioſum fuiſſet. vinci autem improbos a bonis, fateor fuiſſe praeclarum, ſi finem eum vincendi viderem: quem profecto non videbam. ubi enim praeſto fuiſſet mihi aut tam fortis conſul, quam L. Opimius? quam C. Marius? quam L. Flaccus? quibus ducibus improbos cives reſpublica vicit armatis: aut, ſi minus fortes, attamen tam juſti, quam P. Mucius, qui arma, quae privatus P. Scipio ſumpſerat, ea, Tib. Graccho interempto, jure optimo ſumpta eſſe defendit? eſſet igitur pugnandum cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud, Victoriae noſtrae graves adverſarios paratos: interitus nullos ultores eſſe videbam. hiſce ego auxiliis ſalutis meae ſi idcirco defui, quia nolui dimicare: fatebor, id quod vis, non mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe. ſin autem, quo majora ſtudia in me bonorum fuerunt, hoc iis magis conſulendum, et parcendum putavi: tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi

datum eſt, hodieque eſt, et ſemper erit maximae gloriae? quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, conſtat invitiſſimis viris bonis ceſſiſſe: nec fuiſſe dubium, quin contentione et armis ſuperior poſſet eſſe. ergo ille, cum ſuum, non cum ſenatus factum defenderet; cum perſeverantiam ſententiae ſuae, non ſalutem reipublicae retinuiſſet; tamen ob illam, quod illud voluntarium vulnus accepit, juſtiſſimos omnium Metellorum et clariſſimos triumphos gloriae laude ſuperavit, quod et illos ipſos improbiſſimos cives interfici noluit, et, ne quis bonus interiret in eadem caede, providit: ego, tantis periculis propoſitis, cum ſi victus eſſem, interitus reipublicae; ſi viciſſem, infinita dimicatio pararetur: committerem, ut idem perditor reipublicae
37 nominarer, qui ſervator fuiſſem? Mortem me timuiſſe dicis. ego vero ne immortalitatem quidem contra rempublicam accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reipublicae vellem. nam, qui pro republica vitam dediderunt, (licet me deſipere dicatis) nunquam mehercule eos mortem potius, quam im-

Digitized by Google

mortalitatem aſſecutos putavi. ego ve-
ro, ſi tum illorum impiorum ferro ac ma-
nu concidiſſem, in perpetuum reſpubli-
ca civile praeſidium ſalutis ſuae perdidiſ-
ſet. quin etiam, ſi me vis aliqua morbi,
aut natura ipſa conſumpſiſſet, tamen au-
xilia poſteritatis eſſent imminuta, quòd
peremptum eſſet mea morte id exem-
plum, qualis futurus in me retinendo fu-
iſſet ſenatus, populuſque Romanus. an,
ſi unquam in me vitae cupiditas fuiſſet,
ego menſe Decembri mei conſulatus, om-
nium parricidarum tela commôſſem?
quae, ſi viginti quieſſem dies, in aliorum
jugulum conſulum recidiſſent. quamob-
rem, ſi vitae cupiditas contra rempubli-
cam eſt turpis, certe multo mortis cupi-
ditas mea turpior fuiſſet cum pernicie ci-
vitatis. Nam quod te in republica li- 38
berum eſſe gloriatus es, id ego et fateor,
et laetor, et tibi etiam in hoc gratulor.
quod me autem negaſti; in eo neque te,
neque quemquam diutius patiar errare.
nam, ſi quis idcirco aliquid de libertate
mea deminutum putat, quod non ab om-
nibus eiſdem, a quibus antea ſolitus ſum
diſſentire, diſſentiam: primum, ſi bene

de me meritis gratum me praebeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumque grati. ſin autem ſine ullo reipublicae detrimento, reſpicio etiam aliquando ſalutem tum meam, tum meorum: certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiam, ſi ruere vellem, boni viri me, ut id ne facerem, rogarent. res vero ipſa publica, ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſerviſſem ſemper, nunquam mihi; fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, laetos et uberes, ſed magna acerbitate permixtos tuliſſem; ut jam mihi ſervirem, conſulerem meis: ſe non modo ſatis habere a me, ſed etiam vereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horum ego nihil cogito? et idem ſum in republica, qui fui ſemper? tamenne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum iis, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus. ſtare enim omnes debemus, tanquam in orbe aliquo reipublicae, qui quoniam verſetur, eam deligere partem, ad quam nos illius utilitas, ſaluſque con-

Digitized by Google

verterit. Ego autem Cn. Pompei- 39
um, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meae, (nam haec privatim fortaſſe officiorum memoriam, et gratiam quaerunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reipublicae pertinet: ego enim non tuear, quem omnes in republica principem eſſe concedunt? ego C. Caeſaris laudibus deſim, quas primum populi Romani, nunc etiam ſenatûs, cui me ſemper addixi, plurimis atque ampliſſimis judiciis videam eſſe celebratas? tum hercule me confitear non judicium aliquod habuiſſe de reipublicae utilitate, ſed hominibus amicum, aut inimicum fuiſſe. an, cum videam navem ſecundis ventis curſum tenentem ſuum, ſi non eum petat portum, quem ego aliquando probavi, ſed alium non minus tutum atque tranquillum; cum tempeſtate pugnem periculoſe potius, quàm illi, ſalute praeſertim propoſita, obtemperem, et paream? neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tanquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipublicae tempeſtate moderari. ego vero haec didici, haec vidi, haec ſcripta legi: haec de ſapientiſſi-

mis et clariſſimis viris, et in hac republica, et in aliis civitatibus monumenta nobis literae prodiderunt: non ſemper eaſdem ſententias ab iiſdem, ſed, quaſcunque reipublicae ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiae poſtularet, eſſe defendendas. quod ego et facio, Laterenſis, et ſemper faciam: libertatemque, quam in me requiris, quam ego neque dimiſi unquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione

40 poſitam putabo. Nunc venio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancii in me meritum verbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemque e ſepulcro venerari pro deo: neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. cujus ego temporis rationem explicabo brevi, neque invitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus pervagatum, quodque minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum, atque notum. ego enim, Laterenſis, ex illo incendio legum, juris, ſenatûs, bonorum omnium, cedens, cùm mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atque Italiae toti mini-

Digitized by Google

retur, niſi quieviſſem, Siciliam petivi a-
nimo, quae et ipſa erat mihi, ſicut do-
mus una, conjuncta: et obtinebatur a
C. Virgilio, quo-cum me uno vel maxi-
me cùm vetuſta amicitia, tum mei fratris
collegia, tum reſpublica ſociarat. vide
nunc caliginem temporum illorum. cum
ipſa penè inſula mihi ſeſe obviam ferre
vellet, praetor ille ejuſdem tribuni plebis
concionibus propter eandem reipublicae
cauſam ſaepe vexatus, nihil amplius di-
co, niſi me in Siciliam venire noluit.
quid dicam? C. Virgilio, tali civi et viro,
benevolentiam in me, memoriam com-
munium temporum, pietatem, humani-
tatem, fidem defuiſſe? nihil, Judices, eſt
eorum: ſed, quam tempeſtatem nos vo-
biſcum non tuliſſemus, metuit, ut eam
ipſe poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tum
conſilio repente mutato, iter a Vibone
Brunduſium terra petere contendi. nam
maritimos curſus praecludebat hiemis
magnitudo. Cum omnia illa munici- 41
pia, quae ſunt a Vibone Brunduſium, in
fide mea, Judices, eſſent; iter mihi tu-
tum, multis minitantibus, magno cum
ſuo metu praeſtiterunt. Brunduſium ve-

Digitized by Google

ni, vel potius ad moenia acceſſi. urbem unam mihi amiciſſimam declinavi, quae ſe vel potius exſcindi, quàm e ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenii Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, haec perpeti, ſi acciderent, maluit, quàm cuſtodiam mei capitis dimittere. hujus ego, et parentis ejus, prudentiſſimi atque optimi ſenis, et utriuſque filiorum manibus, in navi tuta ac fideli collocatus, eorumque preces et vota de meo reditu exaudiens, Dyrrachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quò cum veniſſem, cognovi, id quod audieram, refertam eſſe Graeciam ſceleratiſſimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, igneſque peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui antequam de meo adventu audire potuiſſent, cum tum abeſſent aliquot dierum viam, in Macedoniam, ad Planciumque perrexi. hic vero ſimul atque me mare tranſiſſe cognovit: audi, audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias, quid ego Plancio debeam, confiteareque aliquando, quod fa-

Digitized by Google

ciam, mé et grate, et pie facere: huic, quae pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere. nam ſimulac me Dyrrachium attigiſſe audivit: ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abjectis, veſte mutata, profectus eſt. O acerbam mihi, Judices, 42
memoriam temporis illius, et loci, cum hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lacrymis, nec loqui prae moerore potuit! ô rem cùm auditu crudelem, tum viſu nefariam! ô reliquos omnes dies, noctesque eas, quibus iſte a me non recedens, Theſſalonicam me, in quaeſtoriumque perduxit! hîc ego nunc de praetore Macedoniae nihil dicam amplius, niſi, eum et civem optimum ſemper, et mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe, quae caeteros: Cn. Plancium fuiſſe unum, non, qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quae timerentur, mecum ea ſubire, et perpeti vellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia veniſſet, eaſque inſidias, quas mihi paratas ab exulibus conjuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet: in Aſiam me

ire, propter ejus provinciae mecum et cum meo fratre neceſſitudinem, comparantem, non eſt paſſus: vi me, inquam, Plancius, et complexu ſuo retinuit, multoſque menſes a capite meo non diſceſſit, abjectâ quaeſtoriâ perſonâ, comitiſque
42 ſumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras! ô flebiles vigilias! ô noctes acerbas! ô cuſtodiam etiam mei capitis infelicem! ſi quidem ego tibi vivus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque unquam obliviſcar noctis illius, cum tibi vigilanti, aſſidenti, moerenti, vana quaedam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar: me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, praeſentem tibi gratiam relaturum: ſin autem vitam mihi fors ademiſſet, aut vis aliqua major reditum peremiſſet: hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum praemia pro me perſoluturos. quid me adſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me benevolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos

Digitized by Google

decertare pro meo capite, vel vitae periculo velle videbam: de eorum deſiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi, praeter lacrymas, queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. quid enim poſſum aliud, niſi moerere? niſi flere? niſi te cum ſalute mea complecti? ſalutem tibi iidem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exſurge tamen, quaeſo. retinebo, et complectar: nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumque profitebor: atque (ut ſpero) nemo erit tam crudeli animo, tamque inhumano, nec tam immemor, non dicam meorum in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui a me mei ſervatorem capitis divellat, ac diſtrahat. non ego meis ornatum beneficiis a vobis deprecor, Judices, ſed cuſtodem ſalutis meae: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia; ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumque vos ſimul hic miſerrimus et optimus obteſtatur parens, et pro uno filio duo patres deprecamur. nolite, Judices, per vos, per fortunas, per liberos veſ-

ſtros, inimicis meis, his praeſertim, quos ego pro veſtra ſalute ſuſcepi, dare laetitiam, gloriantibus vos jam oblitos mei, ſalutiſque ejus, a quo mea ſalus conſervata eſt, hoſtes extitiſſe. nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatae veſtrae voluntatis erga me: ſinite me, quod vobis fretus huic ſaepe promiſi, id a vobis ei perſolvere. teque, C. Flavi, oro et obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſſi, adjutor fuiſti; meque non modo ſalvum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemque eſſe voluiſti: ut mihi per hos conſerves eum, per quem me tibi et his conſervatum vides. plura ne dicam, tuae me etiam lacrymae impediunt, veſtraeque, Judices, non ſolum meae: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, vos eoſdem in hoc conſervando futuros, qui fueritis in me: quoniam iſtis veſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſaepe et multum profudiſtis.

Digitized by Google

PRO
PUBLIO SEXTIO.

ORATIO XXXII.

SI quis antea, Judices, mirabatur, quid eſſet, quod pro tantis opibus reipublicae, tantaque dignitate imperii, nequaquam ſatis multi cives forti et magno animo invenirentur, qui auderent ſe, et ſalutem ſuam in diſcrimen offerre pro ſtatu civitatis, et pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, ſi quem bonum et fortem civem viderit, quam ſi quem aut timidum, aut ſibi potius quam reipublicae conſulentem. nam, ut omittatis de uniuſcujuſque caſu cogitando recordari, uno aſpectu intueri poteſtis eos, qui cum ſenatu, cum bonis omnibus, rempublicam afflictam excitarint, et latrocinio domeſtico liberarint, moeſtos,

Digitized by Google

ſordidatos, reos, de capite, de fama, de civitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem, qui omnia divina et humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non ſolum alacres laetoſque volitare, ſed etiam voluntarios fortiſſimis atque optimis civibus periculum moliri, de ſe nihil timere. in quo cum multa ſunt indigna, tum nihil minus eſt ferendum, quam quod jam non per latrones ſuos, non per homines egeſtate et ſcelere perditos, ſed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus periculum inferre conantur: et, quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt, hos veſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſententiis ſe oppreſſuros arbitrantur. ego autem, Judices, qua voce mihi in agendis gratiis, commemorandoque eorum, qui de me optime ſunt meriti, beneficio eſſe utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis. iis potiſſimum vox haec ſerviat, quorum opera et mihi, et vobis, et populo Roma-
2 no reſtitutum eſt. Et quanquam a Q.
Hortenſio, clariſſimo viro atque eloquen-

tiſſimo, cauſa eſt P. Sextii perorata: nihilque ab eo praetermiſſum eſt, quod aut pro republica conquerendum fuit, aut pro reo diſputandum: tamen aggrediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potiſſimum defuiſſe videatur, per quem eſt perfectum, ne caeteris civibus deeſſet. atque ego ſic ſtatuo, Judices, a me in hac cauſa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius, quam defenſionis; querelae, quam eloquentiae; doloris, quam ingenii partes eſſe ſuſceptas. itaque, ſi aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt: peto a vobis, ut tantum orationi meae concedatis, quantum et pio dolori, et juſtae iracundiae concedendum putetis. neque enim officio conjunctior dolor ullius eſſe poteſt, quam hic meus, ſuſceptus ex hominis, de me optime meriti, periculo: neque iracundia magis ulla laudanda, quàm ea, quae me inflammat eorum ſcelere, qui cum omnibus ſalutis mei defenſoribus bellum eſſe ſibi gerendum judicaverunt. ſed, quoniam ſingulis criminibus caeteri reſponderunt, dicam ego de omni ſtatu P. Sextii, de genere vitae, de natura, de mo-

Digitized by Google

ribus, de incredibili amore in bonos, de ſtudio conſervandae ſalutis communis atque otii: contendamque, ſi modo id conſequi potero, ut in hac confuſa atque univerſa defenſione, nihil a me, quod ad veſtram quaeſtionem; nihil, quod ad reum; nihil, quod ad rempublicam pertineat, praetermiſſum eſſe videatur. et quoniam in graviſſimis temporibus civitatis, atque in ruinis everſae atque afflictae reipublicae, P. Sextii tribunatus eſt a fortuna ipſa collocatus: non aggrediar ad illa maxima atque ampliſſima prius, quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hae tantae ſummis in rebus laudes excitatae ſint.

3 Parente P. Sextius natus eſt, Judices, homine, ut plerique meminiſtis, et ſapiente, et ſancto, et ſevero: qui cum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. eo auctore duxit honeſtiſſimi et ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam: ex qua hic eſt puer, et nupta jam filia. duobus his graviſſimae antiquitatis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum et carus maxime,

et jucundus eſſet. ademit Albino ſoceri nomen mors filiae, ſed caritatem illius neceſſitudinis, et benevolentiam non ademit. hodie ſic hunc diligit, ut vos faciliime poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine, et moleſtia judicare. duxit uxorem, patre vivo, optimi et calamitoſiſſimi viri filiam, C. Scipionis. clara in hoc P. Sextii pietas extitit, et omnibus grata, quòd et Maſſiliam ſtatim profectus eſt, ut ſocerum videre, conſolarique poſſet, fluctibus reipublicae expulſum, in alienis terris jacentem, quem in majorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat: et ad eum filiam ejus adduxit, ut ille inſperato aſpectu complexuque, ſi non omnem, at aliquam partem moeroris ſui deponeret: et maximis officiis et illius aerumnam, quoad vixit, et filiae ſolitudinem ſuſtentavit. poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magiſtratu abſtinentia; ſed mihi ante oculos obverſatur reipublicae dignitas, quae me ad ſeſe rapit, haec minora relinquere hortatur. quaeſtor hic C. Antonii, collegae mei, Judices, fuit ſorte, ſed

ſocietate conſiliorum meus. impedior
nonnullius officii, ut ego interpretor, re-
ligione, quo minus exponam, quam mul-
ta ad me detulerit, quanto ante provide-
rit. atque ego de Antonio nihil dico,
praeter unum: numquam illum in illo
ſummo timore ac periculo civitatis, ne-
que communem metum omnium, neque
propriam nonnullorum de ipſo ſuſpicio-
nem, aut infitiando tollere, aut diſſimu-
lando ſedare voluiſſe. in quo collega ſuſ-
tinendo, atque moderando, ſi meam in
illum indulgentiam, conjunctam cum
ſumma cuſtodia reipublicae, laudare ve-
re ſolebatis, par prope laus P. Sextii eſ-
ſe debet, qui ſuum ita conſulem obſerva-
vit, ut et illi quaeſtor bonus, et vobis om-
4 nibus optimus civis videretur. Idem,
cùm illa conjuratio ex latebris atque ex
tenebris erupiſſet, palamque armata vo-
litaret: venit cum exercitu Capuam:
quam urbem, propter plurimas belli op-
portunitates, ab illa impia et ſcelerata
manu attentari ſuſpicabamur: et inde M.
Aulanum, tribunum militum Antonii,
Capuâ praecipitem ejecit, hominem per-
ditum, et non obſcure Piſauri, et in aliis

Digitized by Google

agri Gallici partibus, in illa conjuratione verſatum. idemque C. Marcellum, cum is non ſolum Capuam veniſſet, verum etiam ſe, quaſi armorum ſtudio, in maximam familiam conjeciſſet, exterminandum ex illa urbe curavit; qua de cauſa et tum conventus ille Capuae, qui propter ſalutem illius urbis, conſulatu conſervatam meo, me unum patronum adoptavit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit; et hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni, decurioneſque fortiſſimi, atque optimi viri, beneficium P. Sextii teſtimonio declarant, periculumque decreto ſuo deprecantur. recita, quaeſo, P. Sexti, quid decreverint Capuae decuriones; ut jam puerilis tua vox poſſit aliquid ſignificare inimicis noſtris, quidnam, cum ſe corroborarit, effectura eſſe videatur. DECRETUM DECURIONUM. non recito decretum officio aliquo expreſſum vicinitatis, aut clientelae, aut hoſpitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia: ſed recito memoriam perfuncti periculi, praedicationem ampliſſimi beneficii, vicem officii praeſentis, teſtimonium

Digitized by Google

praeteriti temporis. atque illis temporibus iiſdem, cum jam Capuam metu Sextius liberaſſet; urbem ſenatus, atque omnes boni, deprehenſis atque oppreſſis domeſticis hoſtibus, me duce, ex periculis maximis extraxiſſent: ego literis eum Capua arceſſivi cum illo exercitu, quem tum ſecum habebat; quibus hic literis lectis, ad urbem confeſtim incredibili celeritate advolavit. atque, ut illius temporis atrocitatem recordari poſſitis, audite literas, et veſtram memoriam ad timoris praeteriti cogitationem excitate.

LITERAE CICERONIS, CONSULIS.

5 Hoc adventu P. Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum extremis diebus conſulatûs mei, res eas, quas geſſeram, vexare cupiebant, reliquique conjurationis impetus et conatus ſunt retardati. ac, poſteaquam eſt intellectum, Catone tribuno plebis, fortiſſimo atque optimo cive, rempublicam defendente, per ſeipſum ſenatum populumque Romanum, ſine militum praeſidio, tueri facile majeſtatem ſuam, et dignitatem eorum, qui ſalutem communem periculo ſuo defendiſſent: Sextius cum illo ſuo exercitu ſum-

Digitized by Google

ma celeritate eſt Antonium conſecutus. hic ego quid praedicem, quibus hic rebus conſulem ad rem gerendam excitarit? quot ſtimulos admoverit homini ſtudioſo fortaſſis victoriae, ſed tamen nimium communem Martem bellique caſum metuenti? longum eſt ea dicere: ſed hoc breve dicam. ſi M. Petreii non excellens animo et amore reipublicae virtus, non ſumma auctoritas apud milites, non mirificus uſus in re militari extitiſſet, neque adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuiſſet; datus illo in bello eſſet hiemi locus, neque unquam Catilina, cum e pruinis Apennini, atque e nivibus illis emerſiſſet, atque aeſtatem integram nactus, Italiae calles et paſtorum ſtabula praeclara cepiſſet, ſine multo ſanguine, ac ſine totius Italiae vaſtitate miſerrima concidiſſet. hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius; ut quaeſturam Macedoniae relinquam, et aliquando ad haec propiora veniam; quanquam non eſt omittenda ſingularis illa integritas provincialis, cujus ego nuper in Macedonia vidi veſtigia, non preſſa leviter ad

exigui praedicationem temporis, ſed ſixa ad memoriam illius provinciae ſempiternam. verum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes, et reſpectantes relinquamus.
6 Ad tribunatum, quia ipſe ad ſeſe jam dudum vocat, et quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio curſuque veniamus. de quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortenſio, ut ejus oratio non defenſionem modo criminum videretur continere, ſed etiam memoria digna eſſet, uti et reipublicae capeſſendae auctoritatem, diſciplinamque praeſcriberet. ſed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud niſi nomen meum cauſamque ſuſtinuit, neceſſario mihi de iiſdem rebus eſſe arbitror, ſi non ſubtilius diſputandum, at certe, Judices, dolentius deplorandum. qua in oratione ſi aſperius in quoſdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos, quorum ſceleris furore violatus eſſem, vocis libertate perſtringerem? ſed agam moderate, et hujus potius tempori ſerviam, quam dolori meo. ſi qui occulte a ſalute noſtra diſſentiunt, lateant: ſi qui fecerunt aliquando, atque iidem nunc

Digitized by Google

tacent, et quieſcunt, nos quoque ſimus
obliti: ſi qui ſe offerunt inſolenter et
inſectantur, quoad ferri poterunt, perfe-
remus: neque quemquam offendet ora-
tio mea, niſi qui ſe ita obtulerit, ut in e-
um non invaſiſſe, ſed incurriſſe videa-
mur. ſed neceſſe eſt, antequam de tribu-
natu P. Sextii dicere incipiam, me to-
tum ſuperioris anni reipublicae naufra-
gium exponere: in quo colligendo, ac
reficienda ſalute communi, omnia repe-
rientur P. Sextii dicta, facta, conſilia ver-
ſata. Fuerat ille annus in reipublicae 7
magno motu, et multorum timore, tan-
quam intentus arcus in me unum, ſicut
vulgo ignari rerum loquebantur; re qui-
dem vera in univerſam rempublicam, tra-
ductione ad plebem furibundi hominis ac
perditi, mihi irati, ſed multo acrius otii
et communis ſalutis inimici. hunc vir
clariſſimus, mihique, multis repugnanti-
bus, amiciſſimus, Cn. Pompeius, omni
cautione, foedere, execratione devinxe-
rat, nihil in tribunatu contra me eſſe fac-
turum. at ille nefarius, ex omnium ſce-
lerum colluvione natus, parum ſe foedus
violaturum eſt arbitratus, niſi ipſum cau-

torem alieni periculi ſuis propriis periculis terruiſſet. hanc tetram immanemque belluam, vinctam auſpiciis, alligatam more majorum, conſtrictam legum ſacratarum catenis, ſolvit ſubito legum conſul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non nemo putaret, mihi iratus: ignarus quidem certe, et imprudens impendentium tantorum ſcelerum ac malorum. qui, tribunus plebis, felix in evertenda republica fuit nullis ſuis nervis: qui enim in ejuſmodi vita nervi eſſe potuerunt, hominis, fraternis flagitiis, ſororiis ſtupris, omni inaudita libidine infamis? ſed fuit profecto quaedam illa reipublicae fortuna fatalis, ut ille caecus atque amens tribunus plebis nanciſceretur, quid dicam conſules? hoccine ut ego appellem nomine everſores hujus imperii? proditores veſtrae dignitatis? hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligendum equeſtrem ordinem, exſtinguenda omnia jura atque inſtituta majorum, ſe illis faſcibus, caeteriſque inſignibus ſummi honoris atque imperii ornatos eſſe arbitrabantur? quorum, per deos immortales, ſi nondum

Digitized by Google

ſcelera, vulneraque inuſta reipublicae vultis recordari; vultum, atque inceſſum animis intueamini. facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis. Alter unguentis af- 8 fluens, calamiſtrata coma, deſpiciens conſcios ſtuprorum, ac veteres vexatores aetatulae ſuae, puteali et foeneratorum gregibus inflatus atque perculſus olim ne Scyllaeo illo aeris alieni in freto ad columnam adhaereſceret, in tribunatus portum perfugerat. contemnebat equites Romanos, minitabatur ſenatui, venditabat ſe operis, atque ab iis ſe ereptum, ne de ambitu cauſam diceret, praedicabat, ab iiſdemque ſe etiam, invito ſenatu, provinciam ſperare dicebat: eamque niſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore arbitrabatur. alter, ô dii boni! quam teter incedebat! quam truculentus! quam terribilis aſpectu! unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicae diceres intueri. veſtitus aſpere noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca: capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipſe tum imaginis ornandae causâ duumvira-

Digitized by Google

tem gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur. nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tum hominibus non ſupercilium, ſed pignus reipublicae videbatur. tanta erat gravitas in oculo, tanta contractio frontis, ut illo ſupercilio reſpublica, tanquam Atlante coelum, niti videretur. erat denique hic omnium ſermo: Eſt tamen reipublicae magnum firmumque ſubſidium: habeo quem opponam labi illi atque coeno: vultu, medius fidius, collegae ſui libidinem levitatemque franget: habebit ſenatus in hunc annum quem ſequatur: non deerit auctor et dux bonis. mihi denique homines praecipue gratulabantur, quod habiturus eſſem contra tribunum plebis furioſum et audacem, cum amicum et affinem, tum etiam

9 fortem et gravem conſulem. Atque eorum alter fefellit neminem. quis enim clavum tanti imperii tenere, et gubernacula reipublicae tractare in maximo curſu ac fluctibus poſſe arbitraretur hominem emerſum ſubito ex diuturnis tenebris luſtrorum ac ſtuprorum? vino, ganeis, lenociniis, adulteriiſque confectum? cum is praeter ſpem in altiſſimo

gradu alienis opibus poſitus eſſet, qui non modo tempeſtatem impendentem intueri temulentus, ſed ne lucem quidem inſolitam aſpicere poſſet? alter multos plane in omnes partes fefellit: erat enim hominum opinioni, nobilitate ipſa, blanda conciliatricula, commendatus. omnes boni ſemper nobilitati favemus, et quia utile eſt reipublicae, nobiles homines eſſe dignos majoribus ſuis, et quia valet apud nos clarorum hominum, et bene de republica meritorum memoria, etiam mortuorum. quia triſtem ſemper, quia taciturnum, quia ſubhorridum atque incultum videbant, et quod erat eo nomine, ut ingenerata familiae frugalitas videretur; favebant, gaudebant, et ad integritatem majorum ſpe ſua hominem vocabant, materni generis obliti. ego autem (vere hoc dicam, Judices) tantum eſſe in homine ſceleris, audaciae, crudelitatis, quantum ipſe cum republica ſenſi, nunquam putavi. nequam eſſe hominem, et levem, et falſa opinione, errore hominum ab adoleſcentia commendatum, ſciebam. etenim animus ejus vultu, flagitia parietibus tegebantur: ſed haec

Digitized by Google

obſtructio nec diuturna eſt, nec obducta ita, ut curioſis oculis perſpici non poſ-
10 ſit. Videbamus genus vitae, deſidiam, inertiam: incluſas ejus libidines, qui paulo propius acceſſerant, intuebantur. denique etiam ſermonis anſas dabat, quibus reconditos ejus ſenſus tenere poſſemus. laudabat homo doctus philoſophos neſcio quos: neque eorum tamen nomina poterat dicere: ſed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur praeter caeteros eſſe auctores et laudatores voluptatis: cujus, et quo tempore, et quo modo, non quaerebat; verbum ipſum omnibus modis animi et corporis devorabat: eoſdemque praeclare dicere aiebat, ſapientes omnia ſua cauſa facere: rempublicam capeſſere hominem bene ſanum non oportere: nihil eſſe praeſtabilius otioſa vita, et plena et conferta voluptatibus. eos autem, qui dicerent, dignitati eſſe ſerviendum, reipublicae conſulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, eſſe ducendam, ſubeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam; vaticinari, atque inſanire dicebat. ex his aſſiduis ejus quotidianiſque ſemonibus, et

Digitized by Google

quod videbam, quibus cum hominibus in interiore aedium parte viveret, et quod ita domus ipſa fumabat, ut multa ejus ſermonis indicia redoleret; ſtatuebam ſic, boni nihil ab illis nugis expectandum, mali quidem certe nihil pertimeſcendum. ſed ita eſt, Judices, ut, ſi gladium parvo puero, aut ſi imbecillo ſeni, aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat: ſin ad nudum vel fortiſſimi viri corpus acceſſerit, poſſit acie ipſa, et ferri viribus vulnerari: ita cum hominibus enervatis atque exſanguibus conſulatus, tanquam gladius, eſſet datus, qui per ſe pungere neminem unquam potuiſſent, hi ſummi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. foedus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipſi vellent: exercitum, et pecuniam, quantam vellent, ex lege, ſi ipſi prius tribuno plebis afflictam et conſtrictam rempublicam tradidiſſent. id autem foedus meo ſanguine ictum ſanciri poſſe dicebant. qua re patefacta (neque enim diſſimulari tantum ſcelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemque tempore rogationes

Digitized by Google

ab eodem tribuno de mea pernicie, et de
11 provinciis conſulum nominatim. Hîc tum ſenatus ſollicitus, vos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives ſummae reipublicae a conſulibus, atque a ſummo imperio petendum eſſe auxilium arbitrabantur, cum illi ſoli eſſent, praeter furioſum illum tribunum, duo reipublicae turbines, qui non modo praecipitanti patriae non ſubvenirent, ſed eum nimium tarde concidere moererent: flagitabatur ab his quotidie cum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus ſenatûs, ut meam cauſam ſuſciperent, agerent; aliquid denique ad ſenatum referrent: hi non modo negando, ſed etiam irridendo, ampliſſimum quemque illius ordinis inſequebantur. hîc ſubito cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia conveniſſet, veſtem mutandam omnes, meque etiam omni ratione, privato conſilio (quoniam publicis ducibus reſpublica careret) defendendum putarunt. erat eodem tempore ſenatus in aede Concordiae, quod ipſum templum repraeſentabat me-

moriam conſulatûs mei, cum flens uni-
verſus ordo cincinnatum conſulem ora-
bat: nam alter ille horridus et ſeverus
conſulto ſe domi continebat. qua tum
ſuperbia coenum illud ac labes ampliſſimi
ordinis preces et clariſſimorum civium la-
crymas repudiavit? me ipſum ut contemp-
ſit helluo patriae? nam quid ego patri-
monii dicam, quod ille cum quaſi quaeſ-
tum faceret, amiſit? cum veniſſet ad ſe-
natum, vos, inquam, equites Romani, et
omnes boni, veſte mutata, vos, inquam,
pro meo capite ad pedes lenonis impu-
riſſimi projeciſtis, cum, veſtris precibus
a latrone illo repudiatis, vir incredibili
fide, magnitudine animi, conſtantiâ, L.
Ninnius ad ſenatum de republica retu-
lit; ſenatuſque frequens veſtem pro mea
ſalute mutandam cenſuit. O diem il- 12
lum, Judices, funeſtum ſenatui, boniſ-
que omnibus! reipublicae luctuoſum!
mihi ad domeſticum moerorem gravem!
ad poſteritatis memoriam glorioſum!
quid enim quiſquam poteſt ex omni me-
moria ſumere illuſtrius, quàm pro uno
cive et bonos omnes privato conſenſu,
et univerſum ſenatum publico conſilio

mutaſſe veſtem? quae quidem tum mutatio non deprecationis causâ eſt facta, ſed luctûs; quem enim deprecarentur, cum omnes eſſent ſordidati? cumque hoc ſatis eſſet ſigni, eſſe improbum, qui mutata veſte non eſſet? hac mutatione veſtis facta, tanto in luctu civitatis, omitto quid ille tribunus, omnium rerum divinarum humanarumque praedo, fecerit; qui adeſſe nobiliſſimos adoleſcentes, honeſtiſſimos equites Romanos, deprecatores ſalutis meae juſſerit, eoſque operarum ſuarum gladiis et lapidibus objecerit: de conſulibus loquor, quorum fide reſpublica niti debuit. exanimatus evolat ex ſenatu, non minus perturbato animo atque vultu, quam ſi paucis ante annis in creditorum conventum incidiſſet: advocat concionem: habet orationem talem conſul, qualem nunquam Catilina victor habuiſſet: Errare homines, ſi etiam tum ſenatum aliquid in republica poſſe arbitrarentur: equites vero Romanos daturos illius diei poenas, quo, me conſule, cum gladiis in clivo Capitolino fuiſſent: veniſſe tempus iis, qui in timore fuiſſent, (conjuratos videlicet dicebat)

Digitized by Google

ulciſcendi ſe. ſi dixiſſet hoc ſolum, omni
ſupplicio eſſet dignus : nam oratio ipſa
conſulis pernicioſa poteſt rempublicam
labefactare. quid fecerit, videte. L. La-
miam, qui cùm me ipſum pro ſumma fa-
miliaritate, quae mihi cum fratre, cum
patre ejus erat, unice diligebat, tum pro
republica vel mortem oppetere cupiebat,
in concione relegavit: edixitque, ut ab
urbe abeſſet millia paſſuum ducenta:
quod eſſet auſus pro cive, pro bene meri-
to cive, pro amico, pro republica depre-
cari. Quid hoc homine facias? aut 13
quò civem importunum, aut quò potius
hoſtem tam ſceleratum reſerves? qui, ut
omittam caetera, quae ſunt ei cum col-
lega immani impuroque conjuncta, at-
que communia, hoc unum habet propri-
um, ut expulerit ex urbe, relegarit, non
dico equitem Romanum, non ornatiſſi-
mum atque optimum virum, non ami-
ciſſimum reipublicae civem, non illo ip-
ſo tempore una cum ſenatu et cum bo-
nis omnibus caſum amici reique publi-
cae lugentem; ſed civem Romanum ſine
ullo judicio, aut edicto, ex patria conſul
ejecerit. nihil acerbius ſocii Latini ferre

Digitized by Google

ſoliti ſunt, quam, id quod perrarò accidit, ex urbe exire a conſulibus juberi. atque illis tum erat reditus in ſuas civitates, ad ſuos lares familiares: et in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. hoc vero quid eſt? exterminabit cives Romanos edicto conſul a ſuis diis penatibus? expellet à patria? deliget quem volet? damnabit atque ejiciet nominatim? hic, ſi unquam vos eos, qui nunc eſtis in republica, fore putaſſet, ſi denique imaginem judiciorum, aut ſimulacrum aliquod futurum in civitate reliquum credidiſſet, unquam auſus eſſet ſenatum de republica tollere? equitum Romanorum preces aſpernari? civium denique omnium, novis et inauditis edictis, jus libertatemque pervertere? etſi me attentiſſimis animis, ſumma cum benignitate auditis, Judices: tamen vereor, ne quis forte veſtrûm miretur, quid haec mea oratio tam longa ac tam alte repetita velit, aut quid ad P. Sextii cauſam eorum, qui ante hujus tribunatum rempublicam vexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propoſitum eſt oſtende-

re, omnia conſilia P. Sextii, mentemque
totius tribunatus hanc fuiſſe, ut afflictae
et perditae reipublicae, quantum poſſet,
mederetur. ac, ſi in exponendis vulne-
ribus illis de me ipſo plura dicere vide-
bor, ignoſcite. nam et illam meam cla-
dem vos et omnes boni maximum eſſe
reipublicae vulnus judicaſtis; et P. Sex-
tius eſt reus non ſuo, ſed meo nomine:
qui cum omnem vim ſui tribunatus in
mea ſalute conſumpſerit, neceſſe eſt me-
am cauſam praeteriti temporis cum hu-
jus praeſenti defenſione eſſe conjunc-
tam. Erat igitur in luctu ſenatus: ſqua- 14
lebat civitas: publico conſilio mutata
veſte: nullum erat Italiae municipium,
nulla colonia, nulla praefectura, nul-
la Romae ſocietas vectigalium, nul-
lum collegium, aut concilium, aut om-
nino aliquod commune conſilium, quod
tum non honorificentiſſime decreviſſet
de mea ſalute: cum ſubito edicunt duo
conſules, ut ad ſuum veſtitum ſenatores
redirent. quis unquam conſul ſenatum
ipſius decretis parêre prohibuit? quis ty-
rannus miſeros lugere vetuit? parumne
eſt, Piſo, ut omittam Gabinium, quòd

tantum homines fefelliſti, ut negligeres auctoritatem ſenatus? optimi cujuſque conſilia contemneres? rempublicam proderes? conſulare nomen affligeres? etiamne edicere audeas, ne moererent homines meam, ſuam, reipublicae calamitatem? ne hunc ſuum dolorem veſte ſignificarent? ſive illa veſtis mutatio ad luctum ipſorum, ſive ad deprecandum valebat, quis unquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut ſibi moerere, aut caeteris ſupplicare? quid, ſua ſponte homines in amicorum periculis veſtitum mutare non ſolent? pro te ipſo, Piſo, nemone mutavit? ne iſti quidem, quos legatos non modo nullo ſenatuſconſulto, ſed etiam repugnante ſenatu, tute tibi legaſti? ergo hominis deſperati, et proditoris reipublicae caſum lugebunt fortaſſe qui volent: civis florentiſſimi benevolentia bonorum, et optime de ſalute patriae meriti, periculum, conjunctum cum periculo civitatis, lugere ſenatui non licebit? iidem conſules, (ſi appellandi ſunt conſules, quos nemo eſt, qui non modo ex memoria, ſed etiam ex faſtis evellendos non putet)

Digitized by Google

pacto jam foedere provinciarum, pro-
ducti in circo Flaminio in concionem ab
illa furia ac peſte patriae, maximo cum
gemitu veſtro, illa omnia, quae tum con-
tra me contraque rempublicam dixerat;
voce ac ſententia ſua comprobaverunt.
Iiſdem conſulibus ſedentibus, atque in- 15
ſpectantibus, lata lex eſt, ne auſpicia va-
lerent, ne quis obnuntiaret, ne quis lege
intercederet: ut omnibus faſtis diebus le-
gem ferri liceret: ut lex Aelia, lex Fuſia
ne valeret: qua una rogatione, quis eſt,
qui non intelligat, univerſam rempubli-
cam eſſe deletam? iiſdem conſulibus in-
ſpectantibus, ſervorum delectus habeba-
tur pro tribunali Aurelio, nomine colle-
giorum, cum vicatim homines conſcri-
berentur, decuriarentur, ad vim, ad ma-
nus, ad caedem, ad direptionem incita-
rentur. iiſdem conſulibus arma in tem-
plum Caſtoris palam comportabantur,
gradus ejuſdem templi tollebantur: ar-
mati homines forum et conciones tene-
bant: caedes, lapidationeſque fiebant:
nullus erat ſenatus, nihil reliqui magiſ-
tratus: unus omnem omnium poteſtatem
armis et latrociniis poſſidebat; non ali-

Digitized by Google

qua vi ſua; ſed cum duos conſules a re-
publica provinciarum foedere retraxiſ-
ſet. inſultabat, dominabatur, aliis polli-
cebatur, terrore ac metu multos, plures
etiam ſpe et promiſſis tenebat. quae cum
eſſent ejuſmodi, Judices, cum ſenatus du-
ces nullos, ac pro ducibus proditores, aut
potius apertos hoſtes haberet : equeſter
ordo reus a conſulibus citaretur : Italiae
totius auctoritas repudiaretur: alii nomi-
natim relegarentur, alii metu ac periculo
terrerentur: arma eſſent in templis, armati
in foro: eaque non ſilentio conſulum diſ-
ſimularentur, ſed et voce et ſententia
comprobarentur ; cum omnes urbem
nondum exciſam et everſam, ſed jam cap-
tam atque oppreſſam videremus : tamen
his tantis malis, tanto bonorum ſtudio,
Judices, reſtitiſſemus. ſed me alii metus,
atque aliae curae, ſuſpicioneſque move-
16 runt. . . . Exponam enim hodierno die,
Judices, omnem rationem facti et conſi-
lii mei : neque huic veſtro tanto ſtudio
audiendi, neque vero huic tantae multi-
tudini, quanta, mea memoria, nunquam
ullo in judicio fuit, deero. nam, ſi ego
in cauſa tam bona, tanto ſtudio ſenatus,

Digitized by Google

conſenſu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, ceſſi tribuni plebis, deſpicatiſſimi hominis, furori; contemptiſſimorum conſulum levitatem, audaciamque pertimui; nimium me timidum, nullius animi, nullius conſilii fuiſſe confiteor. quid enim ſimile fuit in Q. Metello? cujus cauſam etſi omnes boni probabant, tamen neque ſenatus publice, neque ullus ordo proprie, neque ſuis decretis Italia tota ſuſceperat; ad ſuam enim magis quandam ille gloriam, quàm ad perſpicuam ſalutem reipublicae ſpectarat, cum unus in legem per vim latam jurare noluerat: denique videbatur ea conditione tam fortis fuiſſe, ut cum patriae caritate conſtantiae gloriam commutaret. erat autem ei res cum exercitu C. Marii invicto: habebat inimicum C. Marium, conſervatorem patriae, ſextum jam illum conſulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino iterum tribuno plebis, vigilante homine, et in cauſa populari ſi non moderate, at certe populariter abſtinenterque verſato. ceſſit, ne aut victus a fortibus viris cum

dedecore caderet: aut victor multis et fortibus civibus rempublicam orbaret. meam cauſam ſenatus palam, equeſter ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeque ſuſceperant. eas res geſſeram, quarum non unus auctor, ſed dux omnium voluntatis fuiſſem, quaeque non modo ad ſingularem meam gloriam, ſed ad ſalutem communem omnium civium et prope gentium pertinerent: ea conditione geſſeram, ut meum factum ſemper omnes praeſtare, tuerique

17 deberent. Erat autem mihi contentio non cum victore exercitu, ſed cum operis conductis, et ad diripiendam urbem concitatis. habebam inimicum non C. Marium, terrorem hoſtium, ſpem ſubſidiumque patriae: ſed duo importuna prodigia, quos egeſtas, quos aeris alieni magnitudo, quos levitas. quos improbitas tribuno plebis conſtrictos addixerat. nec mihi res erat cum Saturnino, qui, quòd a ſe, quaeſtore Oſtienſi, per ignominiam, ad principem et ſenatus et civitatis, M. Scaurum, rem frumentariam tranſlatam ſciebat, dolorem ſuum magna contentione animi perſequebatur: ſed cum ſcurrarum

Digitized by Google

locupletium ſcorto, cum ſororis adultero, cum ſtuprorum ſacerdote, cum veneſico, cum teſtamentario, cum ſicario, cum latrone; quos homines, ſi, id quod facile factu fuit, et quod fieri debuit, quodque a me optimi et fortiſſimi cives flagitabant, vi armiſque ſuperaſſem, non verebar, ne quis aut vim vi repulſam reprehenderet, aut perditorum civium, vel potius domeſticorum hoſtium mortem moereret; ſed me illa movebant: omnibus in concionibus illa furia clamabat, ſe, quae faceret contra ſalutem meam, facere auctore Cn. Pompeio, clariſſimo viro, mihique et nunc, et quoad licuit, amiciſſimo. M. Craſſus, quocum mihi erant omnes amicitiae neceſſitudines, vir fortiſſimus, ab eadem illa peſte infeſtiſſimus eſſe meis fortunis praedicabatur. C. Caeſar, qui a me nullo meo merito alienus eſſe debebat, inimiciſſimus eſſe meae ſaluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. his ſe tribus auctoribus in conſiliis capiendis, adjutoribus in re gerenda eſſe uſurum dicebat; ex quibus unum, habere exercitum in Italia maximum: duo, qui privati tum eſſent, et

Digitized by Google

praeeſſe, et parare, ſi vellent, exercitum
poſſe; idque facturos eſſe dicebat. nec
mihi ille judicium populi, nec legitimam
aliquam contentionem, nec diſceptatio-
nem, aut cauſae dictionem, ſed vim, ar-
ma, exercitus, imperatores, caſtra de-
18 nuntiabat. Quid ergo? inimici oratio,
vana praeſertim, tam improbe in clariſ-
ſimos viros conjecta, me movit? me ve-
ro non illius oratio, ſed etiam eorum ta-
citurnitas, in quos illa oratio tam im-
proba conferebatur: qui tum, quanquam
ob aliam cauſam tacebant, tamen homi-
nibus, omnia timentibus, tacendo loqui,
non infitiando confiteri videbantur. illi
autem aliquo tum timore perterriti, quod
acta illa atque omnes res anni ſuperioris
labefactari a praetoribus, infirmari a ſe-
natu atque principibus civitatis puta-
bant, tribunum popularem a ſe alienare
nolebant, ſuaque ſibi propiora pericula
eſſe, quam mea, loquebantur. ſed tamen
et Craſſus a conſulibus meam cauſam ſuſ-
cipiendam eſſe dicebat, et eorum fidem
Pompeius implorabat; neque ſe priva-
tum publice ſuſceptae cauſae defuturum
eſſe dicebat. quem virum ſtudioſum mei,

Digitized by Google

cupidiſſimum reipublicae conſervandae;
domi meae certi homines ad eam rem
compoſiti monuerunt, ut eſſet cautior:
ejuſque vitae a me inſidias apud me do-
mi poſitas eſſe dixerunt: atque hanc ei
ſuſpicionem alii literis mittendis, alii
nuntiis, alii coram ipſi excitaverunt, ut
ille, cum a me certe nihil timeret, ab il-
lis, ne quid meo nomine molirentur, ſi-
bi cavendum putaret. ipſe autem Cae-
ſar, quem maxime homines ignari veri-
tatis, mihi eſſe iratum putabant, erat ad
portas, erat cum imperio: erat in Italia
ejus exercitus, inque eo exercitu ipſius
tribuni plebis inimici mei fratrem prae-
fecerat; Haec ego cum viderem, ne- 19
que enim erant occulta, ſenatum, ſine
quo civitas ſtare non poſſet, omnino de
civitate eſſe ſublatum: conſules, qui pub-
lici conſilii duces eſſe deberent, perfeciſ-
ſe, ut per ipſos publicum conſilium fun-
ditus tolleretur: eos, qui plurimum poſ-
ſent, opponi omnibus concionibus fal-
ſo, ſed formidoloſe tamen, auctores ad
perniciem meam: conciones haberi quo-
tidie contra me: vocem pro me, ac pro
republica neminem mittere: intenta ſig-

Digitized by Google

na legionum exiſtimari cervicibus ac bonis veſtris, falſo, ſed putari tamen: conjuratorum copias veteres, et effuſam illam ac ſuperatam Catilinae manum importunam, novo duce et inſperata commutatione rerum eſſe renovatam. haec cum viderem, quid agerem, Judices? ſcio enim,tum non mihi veſtrum ſtudium,ſed meum prope veſtro defuiſſe. contenderem contra tribunum plebis privatus armis? viciſſent improbos boni, fortes inertes: interfectus eſſet is, qui hac una medicina ſola potuit a reipublicae peſte depelli. quid deinde? quid reliquiarum reſtaret? quid denique erat dubium, quin ille ſanguis tribunitius, nullo praeſertim publico conſilio profuſus, conſules ultores et defenſores eſſet habiturus? cum quidem in concione dixiſſet, aut mihi ſemel pereundum, aut bis eſſe vincendum. quid erat bis vincere?id profecto,ut,cum amentiſſimo tribuno plebis cum decertaſſem, cum conſulibus caeteriſque ejus ultoribus dimicarem. ego vero, ſi mihi uni pereundum fuiſſet,ac non accipienda plaga mihi inſanabilis,reipublicae mortifera, quam illi impoſuiſſem: ſemel perire ta-

Digitized by Google

meo, Judices, maluiſſem, quam bis vince-
re. erat enim illa altera ejuſmodi conten-
tio, ut neque victi, neque victores rem-
publicam tenere poſſemus. quid ſi in pri-
ma contentione, vi tribunitia victus, in
foro, cum multis bonis viris concidiſſem?
ſenatum conſules, credo, vocaſſent, quem
totum de civitate delerant: ad arma vo-
carent, qui ne veſtitu quidem defendi
rempublicam ſiſſent: a tribuno plebis
poſt interitum meum diſſidiſſent, qui ean-
dem horam meae peſtis et ſuorum prae-
miorum eſſe voluiſſent. Unum enim 20
mihi reſtabat illud, quod forſitan non
nemo vir fortis et acris animi magnique
dixerit: Reſtitiſſes, repugnaſſes, mortem
pugnans oppetiſſes. de quo te, te, in-
quam, Patria, teſtor, et vos Penates pa-
triique Dii, me veſtrarum ſedum templo-
rumque cauſa, me propter ſalutem meo-
rum civium, quae mihi ſemper fuit mea
carior vita, dimicationem caedemque fu-
giſſe. etenim, ſi mihi in aliqua nave cum
meis amicis naviganti, hoc, Judices, ac-
cidiſſet, ut multi ex multis locis praedo-
nes claſſibus eam navem ſe oppreſſuros
minitarentur, niſi me unum ſibi dedidiſ-

Digitized by Google

ſent: ſi id vectores negarent, ac mecum
ſimul interire, quam me tradere hoſtibus
mallent: jeciſſem me ipſe potius in pro-
fundum, ut caeteros conſervarem, quam
illos mei tam cupidos non modo ad cer-
tam mortem, ſed in magnum vitae diſ-
crimen adducerem. cum vero in hanc
reipublicae navem, ereptis ſenatui gu-
bernaculis, fluitantem in alto tempeſta-
tibus ſeditionum ac diſcordiarum, arma-
tae tot claſſes, niſi ego unus deditus eſ-
ſem, incurſurae viderentur: cum pro-
ſcriptio, caedes, direptio denuntiaren-
tur: cum alii me ſuſpicione periculi ſui
non defenderent, alii vetere odio bono-
rum incitarentur, alii inviderent, alii ob-
ſtare ſibi me arbitrarentur, alii ulciſci
dolorem ſuum aliquem vellent, alii rem
ipſam publicam atque hunc bonorum ſta-
tum otiumque odiſſent, et ob haſce cau-
ſas, tot, tamque varias, me unum depoſ-
cerent: depugnarem potius cum ſummo,
non dicam exitio, ſed periculo certe veſ-
tro liberorumque veſtrorum, quam non
id, quod omnibus impendebat, unus pro
21 omnibus ſuſciperem ac ſubirem? Victi
eſſent improbi. at cives: at ab eo priva-

to, qui ſine armis etiam conſul rempublicam conſervarat. ſin victi eſſent boni: quid ſupereſſet? non ad ſervos videtis rem venturam fuiſſe? an mihi ipſi, ut quidam putant, fuit mors aequo animo oppetenda? quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas, in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exilium ob oculos verſabantur? non haec denique a me tum, tanquam fata, in ipſa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disjunctione, tanta acerbitate, tanta ſpoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura aut fortuna dederat, vita retinenda? tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers conſilii, aut ingenii? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo quaerendoque cognoveram? neſciebam vitae brevem eſſe curſum, gloriae ſempiternum? cum eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe, ut vita, quae neceſſitati deberetur, patriae potius donata, quam reſervata naturae videretur? neſciebam, inter ſapientiſſimos homines hanc contentio-

nem fuiſſe, ut alii dicerent animos hominum ſenſuſque morte reſtingui, alii autem tum maxime mentes ſapientium ac fortium virorum, cum e corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere? quorum alterum fugiendum non eſſe, carere ſenſu: alterum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu. denique, cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem, nec ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in vita putaſſem; mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae, pro patria contempſiſſe dicuntur, ego vir conſularis, tantis rebus geſtis, timerem? praeſertim cum ejus eſſem civitatis, ex qua Q. Mucius ſolus in caſtra Porſenae veniſſet, eumque interficere, propoſita ſibi morte, conatus eſſet? ex qua P. Decius primum pater, poſt aliquot annos patria virtute praeditus filius, ſe ac vitam ſuam, inſtructa acie, pro ſalute populi Romani victoriaque devoviſſet? ex qua innumerabiles alii, partim adipiſcendae laudis, partim vitandae turpitudinis causâ, mortem, in variis bellis, aequiſſimis animis oppetiſſent? in qua civitate ipſe meminiſſem, patrem hujus

Digitized by Google

M. Craſſi, fortiſſimum virum, ne videret
victorem vivus inimicum, eadem ſibi ma-
nu vitam exhauſiſſe, qua mortem ſaepe
hoſtibus obtuliſſet? Haec ego et multa 22
alia cogitans, hoc videbam, ſi cauſam
publicam mea mors peremiſſet, neminem
unquam fore, qui auderet ſuſcipere con-
tra improbos cives reipublicae ſalutem.
itaque non ſolum ſi vi interiſſem, ſed e-
tiam ſi morbo exſtinctus eſſem, fore pu-
tabam, ut exemplum reipublicae conſer-
vandae mecum ſimul interiret. quis enim
unquam, me a ſenatu populoque Roma-
no, tanto omnium bonorum ſtudio, non
reſtituto, (quod certe, ſi eſſem interfec-
tus, accidere non potuiſſet) ullam rei-
publicae partem cum ſua minima in-
vidia auderet attingere? ſervavi igitur
rempublicam diſceſſu meo, Judices: cae-
dem a vobis, liberiſque veſtris, vaſti-
tatem, incendia, rapinas, meo dolore
luctuque depuli: et unus rempublicam
bis ſervavi, ſemel gloria, iterum aerum-
na mea. neque enim in hoc me homi-
nem eſſe infitiabor unquam, ut me op-
timo fratre, cariſſimis liberis, fideliſſima
conjuge, veſtro conſpectu, patria, hoc ho-

noris gradu, ſine dolore caruiſſe glorier. quod ſi feciſſem? quod a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea, quae mihi eſſent vilia, reliquiſſem? hoc, meo quidem animo, ſummi in patriam amoris mei ſignum eſſe debet certiſſimum, quod, cum abeſſe ab ea non poſſem ſine ſummo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui. meminetam, Judices, divinum illum virum, atque ex iiſdem, quibus nos, radicibus natum ad ſalutem imperii hujus, C. Marium, ſumma ſenectute, cum vim prope juſtorum armorum profugiſſet, primo ſenile corpus paludibus occultaſſe demerſum: deinde ad infimorum ac tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiam confugiſſe: inde navigio perparvo, cum omnes portus terraſque fugeret, in oras Africae deſertiſſimas perveniſſe. atque ille vitam ſuam, ne inultus eſſet, ad incertiſſimam ſpem, et ad reipublicae ſtatum reſervavit: ego, qui (quemadmodum multi in ſenatu, me abſente, dixerunt) periculo reipublicae vivebam, quique ob eam cauſam conſularibus literis de ſenatûs ſententia exteris nationibus com-

mendabar, nonne, ſi meam vitam deſe-
ruiſſem, rempublicam prodidiſſem? in
quo quidem nunc, me reſtituto, vivit me-
cum ſimul exemplum fidei publicae, ex-
emplum reipublicae defendendae. quod
ſi immortale retinetur, quis non intelli-
git, immortalem hanc civitatem futu-
ram? Nam externa bella regum, gen- 23
tium, nationum, jampridem ita extincta
ſunt, ut praeclare cum iis agamus, quos
pacatos eſſe patiamur. denique ex bel-
lica victoria non fere quemquam eſt in-
vidia civium conſecuta. domeſticis ma-
lis, et audacium civium conſiliis ſaepe eſt
reſiſtendum; eorumque periculorum eſt
in republica retinenda medicina: quam
omnem, Judices, perdidiſſetis, ſi meo in-
teritu ſenatui populoque Romano dolo-
ris ſui de me declarandi poteſtas eſſet e-
repta. quare moneo vos, adoleſcentes,
atque hoc meo jure praecipio, qui dig-
nitatem, qui rempublicam, qui gloriam
ſpectatis: ne, ſi qua vos aliquando ne-
ceſſitas ad rempublicam contra impro-
bos cives defendendam vocabit, ſegnio-
res ſitis, et recordatione mei caſus a con-
ſiliis fortibus refugiatis. primum, non

Digitized by Google

eſt periculum, ne qui unquam ſint in civitate ejuſmodi conſules, praeſertim ſi erit his id, quod debetur, perſolutum. deinde nunquam jam, ut ſpero, quiſquam improbus conſilio et auxilio bonorum ſe oppugnare rempublicam dicet, illis tacentibus: nec armati exercitus terrorem opponet togatis: neque erit juſta cauſa ad portas ſedenti imperatori, quare terrorem ſuum falſo jactari, opponique patiatur. nunquam enim erit tam oppreſſus ſenatus, ut ei ne ſupplicandi quidem ac lugendi ſit poteſtas: tam captus equeſter ordo, ut equites Romani a conſule relegentur. quae cum omnia, atque etiam multo alia majora, quae conſulto praetereo, accidiſſent, vidiſſetis me tamen in priſtinam meam dignitatem, brevi temporis dolore interjecto, reipubli-
14 cae voce eſſe revocatum. Sed, ut revertar ad illud, quod mihi in hac omni eſt oratione propoſitum, omnibus malis illo anno, ſcelere conſulum, rempublicam eſſe confectam; primum illo ipſo die, qui mihi funeſtus fuit, omnibus bonis luctuoſus, cum ego me e complexu patriae conſpectuque veſtro eripuiſſem,

P

metu veſtri periculi, non mei, furori hóminis, ſceleri, perfidiae, telis, minisque ceſſiſſem, patriamque, quae mihi erat cariſſima, propter ipſius patriae caritatem reliquiſſem: cum meum illum caſum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non ſolum homines, ſed tecta urbis ac templa lugerent: nemo veſtrûm forum, nemo curiam, nemo lucem aſpicere vellet: illo, inquam, ipſo die, die dico? immo horâ, atque etiam puncto temporis eodem, mihi, reique publicae pernicies; Gabinio, et Piſoni provincia rogata eſt. prô dii immortales, cuſtodes et conſervatores hujus urbis atque imperii! quaenam illa in republica monſtra, quae ſcelera vidiſtis? civis erat expulſus is, qui rempublicam ex ſenatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat; et expulſus non alio aliquo, ſed eo ipſo crimine. erat autem expulſus ſine judicio, vi, lapidibus, ferro, ſervitio denique concitato. lex erat lata, vaſtato ac relicto foro, et ſicariis ſerviſque tradito; et ea lex, quae ut ne ferretur, ſenatus fuerat veſte mutata. hac tanta perturbatione civitatis, ne noctem quidem

Digitized by Google

conſules inter meum diſcrimen, et eo-
rum praedam, intereſſe paſſi ſunt. ſta-
tim, me perculſo, ad meum ſanguinem
hauriendum, et, ſpirante etiam republi-
ca, ad ejus ſpolia detrahenda advolave-
runt. omitto gratulationes, epulas, par-
titionem aerarii, beneficia, ſpem, pro-
miſſa, praedam, laetitiam paucorum in
luctu omnium. vexabatur uxor mea: li-
beri ad necem quaerebantur: gener, et
Piſo gener, a Piſonis conſulis pedibus
ſupplex rejiciebatur: bona diripieban-
tur, eaque ad conſules deferebantur:
domus ardebat in Palatio: conſules e-
pulabantur. quod ſi meis incommodis
laetabantur, urbis tamen periculo com-
25 moverentur. Sed, ut a mea cauſa jam
recedam, reliquas illius anni peſtes re-
cordamini: ſic enim facillime perſpicie-
tis, quantam vim omnium remediorum
a magiſtratibus proximis reſpublica de-
ſiderarit. legum multitudinem, cum ea-
rum, quae latae ſunt, tum vero, quae
promulgatae fuerunt. nam latae quidem
ſunt conſulibus illis, tacentibus dicam?
immo vero approbantibus etiam, ut cen-
ſoria notio, et graviſſimum judicium ſanc-

tiſſimi magiſtratus de republica tolleretur: ut collegia non modo illa vetera contra ſenatus conſultum reſtituerentur, ſed ab uno gladiatore innumerabilia alia nova conſcriberentur: ut, remiſſis ſemiſſibus et trientibus, quinta prope pars vectigalium tolleretur: ut Gabinio pro illa ſua Cilicia, quam ſibi, ſi rempublicam prodidiſſet, pactus erat, Syria daretur: ut uni helluoni bis de eadem re deliberandi, et, rogata lege, poteſtas fieret provinciae commutandae. Mitto eam 26
legem, quae omnia jura religionum, auſpiciorum, poteſtatem, omnes leges, quae ſunt de jure et de tempore legum rogandarum, una rogatione delevit: mitto omnem domeſticam labem: etiam exteras nationes illius anni furore conquaſſatas videbamus. lege tribunitia Matris Magnae Peſſinuntius ille ſacerdos expulſus et ſpoliatus ſacerdotio eſt, fanumque ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum venditum pecunia grandi, Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione; praeſertim cum ea ſibi ille non colendi, ſed violandi cauſa appetiſſet: appellati reges a populo, qui id nun-

quam ne a ſenatu quidem poſtulaſſent: reducti exules Byzantium condemnati tum, cum indemnati cives e civitate ejiciebantur. rex Ptolemaeus, qui ſi nondum erat ipſe a ſenatu ſocius appellatus, erat tamen frater ejus regis, qui cum eſſet in eadem cauſa, jam erat a ſenatu honorem iſtum conſecutus: erat eodem genere, iiſdemque majoribus, eadem vetuſtate ſocietatis: denique erat rex, ſi nondum ſocius, at non hoſtis: pacatus, quietus, fretus imperio populi Romani, regno paterno atque avito: regali otio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, nihil ſuſpicante, eiſdem operis ſuffragium ferentibus, eſt rogatum, ut, ſedens cum purpuro et ſceptro, et illis inſignibus regiis, praeconi publico ſubjiceretur: et imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere conſuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.
27 Multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi ſceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud ſcio, an recte hoc proximum eſſe dicam. Anti-

Digitized by Google

ochum illum Magnum majores noſtri, magna belli contentione, terra marique, ſuperatum, intra montem Taurum regnare juſſerunt: Aſiam, qua illum multarant, Attalo, ut is regnaret in ea, condonaverunt. cum Armeniorum rege, Tigrane, grave bellum perdiuturnumque geſſimus; cum ille, injuriis in ſocios noſtros inferendis, bello prope nos laceſſiſſet. hic et ipſe per ſe vehemens fuit, et acerrimum hoſtem hujus imperii Mithridatem, pulſum Ponto, opibus ſuis regnoque defendit: et a Lucullo, ſummo viro atque imperatore, pulſus, animo tamen hoſtili cum reliquis copiis ſuis in priſtina mente manſit. hunc Cn. Pompeius, cum in ſuis caſtris ſupplicem abjectumque vidiſſet, erexit, atque inſigne regium, quod ille de ſuo capite abjecerat, repoſuit, et, imperatis certis rebus, regnare juſſit: nec minus et ſibi et huic imperio glorioſum putavit, conſtitutum a ſe regem, quam conſtrictum videri. tulit, geſſit. qui et ipſe hoſtis fuit populi Romani, et acerrimum hoſtem in regnum recepit: qui conflixit, qui ſigna contulit, qui de imperio pene certavit, regnat hodie, et amicitiae nomen

Digitized by Google

ac ſocietatis,quod armis violarat, id prè-
cibus eſt conſecutus. illė Cyprius miſer,
qui ſemper ſocius, ſemper amicus fuit:
de quo nulla unquam ſuſpicio durior aut
ad ſenatum, aut ad imperatores noſtros
allata eſt: vivus (ut aiunt) eſt, et videns,
cum victu ac veſtitu ſuo publicatus. en,
cur caeteri reges ſtabilem eſſe ſuam for-
tunam arbitrentur, cum hoc illius funeſ-
ti anni prodito exemplo videant, per
tribunum aliquem et ſexcentas operas,
ſe fortunis ſpoliari et regno omni poſſe
28 nudari. At etiam eo negotio M. Cato-
nis ſplendorem maculare voluerunt, ig-
nari, quid gravitas, quid integritas, quid
magnitudo animi, quid denique virtus
valeret: quae in tempeſtate ſaeva quieta
eſt, et lucet in tenebris, et pulſa loco ma-
net tamen, atque haeret in patria, ſplen-
detque per ſe ſemper, neque alienis un-
quam ſordibus obſoleſcit. non illi or-
nandum M. Catonem, ſed relegandum:
nec illi committendum illud negotium,
ſed imponendum putaverunt: qui in con-
cione palam dixerint, linguam ſe evel-
liſſe M. Catoni, quae ſemper contra ex-
traordinarias poteſtates libera fuiſſet.

Digitized by Google

ſentient, ut ſpero, brevi tempore, manere libertatem illam: atque hoc etiam, ſi fieri poterit, eſſe majorem, quod cum conſulibus illis M. Cato, etiam cum jam deſperaſſet aliquid auctoritate ſua profici poſſe, tamen voce ipſa ac dolore pugnavit, et poſt meum diſceſſum, iis Piſonem verbis, flens meum et reipublicae caſum, vexavit, ut illum hominem perditiſſimum atque impudentiſſimum pene jam provinciae poeniteret. cur igitur rogationi paruit? quaſi vero ille non in alias quoque leges, quas injuſte rogatas putaret, jam ante jurarit. non offert ſe ille iſtis temeritatibus, ut, cum reipublicae nihil proſit, ſe cive rempublicam privet. conſule me, cum eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in diſcrimen vitam ſuam: dixit eam ſententiam, cujus invidiam capitis periculo ſibi praeſtandam videbat: dixit vehementer: egit acriter: ea quae ſenſit, prae ſe tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit, non quo periculum ſuum non videret; ſed in tanta reipublicae tempeſtate nihil ſibi, niſi de patriae periculis cogitandum putabat. conſecutus eſt ipſius tribunatus. Quid ego de 29

ſingulari magnitudine animi ejus, ac de incredibili virtute dicam? meminiſtis illum diem, cum templo a collega occupato, nobis omnibus de vita ejus viri et civis timentibus, ipſe animo fortiſſimo venit in templum, et clamorem hominum auctoritate, impetum improborum virtute ſedavit. adiit tum periculum, ſed adiit ob cauſam: quae quanta fuerit, jam mihi dicere non eſt neceſſe. at, ſi iſti Cypriae rogationi ſceleratiſſimae non paruiſſet, haereret illa nihilominus in republica turpitudo. regno enim jam publicato, de ipſo Catone erat nominatim rogatum. quod ille ſi repndiaſſet, dubitatis, quin ei vis eſſet allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari viderentur? atque etiam hoc videbat: quoniam illa in republica macula regni publicati maneret, quam nemo jam poſſet eluere; quod ex malis boni poſſit in republica provenire, id utilius eſſe per ſe conſervari, quam per alios. atque ille etiam ſi aliquapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim, qui ſuperiore anno ſenatu caruiſſet, quo ſi tum veniret, me tamen ſocium ſu-

Digitized by Google

orum in republica conſiliorum videri
poſſet: is aequo animo tum, me expulſo,
et meo nomine cùm univerſo ſenatu, tum
ſententiâ ſuâ condemnatâ, in hac urbe
eſſe poſſet? ille vero eidem tempori, cui
nos, eidem furori, eiſdem conſulibus,
eiſdem minis, inſidiis, periculis ceſſit.
luctum nos hauſimus majorem, dolorem
ille animi non minorem. His de tot 30
tantiſque injuriis in ſocios, in reges, in
liberas civitates, conſulum querela eſſe
debuit. in ejus magiſtratûs tutela reges,
atque exterae nationes ſemper fuerunt.
ecquae vox unquam eſt audita conſu-
lum? quanquam quis auderet, ſi maxi-
me queri vellet? de Cyprio rege quere-
rentur, qui me civem nullo meo crimi-
ne, patriae nomine laborantem, non mo-
do ſtantem non defenderunt, ſed ne ja-
centem quidem protexerunt? ceſſeram,
ſi alienam a me plebem fuiſſe vultis, quae
non fuit, invidiae: ſi commoveri omnia
videbantur, tempori: ſi vis ſuberat, ar-
mis: ſi ſocietas, magiſtratuum pactioni:
ſi periculum civium, reipublicae. cur,
cum de capite civis (non diſputo, cujuſ-
modi civis) et de bonis proſcriptio fer-

Digitized by Google

retur; cum et ſacratis legibus, et XII. tabulis ſancitum eſſet, ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitiis centuriatis, rogari; nulla vox eſt audita conſulum? conſtitutumque eſt illo anno, quantum in illis duabus hujus imperii peſtibus fuit, jure poſſe per operas concitatas quemvis civem nominatim, tribuni plebis conſilio, ex civitate exturbari? quae vero promulgata illo anno fuerunt? quae promiſſa multis? quae conſcripta? quae ſperata? quae cogitata? quid dicam? qui locus orbis terrae jam non erat alicui deſtinatus? cujus negotii publici cogitari, optari, fingi curatio potuit, quae non eſſet attributa atque deſcripta? quod genus imperii, aut quae provincia, quae ratio auferendae, aut conflandae pecuniae non reperiebatur? quae regio, oráve terrarum erat latior, in qua non regnum aliquod ſtatueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum ſibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem ab ſenatu petebat? damnatis de vi reſtitutio; conſulatûs petitio

Digitized by Google

ipſi illi populari ſacerdoti comparabatur.
haec gemebant boni, ſperabant improbi,
agebat tribunus plebis, conſules adjuva- 31
bant. Hîc aliquanto ſerius, quam ipſe
vellet, Cn. Pompeius, invitiſſimis iis, qui
mentem optimi ac fortiſſimi viri ſuis con-
ſiliis, fictiſque terroribus, a defenſione
meae ſalutis averterant, excitavit illam ſu-
am non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua re-
tardatam conſuetudinem reipublicae be-
ne gerendae. non eſt paſſus ille vir, qui
ſceleratiſſimos cives, qui acerrimos hoſ-
tes, qui maximas nationes, qui reges, qui
gentes feras atque inauditas, qui praedo-
num infinitam manum, qui etiam ſervi-
tia virtute victoriaque domuiſſet; qui
omnibus bellis terrâ marique compreſ-
ſis, imperium populi Romani orbis ter-
rarum terminis definiſſet; rempublicam
everti ſcelere paucorum, quam ipſe non
ſolum conſiliis, ſed etiam ſanguine ſuo
ſaepe ſervaſſet. acceſſit ad cauſam publi-
cam; reſtitit auctoritate ſua reliquis re-
bus: de praeteritis queſtus eſt. fieri quae-
dam ad meliorem ſpem inclinatio viſa
eſt. decrevit ſenatus frequens de meo re-
ditu kalendis Jun. diſſentiente nullo, re-

Digitized by Google

ferente L. Ninnio, cujus in mea cauſa nunquam fides virtuſque contremuit. interceſſit Ligus iſte neſcio qui, additamentum inimicorum meorum.. res erat et cauſa noſtra eo jam loci, ut erigere oculos et vivere videretur. quiſquis erat, qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocunque venerat, quod judicium cunque ſubierat, damnabatur. inveniebatur nemo, qui ſe ſuffragium de me tuliſſe confiteretur. deceſſerat ex Aſia frater meus magno ſqualore, ſed multo etiam majore moerore. huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis gemituque proceſſerat: loquebatur liberius ſenatus: concurrebant equites Romani: Piſo ille, gener meus, cui fructum pietatis ſuae neque ex me, neque a populo Romano ferre licuit, a propinquo ſuo ſocerum ſuum flagitabat: omnia ſenatus rejiciebat, niſi de
32 me primum conſules retuliſſent. Quae cum res jam manibus teneretur: et cum conſules provinciarum pactione libertatem omnem perdidiſſent, qui, cum in ſenatu privatim, ut de me ſententias dicerent, flagitabantur, legem illi ſe Clo-

dium timere dicebant. cum haec non poſſent jam diutius ſuſtinere, initur conſilium de interitu Cn. Pompeii: quo patefacto, ferroque deprehenſo, ille incluſus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum eſt, mihi abſenti creviſſe amicos, in ea praeſertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos eſſe putaveram, non erant: ſed eos voluntatem ſemper eandem, libertatem non eandem ſemper habuiſſe. nam ex novem tribunis, quos tunc habueram, unus, me abſente, defluxit, qui cognomen ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis ejus eſſe, quam generis, videretur. hoc igitur anno, magiſtratibus novis deſignatis, cum omnes boni omnem ſpem melioris ſtatûs in eorum fidem convertiſſent: princeps P. Lentulus auctoritate ac ſententia ſua, Piſoni et Gabinio repugnantibus, cauſam ſuſcepit, tribuniſque plebis octo referentibus, praeſtantiſſimam de me ſententiam dixit. qui cum ad gloriam ſuam, atque ad ampliſſimi beneficii gratiam magis pertinere videret,

Digitized by Google

cauſam illam integram ad ſuum conſulatum reſervari, tamen rem talem per alios citius, quam per ſe tardius confici malebat.
33 Hoc interim tempore P. Sextius, Judices, deſignatus, iter ad C. Caeſarem pro mea ſalute ſuſcepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad cauſam. equidem exiſtimo, ſi ille (ut arbitror) aequus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum: ſin iratior, non multum. ſed tamen ſedulitatem atque integritatem hominis videtis. ingredior jam in Sextii tribunatum. nam hoc primum iter deſignatus reipublicae causâ ſuſcepit. pertinere et ad concordiam civium putavit, et ad perficiendi facultatem, animum Caeſaris a cauſa non abhorrere. abiit ille annus. reſpiraſſe homines videbantur, nondum re, ſed ſpe reipublicae recuperandae. exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati: quibus utinam ipſis eveniſſent ea, quae tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, et cohortes optimas perdidiſſemus. ineunt magiſtratum tribuni plebis, qui omnes ſe de me promulgatu-

Digitized by Google

ros confirmarant. ex his princeps emi-
tur ab inimicis meis, is, quem homines
in luctu irridentes, Gracchum vocabant:
quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut
illa ex vepreculis extracta nitedula rem-
publicam conaretur arrodere. alter vero
non ille Serranus ab aratro, ſed ex de-
ſerto Gavi Oleli horreo calatis granis, in
Calatinos Atilios inſitus, ſubito nomini-
bus in tabulas relatis, nomen ſuum de
tabula ſuſtulit. veniunt kalendae Janu-
arii: vos haec melius ſcire poteſtis: equi-
dem audita dico: quae tum frequentia
ſenatûs, quae expectatio populi, qui con-
curſus legatorum ex Italia cuncta, quae
virtus, actio, gravitas P. Lentuli conſu-
lis fuerit, quae etiam collegae ejus mo-
deratio de me: qui cum inimicitias ſibi
mecum ex reipublicae diſſenſione ſuſcep-
tas eſſe dixiſſet, eas ſe patribus conſcrip-
tis dixit, et temporibus reipublicae per-
miſſurum. Tum princeps rogatus 34
ſententiam L. Cotta dixit id, quod dig-
niſſimum republica fuit, nihil de me ac-
tum eſſe jure, nihil more majorum, nihil
legibus: non poſſe quemquam de civita-
te tolli ſine judicio: de capite non modo

Digitized by Google

ferri, ſed ne judicari quidem poſſe, niſi comitiis centuriatis: vim fuiſſe illam, flammam quaſſatae reipublicae, perturbatorumque temporum, jure judiciiſque ſublatis: magna rerum perturbatione impendente, declinaſſe me paululum, et, ſpe reliquae tranquillitatis, praeſentes fluctus tempeſtatemque fugiſſe. quare, cum abſens rempublicam non minus magnis periculis, quam quodam tempore praeſens liberaſſem, non reſtitui me ſolum, ſed etiam ornari a ſenatu decere. diſputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentiſſimum et profligatiſſimum hoſtem pudoris et pudicitiae ſcripſiſſe, quae ſcripſerat, iis verbis, rebus, ſententiis, ut, etiam ſi jure eſſet rogatum, tamen vim habere non poſſet. quare me, qui nulla lege abeſſem, non reſtitui lege, ſed revocari ſenatûs auctoritate oportere. hunc nemo erat, quin veriſſime ſentire diceret. ſed poſt eum rogatus Cn. Pompeius, approbata laudataque Cottae ſententia, dixit, ſeſe otii mei cauſa, ut omni populari concitatione defungerer, cenſere, ut ad ſenatûs auctoritatem, populi quoque Romani beneficium erga me adjungere-

tur. cum omnes certatim, aliuſque alio gravius atque ornatius de mea ſalute dixiſſet, fieretque ſine ulla varietate diſceſſio: ſurrexit, ut ſcitis, Atilius hic Gavianus: nec auſus eſt, cum eſſet emptus, intercedere; noctem ſibi ad deliberandum poſtulavit. clamor ſenatus, querelae, preces, ſocer ad pedes abjectus. ille ſe affirmare, poſtero die moram nullam eſſe facturum. creditum eſt: diſceſſum eſt. illi interea deliberatori merces, longa interpoſita nocte, duplicata eſt. conſecuti dies pauci omnino Januario menſe, per quos ſenatum haberi liceret: ſed tamen actum nihil, niſi de me. Cùm omni 35
mora, ludificatione, calumnia, ſenatus auctoritas impediretur: venit tandem concilii de me agendi dies, VIII. kalendas Februar. princeps rogationis, vir mihi amiciſſimus, Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupavit. quietus eo die Sextius, is qui eſt de vi reus. actor hic, defenſorque cauſae meae nihil progreditur, conſilia expectat inimicorum meorum. quid illi, quorum conſilio P. Sextius in judicium vocatur? quo ſe pacto gerunt? cum forum, comitium,

Digitized by Google

curiam multa de nocte armatis hominibus ac ſervis pleriſque occupaviſſent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos. venientem in forum, virum optimum et conſtantiſſimum, M. Ciſpium, tribunum plebis, vi depellunt: caedem in foro maximam faciunt: univerſique, deſtrictis gladiis et cruentis in omnibus fori partibus, fratrem meum, virum optimum, fortiſſimum, meique amantiſſimum, oculis quaerebant, voce poſcebant. quorum ille telis libenter, in tanto luctu ac deſiderio mei, non repugnandi, ſed moriendi cauſa, corpus obtuliſſet ſuum, niſi ſuam vitam ad ſpem mei reditus reſervaſſet. ſubiit tamen vim illam nefariam conſceleratorum latronum: et, cum ad fratris ſalutem a populo Romano deprecandam veniſſet, pulſus e Roſtris, in comitio jacuit, ſeque ſervorum et libertorum corporibus obtexit, vitamque tum ſuam noctis et fugae praeſidio, non juris judiciorumque defendit. meminiſtis tum, Judices, corporibus civium Tiberim compleri, cloacas referciri, e foro ſpongiis effingi ſanguinem, ut omnes tan-

Digitized by Google

tam illam copiam, et tam magnificum apparatum, non privatum aut plebeium, ſed patricium et praetorium eſſe arbitrarentur. nihilque neque ante hoc tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die criminationis eſſe in Sextium. Atqui vis 35
in foro verſata eſt. certe. quando enim major? lapidationes perſaepe vidimus: non ita ſaepe, ſed nimium tamen ſaepe gladios: caedem vero tantam, tantos acervos corporum extructos, niſi forte illo Cinnano atque Octaviano die, quis unquam in foro vidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia aut conſtantia interceſſoris oritur ſaepe ſeditio, culpâ atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione propoſita: oritur ex concertatione magiſtratuum: oritur ſenſim ex clamore primùm: deinde aliqua diſceſſione concionis: vix, ſero, et raro ad manus pervenitur: nullo verò verbo facto, nulla concione advocata, nulla lege recitata concitatam nocturnam ſeditionem quis audivit? an veriſimile eſt, ut civis Romanus, aut homo liber quiſquam cum gladio in forum deſcenderit ante lucem, ne de me ferri

pateretur, praeter eos, qui ab illo peſti-
fero ac perdito cive jampridem reipubli-
cae ſanguine ſaginantur? hîc jam de ipſo
accuſatore quaero, qui P. Sextium que-
ritur cum multitudine in tribunatu et
cum praeſidio magno fuiſſe: num illo
die fuerit. certe, certe non fuit. victa i-
gitur eſt cauſa reipublicae, et victa, non
auſpiciis, non interceſſione, non ſuffra-
giis: ſed vi, manu, ferro. nam, ſi obnun-
tiaſſet Fabricio is praetor, qui ſe ſervaſſe
de coelo dixerat, accepiſſet reſpublica
plagam, ſed eam, quam acceptam geme-
re poſſet. ſi interceſſiſſet collega Fabri-
cio, laeſiſſet rempublicam, ſed rempubli-
cam jure laeſiſſet: gladiatores tu noviti-
os, pro expectata aedilitate ſuppoſitos
cum ſicariis e carcere emiſſis ante lucem
immittas? magiſtratus templo dejicias?
caedem maximam facias? forum purges?
et, cum omnia vi et armis egeris, accuſes
eum, qui ſe praeſidio munierit, non ut
te oppugnaret, ſed ut vitam ſuam poſſet
17 defendere? Atqui ne ex eo quidem
tempore id egit Sextius, ut a ſuis muni-
tus, tutò in foro magiſtratum gereret,
rempublicam adminiſtraret. itaque fre-

tus ſanctitate tribunatus, cum ſe non modo contra vim et ferrum, ſed etiam contra verba atque interfationem legibus ſacratis eſſe armatum putaret; venit in templum Caſtoris: obnuntiavit conſuli: cum ſubito manus illa Clodiana, in caede civium ſaepe jam victrix, exclamat, incitatur, invadit, inermem atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis ſeptorum et fuſtibus: a quibus hic, multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore et contrucidato, ſe abjecit exanimatus; neque ulla alia re ab ſe mortem, niſi opinione mortis, depulit. quem cum jacentem et conciſum plurimis vulneribus, extremo ſpiritu exſanguem et confectum viderent: defatigatione magis et errore, quam miſericordia et modo, aliquando caedere deſtiterunt. et cauſam dicit Sextius de vi? quid ita? quia vivit. at id non ſuâ culpâ. plaga una illa extrema defuit: quae ſi acceſſiſſet, reliquum ſpiritum exhauſiſſet. accuſa Lentidium: non percuſſit locum: maledicito Sabinio, homini Reatino, cur tam tempori exclamarit occiſum. ipſum vero quid accuſas? num

Digitized by Google

defuit gladiis? num repugnavit? num,
ut gladiatoribus imperari ſolet, ferrum
38 non recepit? An haec ipſa vis eſt, non
poſſe emori? an illa, quod tribunus ple-
bis templum cruentavit? an, quod, cum
eſſet ablatus, primumque reſipiſſet, non
ſe referri juſſit? ubi eſt crimen, quod re-
prehenditis?? hic quaero, Judices, ſi illo
die gens iſta Clodia, quod facere voluit,
effeciſſet: ſi P. Sextius, qui pro occiſo re-
lictus eſt, occiſus eſſet: fuiſtiſne ad arma
ituri? fuiſtiſne vos ad patrium illum ani-
mum, majorumque virtutem excitaturi?
fuiſtiſne aliquando rempublicam a funeſ-
to latrone repetituri? an etiam tunc qui-
eſceretis, cunctaremini, timeretis, cum
rempublicam a facinoroſiſſimis ſicariis, et
a ſervis eſſe oppreſſam, atque occupatam
videretis? cujus igitur mortem ulciſcere-
mini, ſi quidem liberi eſſe, et habere rem-
publicam cogitaretis: de ejus virtute vi-
ri quid vos loqui, quid ſentire, quid co-
gitare, quid judicare oporteat, dubitan-
dum putatis? at vero illi ipſi parricidae,
quorum effrenatus furor alitur impuni-
tate diuturna, adeo vim facinoris ſui per-
horruerant, ut, ſi paulo longior opinio

Digitized by Google

mortis Sextii fuiſſet, Gracchum illum ſuum, transferendi in nos criminis cauſa, occidere cogitarint. ſenſit ruſticulus non incautus, (neque enim homines nequam tacere potuerunt) ſuum ſanguinem quaeri ad reſtinguendam invidiam facinoris Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat: meſſoria ſe corbe contexit. cum quaererent alii Numerium, alii Quintium, gemini nominis errore ſervatus eſt. atque hoc ſcitis omnes, uſque adeo hominem in periculo fuiſſe, quoad ſcitum ſit Sextium vivere. quod niſi eſſet patefactum paulo citius, quam vellem; non illi quidem morte mercenarii ſui tranſferre potuiſſent invidiam in quos putabant, ſed acerbiſſimi ſceleris infamiam grato quodam ſcelere minuiſſent. ac, ſi tunc P. Sextius, Judices, in templo Caſtoris animam, quam vix retinuit, edidiſſet: non dubito, quin, ſi modo eſſet in republica ſenatus, ſi majeſtas populi Romani revixiſſet, aliquando ſtatua huic ob rempublicam interfecto in foro ſtatueretur. nec vero illorum quiſquam, quos a majoribus noſtris, morte obita, poſi-

tos in illo loco atque in Roſtris colloca-
tos videtis, eſſet P. Sextio aut acerbita-
te mortis, aut animo in rempublicam
praeponendus: qui cum cauſam civis ca-
lamitoſi, cauſam amici, cauſam bene de
republica meriti, cauſam ſenatus, cauſam
Italiae, cauſam reipublicae ſuſcepiſſet;
cumque auſpiciis religionique parens ob-
nuntiaret, quod ſenſerat; luce palam a
nefariis peſtibus in deorum hominumque
conſpectu eſſet occiſus, ſanctiſſimo in
templo, ſanctiſſima in cauſa, ſanctiſſimo
in magiſtratu. ejus igitur vitam quiſ-
quam ſpoliandam ornamentis eſſe dicet,
cujus mortem ornandam monumento
39 ſempiterno putaretis? Homines, in-
quit, emiſti, coëgiſti, paraſti. quid uti
faceret? ſenatum obſideret? cives indem-
natos expelleret? bona diriperet? aedes
incenderet? tecta diſturbaret? templa de-
orum immortalium inflammaret? tribu-
nos plebis ferro e Roſtris expelleret? pro-
vincias, quas vellet, quibus vellet, ven-
deret? reges appellaret? rerum capitali-
um condemnatos in liberas civitates per
legatos noſtros reduceret? principem ci-
vitatis ferro obſeſſum teneret? haec ut

Digitized by Google

efficere poſſet, quae fieri, niſi armis oppreſſa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum ſibi P. Sextius et copias comparavit. at nondum erat maturum: nondum res ipſa ad ejuſmodi praeſidia viros bonos compellebat. pulſi nos eramus, non omnino iſta manu ſola, ſed tamen non ſine iſta: vos taciti mirabamini. captum erat forum anno ſuperiore, aede Caſtoris, tanquam arce aliqua, a fugitivis occupata: ſilebatur. omnia, hominum, cum egeſtate, tum audacia perditorum, clamore, concurſu, vi, manu gerebantur: perferebatis. magiſtratus templis pellebantur: alii omnino aditu ac foro prohibebantur: nemo reſiſtebat. gladiatores ex praetoris comitatu comprehenſi, in ſenatum introducti, confeſſi, in vincula conjecti a Milone, emiſſi a Serrano. mentio nulla. forum corporibus civium Romanorum conſtratum caede nocturna. non modo nulla nova quaeſtio, ſed etiam vetera judicia ſublata. tribunum plebis plus viginti vulneribus acceptis jacentem moribundumque vidiſtis: alterius tribuni plebis, divini hominis (dicam enim quod

Digitized by Google

ſentio, et quod mecum ſentiunt omnes) divini, inſigni quadam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide praediti, domus eſt oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano.

40 Et tu hoc loco laudas Milonem, et jure laudas. quem enim unquam virum tam immortali virtute vidimus? qui, nullo praemio propoſito, praeter hoc, quod jam contritum et contemptum putatur, judicium bonorum, omnia pericula, ſummos labores, graviſſimas contentiones, inimicitiaſque ſuſcepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuiſſe, non verbis, quid oporteret à praeſtantiſſimis viris in republica fieri, et quid neceſſe eſſet: Oportere hominum audacium, everſorum reipublicae ſceleri, legibus et judiciis reſiſtere: Si leges non valerent, judicia non eſſent, ſi reſpublica vi conſenſuque audacium, armis oppreſſa teneretur; praeſidio et copiis defendi vitam et libertatem neceſſe eſſe. hoc ſentire, prudentiae eſt: facere, fortitudinis: et ſentire verò et facere, perfectae cumulataeque virtutis. adiit ad rempublicam tribunus plebis, Milo: de cujus laude plura dicam,

Digitized by Google

non quò aut ipſe haec dici, quam exiſtimari malit, aut ego hunc laudis fructum praeſenti libenter impertiam, praeſertim cùm verbis conſequi non poſſim: ſed quòd exiſtimo, ſi Milonis cauſam accuſatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii cauſam exiſtimaturos. adiit igitur T. Annius ad cauſam reipublicae, ſic ut civem patriae recuperare vellet ereptum. ſimplex cauſa, conſtans ratio, plena conſenſionis omnium, plena concordiae. collegas adjutores habebat: conſulis alterius ſummum ſtudium, alterius animus pene placatus. de praetoribus unus alienus: ſenatus incredibilis voluntas: equitum Romanorum animi ad cauſam excitati, erecta Italia. duo ſoli erant empti ad impediendum: qui ſi, homines deſpecti et contempti, tantam rem ſuſtinere non potuiſſent, ſe cauſam, quam ſuſceperat, nullo labore peracturum videbat. agebat auctoritate, agebat conſilio, agebat per ſummum ordinem, agebat exemplo bonorum et fortium civium: quid republica, quid ſe dignum eſſet, quis ipſe eſſet, quid ſperare, quid majoribus ſuis reddere

Digitized by Google

41 deberet, diligentiſſime cogitabat. Huic gravitati hominis videbat ille gladiator ſe, ſi moribus ageret, parem eſſe non poſſe: ad ferrum, ad faces, ad quotidianam caedem, incendia, rapinas, ſe cum exercitu ſuo contulit: domum oppugnare, itineribus occurrere, vi laceſſere et terrere coepit. non movit hominem ſumma gravitate, ſummaque conſtantia: ſed quanquam dolor animi, innata libertas, prompta excellenſque virtus, fortiſſimum virum hortabantur, vi vim oblatam, praeſertim ſaepius, ut frangeret et refutaret: tanta moderatio fuit hominis, tantum conſilium, ut contineret dolorem, neque eadem ſe re ulciſceretur, qua eſſet laceſſitus: ſed illum tot jam funeribus reipublicae exultantem ac tripudiantem, legum, ſi poſſet, laqueis conſtringeret. deſcendit ad accuſandum. quis unquam tam proprie reipublicae cauſâ, nullis inimicitiis, nullis praemiis, nulla hominum poſtulatione, aut etiam opinione, id unquam eſſe facturum? fracti erant animi hominis. hoc enim accuſante priſtini illius ſui judicii turpitudinem deſperabat. ecce tibi conſul, praetor, tribunus ple-

Digitized by Google

bis, nova novi generis edicta propo-
nunt: Ne reus adſit, ne citetur, ne quae-
ratur, ne mentionem omnino cuiquam
judicum aut judiciorum facere liceat.
quid ageret vir ad virtutem, dignitatem,
gloriam natus, vi ſceleratorum hominum
corroborata, legibus, judiciiſque ſubla-
tis? cervices tribunus plebis privato,
praeſtantiſſimus vir profligatiſſimo homi-
ni daret? an cauſam ſuſceptam affligeret?
an ſe domi contineret? et vinci turpe pu-
tavit, et deterreri. etiam e republica cre-
didit, ut, quoniam ſibi in illum legibus
uti non liceret, illius vim neque in ſuo,
neque in reipublicae periculo pertimeſce-
ret. Quomodo igitur hoc in genere 42
praeſidii comparati accuſas Sextium, cum
idem laudes Milonem? an, qui ſua tecta
defendit: qui ab aris, focis, ferrum, flam-
mamque depellit: qui ſibi licere vult tu-
tò eſſe in foro, in templo, in curia: qui
vitae praeſidium comparat: qui vulneri-
bus, quae cernit quotidie toto corpore,
movetur, ut aliquo praeſidio caput, et
cervices, et jugulum ac latera tutetur,
hunc de vi accuſandum putas? quis enim
veſtrûm, judices, ignorat, ita naturam

rerum tuliſſe, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque civili jure deſcripto, fuſi per agros ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per caedem ac vulnera aut eripere, aut retinere potuiſſent? qui igitur primi virtute et conſilio praeſtanti extiterunt, ii perſpecto genere humanae docilitatis atque ingenii, diſſipatos, unum in locum congregarunt, eoſque ex feritate illa ad juſtitiam atque manſuetudinem tranſduxerunt. tum res ad communem utilitatem, quas publicas appellamus, tum conventicula hominum, quae poſtea civitates nominatae ſunt, tum domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, invento et divino et humano jure, moenibus ſepſerunt. atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, et illam immanem nihil tam intereſt, quam jus atque vis. horum utro uti nolimus, altero eſt utendum. vim volumus extingui? jus valeat neceſſe eſt, id eſt, judicia, quibus omne jus continetur. judicia diſplicent, aut nulla ſunt? vis dominetur neceſſe eſt. haec vident omnes. Milo et vidit, et fecit, ut jus experiretur, vim de-

Digitized by Google

pelleret. altero uti voluit, ut virtus au-
daciam vinceret: altero uſus neceſſario
eſt, ne virtus ab audacia vinceretur. ea-
demque ratio fuit P. Sextii, ſi minus in
accuſando, (neque enim per omnes fuit
idem neceſſe fieri) at certe in neceſſitate
defendendae ſalutis ſuae, praeſidioque
contra vim et manum comparando. O 43
dii immortales! quemnam oſtenditis ex-
itum nobis? quam ſpem reipublicae da-
tis? quotus quiſque invenietur tanta vir-
tute vir, qui optimam quamque cauſam
reipublicae amplectatur? qui bonis viris
deſerviat? qui ſolidam laudem veramque
quaerat? cum ſciat, duo illa reipublicae
penè fata, Gabinium et Piſonem, alte-
rum haurire quotidie ex pacatiſſimis at-
que opulentiſſimis Syriae gazis innume-
rabile pondus auri? bellum inferre qui-
eſcentibus, ut eorum veteres illibataſque
divitias in profundiſſimum libidinum ſu-
arum gurgitem profundat? villam aedi-
ficare in oculis omnium tantam, tuguri-
um ut jam videatur eſſe illa villa, quam
ipſe tribunus plebis pictam olim in con-
cionibus explicabat, quo fortiſſimum ac
ſummum civem in invidiam homo caſtus

Digitized by Google

ac non cupidus vocaret? alterum Thracibus ac Dardanis primùm pacem maxima pecunia vendidiſſe? deinde, ut illi pecuniam conficere poſſent, vexandam his Macedoniam et ſpoliandam tradidiſſe? eundemque bona creditorum, civium Romanorum, cum debitoribus Graecis diviſiſſe? cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, ſpoliare Theſſalos, certam Achaeis in annos ſingulos pecuniam imperaviſſe: neque tamen ullo in publico aut religioſo loco, ſignum, aut tabulam, aut ornamentum reliquiſſe? hos ſic illudere, quibus omne ſupplicium atque omnis jure optimo poena debetur? reos eſſe hos duos, quos videtis? omitto jam Numerium, Serranum, Aelium, quiſquilias ſeditionis Clodianae: ſed tamen hi quoque etiam nunc volitant, ut videtis: nec, dum vos de vobis aliquid timebitis, illi unquam de ſe pertimeſcent.
44 Nam quid ego de aedile ipſo loquar, qui etiam diem dixit, et accuſavit de vi Milonem? neque hic tamen ulla unquam injuria adducetur, ut eum tali virtute tantaque firmitate animi ſe in rempublicam fuiſſe poeniteat; ſed, qui haec vident, adoleſ-

Digitized by Google

centes, quonam ſuas mentes conferent? ille, qui monumenta publica, qui aedes ſacras, qui domos inimicorum ſuorum oppugnavit, excidit, incendit, qui ſtipatus ſemper ſicariis, ſeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui et peregrinam manum facinoroſorum concitavit, et ſervos ad caedem idoneos emit, et in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat aedilis: accuſat eum, qui aliqua ex parte ejus furorem exultantem repreſſit. hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in privata re deos penates ſuos, in republica jura tribunatûs auſpiciaque defenderet: accuſare eum moderate, a quo ipſe nefarie accuſatur, per ſenatûs auctoritatem non eſt ſitus. nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu in accuſatione quaeſiſti, quae eſſet noſtra natio optimatium. ſic enim dixiſti. rem quaeris praeclaram juventuti ad diſcendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. de qua pauca, Judices, dicam: et, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa P. Sextii abhorrebit oratio mea. Duo genera

ſemper in hac civitate fuerunt eorum, qui verſari in republica, atque in ea ſe excellentiùs gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri ſe populares, alteri optimates et haberi et eſſe voluerunt. qui ea, quae faciebant, quaeque dicebant, multitudini jucunda eſſe volebant, populares: qui autem ita ſe gerebant, ut ſua conſilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. quis ergo iſte optimus? quis? de numero ſi quaeris, innumerabiles. neque enim aliter ſtare poſſemus. ſunt principes conſilii publici: ſunt, qui eorum ſectam ſequuntur: ſunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: ſunt municipales, ruſticique Romani: ſunt negotia gerentes: ſunt etiam libertini optimates. numerus, ut dixi, hujus generis late et varie diffuſus eſt: ſed genus univerſum (ut tollatur error) brevi circumſcribi et definiri poteſt. omnes optimates ſunt, qui neque nocentes ſunt, nec natura improbi, nec furioſi, nec malis domeſticis impediti. eſto igitur, ut hi ſint, (quam tu nationem appellaſti) qui et integri ſunt, et ſani, et bene de rebus domeſticis conſtituti. horum qui volun-

Digitized by Google

tati, commodis, opinioni in gubernanda republica ſerviunt, defenſores optimatium, ipſique optimates graviſſimi et clariſſimi cives numerantur, et principes civitatis. quid eſt igitur propoſitum his reipublicae gubernatoribus, quod intueri, et quò curſum ſuum dirigere debeant? id quod eſt praeſtantiſſimum, maximeque optabile omnibus ſanis, et bonis, et beatis, cum dignitate otium. hoc qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt, ſummi viri et conſervatores civitatis putantur. neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita convenit, ut otio non proſpiciant: neque ullum amplexari otium, quod abhorreat a dignitate. Hujus autem otioſae dignitatis haec 46 fundamenta ſunt, haec membra, quae tuenda principibus, et vel capitis periculo defendenda ſunt: religiones, auſpicia, poteſtates magiſtratuum, ſenatûs auctoritas, leges, mos majorum, judicia, juriſdictio, fides, provinciae, ſocii, imperii laus, res militaris, aerarium. harum rerum tot, atque tantarum eſſe defenſorem et patronum, magni animi eſt, magni ingenii, magnaeque conſtantiae. etenim in tan-

Digitized by Google

to civium numero magna multitudo eſt eorum, qui aut propter metum poenae, peccatorum ſuorum conſcii, novos motus converſioneſque reipublicae quaerant; aut qui, propter inſitum quendam animi furorem, diſcordiis civium ac ſeditione paſcantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam ſuo deflagrare. qui cum auctores ſunt et duces ſuorum ſtudiorum vitiorumque nacti, in republica fluctus excitantur; ut vigilandum ſit iis, qui ſibi gubernacula patriae depopoſcerunt, enitendumque omni ſcientia ac diligentia, ut conſervatis his, quae ego paulo ante fundamenta ac membra eſſe dixi, tenere curſum poſſint, et capere otii illum portum, et dignitatis. hanc ego viam, Judices, ſi aut aſperam, aut arduam, aut plenam eſſe periculorum, aut inſidiarum negem, mentiar: praeſertim cum id non modo intellexerim ſemper, ſed etiam praeter caeteros ſenſerim.
47 Majoribus praeſidiis et copiis oppugnatur reſpublica, quam defenditur, propterea quod audaces homines et perditi nutu impelluntur: et ipſi etiam ſponte ſua con-

tra rempublicam incitantur: boni neſcio quomodo tardiores ſunt, et, principiis rerum neglectis, ad extremum ipſa denique neceſſitate excitantur: ita ut nonnunquam cunctatione ac tarditate, dum otium volunt etiam ſine dignitate retinere, ipſi utrumque amittant. propugnatores autem reipublicae qui eſſe voluerunt, ſi leviores ſunt, deſciſcunt: ſi timidiores, deſunt: permanent illi ſoli, atque omnia reipublicae causâ perferunt, qui ſunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui a C. Graecho uſque ad Q. Varium ſeditioſis omnibus reſtitit; quem nulla unquam vis, nullae minae, nulla invidia labefecit: aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuae; qui, cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum cenſor notaſſet, cumque inſitivum Graechum contra vim multitudinis incitatae cenſu prohibuiſſet, cumque in eam legem, quam non jure rogatam judicarat, jurare unus noluiſſet, de civitate maluit, quam de ſententia dimoveri: aut, ut vetera exempla, quorum eſt copia digna hujus imperii gloria, relinquam; neve eorum aliquem, qui vivunt, nominem:

Digitized by Google

qualis nuper Q. Catulus fuit; quem neque periculi tempeſtas, neque honoris aura potuit unquam de ſuo curſu, aut
48 ſpe, aut metu dimovere. Haec imitamini, per deos immortales! qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis. haec ampla ſunt, haec divina, haec immortalia: haec famâ celebrantur, monumentis annalium mandantur, poſteritati propagantur. eſt labor, non nego: pericula magna, fateor. ‘ multae inſidiae ſunt bonis:’ veriſſime dictum eſt. ‘ ſed, te id, quod multi invideant, multique expetant, inſcitia ſit,’ inquit, ‘ poſtulare, ſi tu laborem ſumma cum cura efferas nullum.’ idem alio loco dixit, quod exciperent improbi cives, ‘ oderint, dum metuant.’ praeclara enim illa praecepta dederat juventuti: ſed tamen haec via, haec ratio reipublicae capeſſendae, olim erat magis pertimeſcenda, cum multis in rebus multitudinis ſtudium ad populi commodum ab utilitate reipublicae diſcrepabat. tabellaria lex ab L. Caſſio ferebatur. populus libertatem agi putabat ſuam. diſſentiebant principes, et in ſalute optimatium temeritatem multitudi-

Digitized by Google

nis et tabellae licentiam pertimeſcebant. Agrariam Tib. Gracchus legem ferebat. grata erat populo. fortunae conſtitui tenuiorum videbantur. nitebantur contrà optimates, quod ea diſcordiam excitari videbant: et, cum locupletes poſſeſſionibus diuturnis moverentur, ſpoliari rempublicam propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. jucunda res plebi Romanae. victus enim ſuppeditabatur large ſine labore. repugnabant boni, quod et ab induſtria plebem ad deſidiam avocari putabant, et aerarium exhaurire videbatur. Multa etiam, noſtra memoria, quae con- 49
ſulto praetereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a conſilio principum diſſideret. nunc jam nihil eſt, quod populus a delectis, principibuſque diſſentiat: nec flagitat rem ullam, neque novarum rerum eſt cupidus, et otio ſuo, et dignitate optimi cujuſque, et univerſae reipublicae gloria delectatur. itaque homines ſeditioſi ac turbulenti, quia nulla jam largitione populum Romanum concitari poſſunt, quod plebs perfuncta graviſſimis ſeditionibus ac diſcordiis, o-

tium malle videatur, conductas habent conciones: neque id agunt, ut ea dicant, aut ferant, quae illi velint audire, qui in concione ſunt: ſed pretio ac mercede perficiunt, ut, quidquid dicant, id illi velle audire videantur. num vos exiſtimatis, Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum veterum, qui populares habebantur, ullum unquam in concione habuiſſe conductum? nemo habuit. ipſa enim largitio, et ſpes commodi propoſiti, ſine mercede ulla multitudinem concitabat. itaque temporibus illis, qui populares erant, offendebant illi quidem apud graves et honeſtos homines; ſed populi judiciis, atque omni ſignificatione florebant. his in theatro plaudebatur: hi ſuffragiis, quod contenderant, conſequebantur. horum homines nomen, orationem, vultum, inceſſum amabant. qui autem adverſabantur ei generi, graves et magni homines habebantur; ſed valebant in ſenatu multum, apud bonos viros plurimum: multitudini jucundi non erant, ſuffragiis offendebatur ſaepe eorum voluntas: plauſum vero etiam ſi quis eorum aliquando acceperat, ne

Digitized by Google

quid peccaſſet, pertimeſcebat. attamen, & qua res erat major, idem ille populus horum auctoritate maxime commovebatur. Nunc, niſi me fallit, in eo ſtatu civitas eſt, ut, ſi operas conductorum removeris, omnes idem de republica ſenſuri eſſe videantur. etenim tribus locis ſignificari maxime populi Romani judicium ac voluntas poteſt, concione, comitiis, ludorum, gladiatorumque conſeſſu. quae concio fuit per hos annos, quae quidem eſſet non conducta, ſed vera, in qua populi Romani conſenſus perſpici poſſet? habitae ſunt multae de me a gladiatore ſceleratiſſimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer: nemo illum foedum vultum aſpicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. erant, erant illae conciones perditorum hominum neceſſario turbulentae. habuit de eodem me P. Lentulus conſul concionem: concurſus eſt populi Romani factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia conſtitit. egit cauſam ſumma cum gravitate copiaque dicendi, tanto ſilentio, tanta approbatione omnium, nihil ut unquam videretur tam populare

ad populi Romani aures accidiſſe. productus eſt ab eo Cn. Pompeius, qui ſe non ſolum auctorem meae ſalutis, ſed etiam ſupplicem populo Romano exhibuit. hujus oratio et pergravis, et grata concioni fuit. ſic contendo, nunquam neque ſententiam ejus auctoritate, neque eloquentiam jucunditate fuiſſe majorem. quo ſilentio ſunt auditi de me caeteri principes civitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, ſi minus de aliquo dixero, ingrata; ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur. cedo nunc ejuſdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. quis non modo approbavit, ſed non indigniſſimum facinus putavit, illum non dicam loqui, ſed vivere ac ſpirare? quis fuit, qui non ejus voce maculari rempublicam: ſeque, ſi eum audiret,
51 ſcelere adſtringi arbitraretur? Venio ad comitia, ſive magiſtratuum placet, ſive legum. leges videmus ſaepe ferri multas. omitto eas, quae feruntur ita, vix ut quini, et hi ex alia tribu, qui ſuffragium ferant, reperiantur. de me, quem tyrannum atque ereptorem libertatis eſſe

dicebat, in illa ruina reipublicae dicit ſe legem tuliſſe. quis eſt, qui ſe, cum contra me ferebatur, iniſſe ſuffragium confiteatur? cum autem de me eodem ex ſenatuſconſulto, comitiis centuriatis, ferebatur, quis eſt, qui non profiteatur ſe affuiſſe, et ſuffragium de ſalute mea tuliſſe? utra igitur cauſa popularis debet videri: in qua omnes honeſtates civitatis, omnes aetates, omnes ordines unà conſentiunt? an in qua Furiae concitatae tanquam ad funus reipublicae convolant? an, ſicubi aderit Gellius, homo et fratre indignus, viro clariſſimo, atque optimo conſule, et ordine equeſtri; cujus ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit, id erit populare? eſt enim homo iſte populo Romano deditus. nihil vidi magis. qui, cum ejus adoleſcentia in ampliſſimis honoribus ſummi viri, L. Philippi, vitrici, florere potuiſſet, uſque eo non fuit popularis, ut bona ſolus comeſſet. deinde ex impuro adoleſcente et petulante, poſteaquam rem paternam ab idiotarum divitiis ad philoſophorum regulam perduxit, Graeculum ſe atque otioſum putari voluit: ſtudio literarum ſe ſubito de-

Digitized by Google

didit. nihil ſane Attae juvabant. anagnoſtae, libelli etiam pro vino ſaepe oppignerabantur: manebat inſaturabile abdomen, copiae deficiebant. itaque ſemper verſabatur in ſpe rerum novarum: otio et tranquillitate reipublicae conſe-
52 neſcebat. Ecquae ſeditio unquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui ſeditioſus, cui ille non familiaris? ecquae turbulenta concio, cujus ille non concitator? cui bene dixit unquam bono? bene dixit? immo, quem fortem et bonum civem non petulantiſſime eſt inſectatus? qui, ut credo, non libidinis cauſa, ſed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxorem. is de me ſuffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis et gratulationibus parricidarum. in quo tamen eſt me ultus; cum illo ore inimicos eſt meos ſuaviatus. qui, quaſi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipſam cauſam eſt mihi inimicus, quia nihil habet. utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comediſti? quid? tu meo periculo, gurges ac vorago patrimonii, helluabare: ut, ſi ego conſul rempublicam contra te et gregales tuos defendiſſem, in civitate eſſe

me nolles? te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, ſermonem, congreſſum tuum fugiunt: te ſororis filius Poſtumus, adoleſcens gravis, ſenili judicio, notavit, cùm in magno numero tutorem liberis non inſtituit. ſed elatus odio, et meo, et reipublicae nomine, quorum ille utri ſit inimicior neſcio. plura dixi, quam dicendum fuit, in furioſiſſimum atque egentiſſimum ganeonem. illuc revertor: contra me cum ſit actum, capta urbe atque oppreſſa, Gellium, Firmidium, Titium, ejuſdem modi Furias, illis mercenariis gregibus duces et auctores fuiſſe, cum ipſe lator nihil ab horum turpitudine, audacia, ſordibus abhorreret. at, cum de dignitate mea ferebatur, nemo ſibi nec valetudinis excuſationem, nec ſenectutis, ſatis juſtam putavit: nemo fuit, qui ſe non rempublicam mecum ſimul revocare in ſuas ſedes arbitraretur.

Videamus nunc comitia magiſtratuum. 53
fuit collegium nuper tribunitium, in quo tres minime, vehementer duo populares exiſtimabantur. ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum conſiſtendi po-

teſtas non erat, duos a populo Romano praetores video eſſe factos: et, quantum ſermonibus vulgi et ſuffragiis intelligere potui, prae ſe populus Romanus ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn. Domitii animum conſtantem et egregium, et Q. Ancharii fidem ac fortitudinem, etiam ſi nihil agere potuiſſent, tamen voluntate ipſa gratum fuiſſe. jam de C. Fannio quae ſit exiſtimatio, videmus: quod judicium populi Romani in honoribus ejus futurum ſit nemini dubium eſſe debet. quid? populares illi duo quid egerunt? alter, qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil: ſenſerat tantum de republica aliud, atque homines expectabant, vir et bonus, et innocens, et bonis viris ſemper probatus: quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, et quod illum eſſe populum Romanum, qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, niſi popularis eſſe voluiſſet, facillime perveniſſet. alter, qui ita ſe in populari ratione jactaret, ut auſpicia, legem Aeliam, ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas, bonorum judicium, nihil putaret, aedi-

Digitized by Google

litatem petivit cum bonis viris et hominibus primis, ſed non praeſtantiſſimis opibus et gratia: tribum ſuam non tulit: Palatinam denique, per quam omnes illae peſtes vexare populum Romanum dicebantur, perdidit: nec quidquam illis comitiis, quod boni viri vellent, niſi repulſam tulit. videtis igitur, populum ipſum, ut ita dicam, jam non eſſe popularem: qui ita vehementer eos, qui populares habentur, reſpuat: eos autem, qui ei generi adverſantur, honore digniſſimos judicet. Veniamus ad ludos. 54
facit enim, Judices, veſter iſte in me animorum oculorumque conjectus, ut mihi jam licere putem remiſſiore uti genere dicendi. comitiorum et concionum ſignificationes interdum verae ſunt, nonnunquam vitiatae atque corruptae: theatrales gladiatoriique conſeſſus dicuntur omnino ſolere, levitate nonnullorum, emptos plauſus, et exiles, et raros excitare. attamen facile eſt, cum id fit, quemadmodum, et a quibus fiat, et quid integra multitudo faciat, videre. quid ego nunc dicam, quibus viris, aut cui generi civium maxime applaudatur? neminem

veſtrûm fallit: ſit hoc ſane leve: quod non ita eſt, quoniam optimo cuique impertitur: ſed, ſi eſt leve, homini gravi leve eſt: ei vero, qui pendet a rebus leviſſimis, qui rumore, et, (ut ipſi loquuntur) favore populi tenetur, et ducitur; plauſum, immortalitatem, ſibilum, mortem videri neceſſe eſt. ex te igitur, Scaure, potiſſimum quaero, qui ludos apparatiſſimos magnificentiſſimoſque feciſti, ecquis iſtorum popularium tuos ludos aſpexerit: ecquis ſe theatro, populoque Romano commiſerit. ipſe ille maxime ludius, non ſolum ſpectator, ſed actor, et acroama; qui omnia ſororis embolia novit; qui in coetum mulierum pro pſaltria adducitur; nec tuos ludos aſpexit in illo ardenti tribunatu ſuo, nec ullos alios, niſi eos, a quibus vix vivus effugit. ſemel, inquam, ſe ludis homo popularis commiſit omnino, cum in templo Virtutis honos habitus eſſet virtuti, Caiique Marii, conſervatoris hujus imperii, monumentum, municipi ejus, et reipublicae defenſori, ſedem ad ſalutem praebuiſſet.

55 Quo quidem tempore, quid populus Romanus ſentire ſe oſtenderit, utroque in

genere declaratum eſt: primo, cum, audito ſenatûs conſulto, ore ipſi, atque abſenti ſenatui plauſus eſt ab univerſis datus: deinde, cum ſenatoribus ſingulis ſpectatum e ſenatu redeuntibus: cum vero ipſe, qui ludos faciebat, conſul aſſedit: ſtantes, et, manibus paſſis, gratias agentes, et lacrymantes gaudio, ſuam erga me benevolentiam ac miſericordiam declararunt. at, cum ille furibundus, incitata illa ſua vecordi mente, veniſſet, vix ſe populus Romanus tenuit: vix homines odium ſuum a corpore ejus impuro atque infando repreſſerunt. voces quidem, et palmarum intentus, et maledictorum clamorem omnes profuderunt. ſed quid ego populi Romani animum virtutemque commemoro, libertatem jam ex diuturna ſervitute reſpicientis in eo homine, cui tum petenti jam aedilitatem ne hiſtriones quidem coram ſedenti pepercerunt? nam cum ageretur Togata, Simulans, ut opinor, caterva tota, clariſſima concentione in ore impuri hominis imminens concionata eſt. 'huic vitae 'tuae'... et, 'poſt-principia, atque exitus vitioſae vitae!' ſedebat exanima-

tus : et is, qui antea cantorum convicio conciones celebrare ſuas ſolebat, cantorum ipſorum vocibus ejiciebatur. et, quoniam facta mentio eſt ludorum, ne illud quidem praetermittam, in magna varietate ſententiarum nunquam ullum fuiſſe locum, in quo aliquid a poëta dictum cadere in tempus noſtrum videretur, quod aut populum univerſum fugeret, aut non exprimeret ipſe actor. et; quaeſo, hoc loco, Judices, ne qua me levitate ductum ad inſolitum genus dicendi labi putetis, ſi de poëtis, de hiſtrionibus, de ludis in judicio loquar.

56 Non ſum tam ignarus, Judices, cauſarum, non tam inſolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, et omnes undique floſculos carpam, atque delibem. ſcio, quid gravitas veſtra, quid haec advocatio, quid illi conventus, quid dignitas P. Sextii, quid periculi magnitudo, quid aetas, quid honos meus poſtulet. ſed mihi ſumpſi hoc loco doctrinam quandam juventuti, qui eſſent optimates. in ea explicanda demonſtrandum eſt, non eſſe populares omnes eos, qui putentur. id facillime conſequar, ſi univerſi populi

Digitized by Google

judicium verum et incorruptum, et ſi intimos ſenſus civitatis expreſſero. quid fuit illud, quòd, recenti nuntio de illo ſenatus-conſulto, quod factum eſt in templo Virtutis, ad ludos ſcenamque perlato, conſeſſu maximo, ſummus artifex, et mehercule ſemper partium in republica, tanquam in ſcena, optimatium, flens, et recenti laetitia, et miſto dolore ac deſiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam cauſam, quam egomet de me agere potuiſſem? ſummi enim poëtae ingenium non ſolum arte ſua, ſed etiam dolore exprimebat. ‘ quid enim? qui ‘ rempublicam certo animo adjuverit, ‘ ſtatuerit, ſteterit cum Achivis.’ vobiſcum me ſtetiſſe dicebat, veſtros ordines demonſtrabat. revocabatur ab univerſis. ‘ re dubia, nec dubitarit vitam offerre, ‘ nec capiti pepercerit.’ haec quantis ab illo clamoribus agebantur? cum jam, omiſſo geſtu, verbis poëtae, et ſtudio actoris, et expectationi noſtrae plauderetur? ‘ ſummum amicum, ſummo in bello’ .... (nam illud ipſe actor adjungebat amico animo: et fortaſſis homines propter aliquod deſiderium approbabant)

Digitized by Google

57 'ſummo ingenio praeditum.' Tum illa, quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo poſt in eadem fabula ſunt acta? 'ô pater' . . . me, me ille abſentem, ut patrem, deplorandum putarat; quem Q. Catulus, quem multi alii ſaepe in ſenatu patrem patriae nominarant. quanto cum fletu de illis noſtris incendiis ac ruinis, cum patrem pulſum, patriam afflictam deploraret, domum incenſam everſamque? ſic egit, ut demonſtrata priſtina fortuna, cum ſe convertiſſet, 'haec omnia vidi inflammari' . . . . . fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. prô dii immortales! quid? illa quemadmodum dixit idem? quae mihi quidem ita et acta et ſcripta videntur eſſe, ut vel a Catulo, ſi revixiſſet, praeclare poſſe dici viderentur. is enim libere reprehendere, et accuſare populi nonnunquam temeritatem ſolébat, aut errorem ſenatûs: 'ô ingratifici Argivi, inanes 'Graii, immemores beneficii!' non erat illud quidem verum. non enim ingrati, ſed miſeri, quibus reddere ſalutem, a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam unquam gratior, quam in me

univerſi. ſed tamen illud ſcripſit diſertiſſimus poëta pro me: egit fortiſſimus actor, non ſolum optimus, de me, cum omnes ordines demonſtraret, ſenatum, equites Romanos, univerſum populum Romanum accuſaret: ‘ exulare ſinitis, ‘ ſiviſtis pelli, pulſum patimini.’ quae tum ſignificatio fuerit omnium, quae declaratio voluntatis ab univerſo populo Romano in cauſa hominis non popularis, equidem audiebamus: exiſtimare facilius poſſunt, qui adfuerunt. Et, quo- 58
niam me huc provexit oratio, hiſtrio caſum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret cauſam meam, ut vox ejus illa praeclara lacrymis impediretur. neque poëtae, quorum ego ſemper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Romanus non ſolum plauſu, ſed etiam gemitu ſuo comprobavit. utrum igitur haec Aeſopum potius pro me, aut Accium dicere oportuit, ſi populus Romanus liber eſſet, an principes civitatis? nominatim ſum appellatus in Bruto, ‘ Tullius, qui libertatem civibus ‘ ſtabiliverat.’ millies revocatum eſt. parumne videbatur populum Romanum

judicare, id a me et a ſenatu eſſe conſti-
tutum, quod perditi cives ſublatum per
nos criminabantur? maximum vero po-
puli Romani judicium univerſo conſeſſu
gladiatorio declaratum eſt. erat enim
munus Scipionis, dignum et eo ipſo, et
illo Q. Metello, cui dabatur. id autem
ſpectaculi genus erat, quod omni fre-
quentia atque omni genere hominum ce-
lebratur: quo multitudo maxime delec-
tatur. in hunc conſeſſum P. Sextius tri-
bunus plebis, cum ageret nihil aliud in
eo magiſtratu, niſi meam cauſam, venit,
et ſe populo dedit, non plauſûs cupidi-
tate, ſed ut ipſi inimici noſtri volunta-
tem univerſi populi viderent. venit (ut
ſcitis) ad columnam Meniam. tantus eſt
ex omnibus ſpectaculis uſque à Capito-
lio, tantus ex fori cancellis plauſus ex-
citatus, ut nunquam major conſenſio,
aut apertior populi Romani univerſi fu-
iſſe ulla in cauſa diceretur. ubi erant tum
illi concionum moderatores, legum do-
mini, civium expulſores? aliuſne eſt
aliquis improbis civibus peculiaris po-
pulus, cui nos offenſi, inviſique fueri-
59 mus? Equidem exiſtimo, nullum

tempus eſſe frequentioris populi, quam illud gladiatorium: neque concionis ullius, neque vero ullorum comitiorum. haec igitur innumerabilis hominum multitudo, haec populi Romani tanta ſignificatio, ſine ulla varietate univerſi, cum illis ipſis diebus de me actum iri putaretur, quid declaravit, niſi optimorum civium ſalutem et dignitatem populo Romano caram eſſe univerſo? at vero et ille tribunus plebis, qui de me, non patris, avi, proavi, majorum denique ſuorum omnium, ſed Graeculorum inſtituto, concionem interrogare ſolebat, velletne me redire: et, cum erat reclamatum ſemivivis mercenariorum vocibus, populum Romanum negare dicebat: is, cum quotidie gladiatores ſpectaret, nunquam eſt conſpectus. cum veniret, emergebat ſubito, cum ſub tabulas ſubrepſerat, ut, 'mater te appello'.... dicturus videretur. itaque illa via latebroſa, qua ſpectatum ille veniebat, Appia jam vocabatur. qui tamen, quoquo tempore conſpectus erat, non modo gladiatores, ſed equi ipſi gladiatorum repentinis ſibilis extimeſcebant. videtiſne igitur, quan-

tum inter populum Romanum, et concionem interſit? dominos concionum omni odio populi notari? quibus autem conſiſtere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani ſignificatione decorari? tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipſe Carthaginem ſua voluntate ad ſupplicium, quam ſine iis captivis, a quibus ad ſenatum miſſus erat, Romae manere maluerit? et mihi negas optandum reditum fuiſſe per familias comparatas, et ho-

60 mines armatos. Vim ſcilicet ego deſideravi, qui, dum vis fuit, nihil egi, et quem, ſi vis non fuiſſet, nulla res labefactare potuiſſet. hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, ut verear, ne quis me ſtudio gloriae putet idcirco exiſſe, ut ita redirem? quem enim unquam ſenatus civem, niſi me, nationibus exteris commendavit? cujus unquam propter ſalutem, niſi meam, ſenatus publice sociis populi Romani gratias egit? de me uno patres conſcripti decreverunt, ut, qui provincias cum imperio obtinerent, qui quaeſtores legatique eſſent, ſalutem et vitam meam cuſtodirent. in una mea cau-

Digitized by Google

ſa poſt Romam conditam factum eſt, ut literis conſularibus ex ſenatus-conſulto, cuncta ex Italia, omnes, qui rempublicam ſalvam vellent, convocarentur. quod nunquam ſenatus in univerſae reipublicae periculo decrevit, id in unius mea ſalute conſervanda decernendum putavit. quem curia magis requiſivit? quem forum luxit? quem aeque ipſa tribunalia deſideraverunt? omnia diſceſſu meo deſerta, horrida, muta, plena luctûs et moeroris fuerunt. quis eſt Italiae locus, in quo non fixum ſit in publicis monumentis ſtudium ſalutis meae, teſtimonium dignitatis? Nam quid ego illa 61
de me divina ſenatus-conſulta commemorem? vel quod in templo Jovis optimi maximi factum eſt, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de ſcripto ſententiâ dictâ, mihi uni teſtimonium patriae conſervatae dedit? cujus ſententiam ita frequentiſſimus ſenatus ſecutus eſt, ut unus diſſentiret hoſtis: idque ipſum tabulis publicis mandaretur, ad memoriam poſteri temporis ſempiternam. vel quod eſt

Digitized by Google

poſtridie decretum in curia, populi ipſius Romani, et eorum, qui ex municipiis convenerant, admonitu, ne quis de coelo ſervaret: ne quis moram ullam afferret: ſi quis aliter feciſſet, eum plane everſorem reipublicae fore, idque ſenatum graviſſime laturum: et ut ſtatim de ejus facto referretur. qua gravitate ſua, cum frequens ſenatus nonnullorum ſcelus audaciamque tardaſſet; tamen illud addidit, ſi diebus quinque, quibus agi de me potuiſſet, non eſſet actum, redirem in
62 patriam, dignitate omni recuperata. Decrevit eodem tempore ſenatus, ut iis, qui ex tota Italia, ſalutis meae cauſa convenerant, agerentur gratiae: atque ut iidem ad res redeuntes, ut venirent, rogarentur. haec erat ſtudiorum in mea ſalute contentio: ut ii, qui a ſenatu de me rogabantur, iidem ſenatui pro me ſupplicarent. atque ita in his rebus unus eſt ſolus inventus, qui ab hac tam impenſa voluntate bonorum palam diſſideret, ut etiam Q. Metellus conſul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus reipublicae fuiſſet inimicus, de mea ſalute retulerit. qui excitatus cum ſumma auc-

toritate P. Servilii, tum incredibili quadam gravitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis evocaſſet Metellos, et ad illius generis, quod ſibi cum eo commune eſſet, dignitatem, propinqui ſui mentem a Clodianis latrociniis reflexiſſet: cumque eum ad domeſtici exempli memoriam, et ad unum dicto citius Metelli caſum vel glorioſum, vel gravem convertiſſet: collacrymavit, ut vir egregius ac vere Metellus, totumque ſe P. Servilio dicenti etiam tum tradidit; nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejuſdem ſanguinis potuit ſuſtinere, et mecum abſens beneficio rediit in gratiam. quod certe, ſi eſt aliquis ſenſus in morte praeclarorum virorum, cùm omnibus Metellis, tum vero uni viro fortiſſimo, et praeſtantiſſimo civi gratiſſimum, fratri ſuo, fecit, ſocio laborum, periculorum, conſiliorum meorum. Reditus vero meus qui fuerit, quis 63
ignorat? quemadmodum mihi advenienti, tanquam totius Italiae, atque ipſius patriae dexteram porrexerint Brunduſini; cum ipſis nonis Sextilibus idem dies adventûs mei fuiſſet, qui et natalis idem ca-

riſſimae filiae, quam ex graviſſimo tum primum deſiderio luctuque conſpexi; idem etiam ipſius coloniae Brunduſinae, idemque Salutis: cumque me domus eadem optimorum et doctiſſimorum virorum, Lenii Flacci, et patris, et fratris ejus, laetiſſima accepiſſet, quae proximo anno moerens receperat, et ſuo praeſidio periculoque defenderat: cumque itinere toto urbes Italiae feſtos dies agere adventûs mei videbantur; viae multitudine legatorum undique miſſorum celebrabantur; ad urbem acceſſus incredibili hominum multitudine, et gratulatione florebat; iter a porta, in Capitolium aſcenſus, domum reditus erat ejuſmodi, ut ſumma in laetitia illud dolerem, civitatem tam gratam, tam miſeram atque oppreſſam fuiſſe. habes igitur, quod ex me quaeſiſti, qui eſſent optimates. non eſt natio, ut dixiſti: quod ego verbum agnovi: eſt enim illius, a quo uno maxime P. Sextius ſe oppugnari videt, hominis ejus, qui hanc nationem deleri et concidi cupivit: qui C. Caeſarem, mitem hominem, et a caede abhorrentem ſaepe increpuit, ſaepe accuſavit, cum affirmaret,

Digitized by Google

illum nunquam, dum haec natio viveret,
ſine cura futurum. nihil profecit de uni-
verſis: de me agere non deſtitit: me op-
pugnavit primum per indicem Vettium,
quem in concione de me, et de clariſſimis
viris interrogavit. in quo tamen eos ci-
ves conjunxit eodem periculo et crimi-
ne, ut a me inierit gratiam, quod me cum
ampliſſimis et fortiſſimis viris congrega-
vit. Sed poſtea mihi, nullo meo meri- 64
to, niſi quod bonis placere cupiebam,
omnes eſt inſidias ſceleratiſſime machi-
natus. ille ad eos, a quibus audiebatur,
quotidie aliquid defecti afferebat: ille ho-
minem mihi amiciſſimum, Cn. Pompei-
um, monebat, ut meam domum metue-
ret, atque a me ipſo caveret: ille ſe ſic
cum inimico meo copularat, ut illum
meae proſcriptionis, quam adjuvabat
Sex. Clodius, homo iis digniſſimus, qui-
buſcum vivit, tabulam, eſſe, ſe ſcripto-
rem diceret: ille unus ordinis noſtri diſ-
ceſſu meo, luctu veſtro palam exultavit.
de quo ego, cum quotidie rueret, ver-
bum feci, Judices, nunquam: neque pu-
tavi, cum omnibus machinis ac tormen-
tis, vi, exercitu, copiis oppugnarer, de

uno ſagittario me queri convenire. acta mea ſibi ait diſplicere: quis neſcit? qui legem eam contemnat, quae dilucide vetat, gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus ſit, dare? in quo ejus temeritatem ſatis mirari, Judices, non queo. facit apertiſſime contra legem: facit is, qui neque elabi ex judicio jucunditate ſua, neque emitti gratia poteſt: neque opibus et potentia leges ac judicia perfringere. quae res hominem impellit, ut ſit tam intemperans? iſta nimia gloriae cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus eſt, ſpecioſam, nobilem, glorioſam. norat ſtudia populi: videbat clamores et concurſus futuros. hac expectatione elatus homo, flagrans cupiditate gloriae, tenere ſe non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum eſſet ipſe pulcherrimus. ſi ob eam cauſam peccaret, et pro recenti populi Romani in ſe beneficio, populari ſtudio elatus: tamen ignoſceret nemo. cum vero ne de venalibus quidem homines electos, ſed ex ergaſtulis emptos, nominibus gladiatoriis ornarit, et ſortito alios Samnites, alios Provocatores fecerit;

Digitized by Google

tanta licentia, tanta legum contemptio, nonne quem habitura ſit exitum, pertimeſcit? ſed habet defenſiones duas: primum, Do, inquit, beſtiarios: lex eſt ſcripta de gladiatoribus. feſtivè. accipite aliquid etiam acutius. dicit ſe non gladiatores, ſed unum gladiatorem dare, et totam aedilitatem in munus hoc tranſtuliſſe. praeclara aedilitas. unus leo: ducenti beſtiarii. verum utatur hac defenſione: cupio eum ſuae cauſae confidere. ſolet enim tribunos plebis appellare, et vi judicium diſturbare, cum diffidit. quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod ſe ſtatuit omnino conſularem legem nullam putare. Caeciliam-Didiam, Liciniam-Juniam contempſit. etiamne ejus, quem ſua lege et ſuo beneficio ornatum, munitum, armatum ſolet gloriari, C. Caeſaris legem de pecuniis repetundis non putet eſſe legem? et aiunt alios eſſe, qui acta Caeſaris reſcindant, cum haec optima lex, et ab illo ſocero ejus, et ab hoc aſſecla negligatur? Et cohortari 65
auſus eſt accuſator in hac cauſa vos, Judices, ut aliquando eſſetis ſeveri, ali-

quando medicinam adhiberetis reipublicae. non eſt ea medicina, cum ſanae parti corporis ſcalpellum adhibetur, atque integrae: carnificina eſt iſta, et crudelitas. hi medentur reipublicae, qui exſecant peſtem aliquam, tanquam ſtrumam civitatis. ſed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, et ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumque principibus, ac reipublicae defenſoribus: voſque, adoleſcentes, et, qui nobiles eſtis, ad majorum veſtrûm imitationem excitabo; et qui ingenio et virtute nobilitatem poteſtis conſequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi et honore et gloria floruerunt, cohortabor. haec eſt una via, mihi credite, et laudis, et dignitatis, et honoris: a bonis viris, ſapientibus et bene natura conſtitutis, laudari et diligi: noſſe deſcriptionem civitatis, a majoribus noſtris ſapientiſſime conſtitutam: qui, cum regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creaverunt, ut conſilium ſenatus reipublicae proponerent ſempiternum: deligerentur autem in id conſilium

Digitized by Google

ab univerſo populo, adituſque in illum
ſummum ordinem omnium civium in-
duſtriae ac virtuti pateret. ſenatum rei-
publicae cuſtodem, praeſidem, propug-
natorem collocaverunt: hujus ordinis
auctoritate uti magiſtratus, et quaſi mi-
niſtros graviſſimi conſilii eſſe voluerunt:
ſenatum autem ipſum, proximorum or-
dinum ſplendore confirmari: plebis li-
bertatem et commoda tueri atque auge-
re voluerunt. Haec qui pro virili par- 66
te defendunt, optimates ſunt, cujuſcun-
que ſint ordinis: qui autem praecipue
ſuis cervicibus tanta munia, atque rem-
publicam ſuſtinent, ii ſemper habiti ſunt
optimatium principes, auctores, et con-
ſervatores civitatis. huic hominum ge-
neri fateor, ut ante dixi, multos adver-
ſarios, inimicos, invidos eſſe, multa pro-
poni pericula, multas inferri injurias,
magnos eſſe experiendos et ſubeundos
labores: ſed mihi omnis oratio eſt cum
virtute, non cum deſidia; cum dignita-
te, non cum voluptate; cum iis, qui ſe
patriae, qui ſuis civibus, qui laudi, qui
gloriae, non qui ſomno, et conviviis, et
delectationi natos arbitrantur. nam, ſi

qui voluptatibus ducuntur, et ſe vitiorum illecebris, et cupiditatum lenociniis dediderunt, miſſos faciant honores: ne attingant rempublicam: patiantur viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui. qui autem bonam famam bonorum, quae ſola vere gloria nominari poteſt, expetunt, aliis otium quaerere debent, et voluptates, non ſibi. ſudandum eſt his pro communibus commodis, adeundae inimicitiae, ſubeundae ſaepe pro republica tempeſtates: cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus, dimicandum. haec audivimus de clariſſimorum virorum conſiliis, et factis: haec accepimus, haec legimus. neque eos in laude poſitos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad ſeditionem, aut qui largitione caecarunt mentes imperitorum, aut qui fortes et claros viros, et bene de republica meritos in invidiam aliquam vocaverunt. leves hos ſemper noſtri homines, et audaces, et malos, et pernicioſos cives putaverunt. at vero qui horum impetus et conatus repreſſerunt: qui auctoritate, qui fide, qui conſtantia, qui magnitudine animi, con-

Digitized by Google

filiis audaciam reſtiterunt: ii graves, ii
principes, ii duces, ii auctores hujus or-
dinis, et dignitatis, atque imperii ſem-
per habiti ſunt. Ac, ne quis ex noſtro, 57
aut aliquorum praeterea caſu hanc vitae
viam pertimeſcat: unus in hac civitate,
quem quidem ego poſſem dicere, prae-
clarè vir de republica meritus, L. Opi-
mius, indigniſſime concidit: cujus mo-
numentum celeberrimum in foro, ſepul-
crum deſertiſſimum in littore Dyrrhachi-
no relictum eſt. atque hunc tamen fla-
grantem invidia propter interitum C.
Gracchi ſemper ipſe populus Romanus
periculo liberavit. alia quaedam civem
egregium iniqui judicii procella perver-
tit. caeteri vero aut repentina vi percul-
ſi, ac tempeſtate populari, per populum
tamen ipſum recreati ſunt, atque revoca-
ti: aut omnino invulnerati, inviolatique
vixerunt. at vero ii, qui ſenatus conſi-
lium, qui auctoritatem bonorum, qui in-
ſtituta majorum neglexerunt, et imperi-
tae, aut concitatae multitudini jucundi
eſſe voluerunt: omnes fere reipublicae
poenas aut praeſenti morte, aut turpi
exilio dependerunt. quod ſi apud Athe-

nienſes, homines Graecos, longe a noſtrorum hominum gravitate disjunctos, non deerant qui rempublicam contra populi temeritatem defenderent, cum omnes, qui ita fecerant, e civitate ejicerentur: ſi Themiſtoclem illum, conſervatorem patriae, non deterruit a republica defendenda nec Miltiadis calamitas, qui illam civitatem paulo ante ſervarat, nec Ariſtidis fuga, qui unus omnium juſtiſſimus fuiſſe traditur: ſi poſtea ſummi ejuſdem civitatis viri, quos nominatim appellari non eſt neceſſe, propoſitis tot exemplis iracundiae levitatiſque popularis, tamen ſuam rempublicam illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus, primum in ea civitate nati, unde orta mihi gravitas et magnitudo animi videtur? tum in tanta gloria inſiſtentes, ut omnia humana leviora videri debeant? deinde, ad eam rempublicam tuendam aggreſſi, quae tanta dignitate eſt, ut eam defendentem occidere non aliud ſit, quam oppugnantem rerum potiri?
68 Homines Graeci, quos antea nominavi, inique a ſuis civibus damnati atque expulſi, tamen, quia bene ſunt de ſuis ci-

vitatibus meriti, tanta hodie gloria ſunt, non in Graecia ſolum, ſed etiam apud nos, atque in caeteris terris, ut eos, a quibus illi oppreſſi ſunt, nemo nominet: horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. quis Carthaginenſium pluris fuit Annibale, conſilio, virtute, rebus geſtis: qui unus cum tot imperatoribus noſtris per tot annos de imperio et de gloria decertavit? hunc ſui cives e civitate ejecerunt: nos etiam hoſtem literis noſtris et memoria videmus eſſe celebratum quare imitemur noſtros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios, qui hanc rempublicam ſtabiliverunt: quos equidem in deorum immortalium coetu ac numero repono. amemus patriam, pareamus ſenatui, conſulamus bonis: praeſentes fructus negligamus, poſteritati et gloriae ſerviamus: id eſſe optimum putemus, quod erit rectiſſimum: ſperemus quae volumus, ſed quod acciderit feramus: cogitemus denique, corpus virorum fortium, magnorumque hominum, eſſe mortale: animi vero motus,

et virtutis, gloriam ſempiternam: neque hanc opinionem ſi in illo ſanctiſſimo Hercule conſecratam videmus, cujus corpore ambuſto, vitam ejus et virtutem immortalitas excepiſſe dicitur, minus exiſtimemus, eos, qui hanc tantam rempublicam ſuis conſiliis, aut laboribus, aut auxerint, aut defenderint, aut ſervarint, eſſe immortalem gloriam conſecutos.

69 Sed me repente, Judices, de fortiſſimorum et clariſſimorum civium dignitate et gloria dicentem, et plura etiam dicere parantem, horum aſpectus in ipſo curſu orationis repreſſit. video P. Sextium, meae ſalutis, veſtrae auctoritatis, publicae cauſae defenſorem, propugnatorem, auctorem, reum: video hunc praetextatum ejus filium oculis lacrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem veſtrae libertatis, cuſtodem ſalutis meae, ſubſidium afflictae reipublicae, extinctorem domeſtici latrocinii, repreſſorem caedis quotidianae, defenſorem templorum atque tectorum, praeſidium curiae, ſordidatum et reum: video P. Lentulum, cujus ego patrem, deum ac parentem ſtatuo fortunae ac nominis mei, et fratris,

rerumque noſtrarum, in hoc miſero ſqualore et ſordibus: cui ſuperior annus idem et virilem, patris; et praetextam, populi judicio, togam dederit, hunc hoc anno in hac toga, rogationis injuſtiſſimae ſubitam acerbitatem pro patre fortiſſimo et clariſſimo cive deprecantem. atque hic tot et talium civium ſqualor, hic luctus, hae ſordes ſuſceptae ſunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum caſum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriae, flagitanti ſenatui, poſcenti Italiae, vobis omnibus orantibus reddiderunt. quod tantum eſt in me ſcelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos indicio, literas, confeſſiones communis exitii detuli? cum parui vobis? at, ſi ſceleſtum eſt amare patriam, pertuli poenarum ſatis: everſa domus eſt, fortunae vexatae, diſſipati liberi, raptata conjux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum: ego pulſus aris, focis, diis penatibus, diſtractus a meis, carui patria, quam (uti leviſſime dicam) certe texeram: pertuli crudelitatem inimico-

rum, ſcelus infidelium, fraudem invidorum. ſi hoc non eſt ſatis, quòd haec omnia deleta videntur reditu meo: multo mihi, multo, inquam, Judices, praeſtat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defenſoribus et conſervatoribus calamitatem. an ego in hac urbe eſſe poſſim, his pulſis, qui me hujus urbis compotem fecerunt? non ero, non potero eſſe, Judices: neque hic unquam puer, qui his lacrymis, qua ſit pietate, declarat, amiſſo patre ſuo propter me, me ipſum incolumem videbit: nec, quotieſcunque me viderit, ingemiſcet, ac peſtem ſuam, et patris ſui, ſeſe dicet videre. ego verò vos in omni fortuna, quaecunque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine ſordidatos videtis, unquam ulla fortuna divellet: neque eae nationes, quibus me ſenatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me ſine me videbunt. ſed haec dii immortales, qui me ſuis templis advenientem receperunt, ſtipatum ab his viris et P. Lentulo conſule, atque ipſa reſpublica, qua nihil eſt ſanctius, veſtrae poteſtati, Judi-

Digitized by Google

ces, commiſerunt. vos hoc judicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere poteſtis: vos his civibus uti optimis, vos me reficere, et renovare rempublicam. quare vos obteſtor, atque obſecro, ut, ſi me ſalvum eſſe voluiſtis, eos conſervetis, per quos me recuperaviſtis.

Digitized by Google

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET. AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google